UNIVERSAL
LIBRARY
OU_204718
UNIVERSAL
LIBRARY

శ్రీ

అభిజ్ఞానమణిమంతనాటకము.

[లేక చంద్రహాస

—

"ఆంధ్ర నాటక పితామహ" యను బిరుదువహించిన

ధర్మవరం- రామకృష్ణమాచార్యులచేత

రచియింపబడి

డి. కె కృష్ణమాచార్లు, వారి సహోదరుల వలన

ప్రకటింపబడియె.

మూడవ కూర్పు.

బళ్ళారి

రమావిలాస ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడియె.

1929

All Rights Reserved for Publishig, Translating & Staging

[క్రయము రూ. 1-0-0]

All Rights Reserved.

This book is registered under the Copyright Act 1912. Copyright by D K. Krishnamacharlu & Bros., Bellary This book is fully protected by an Indian and foreign Copyright. No one will be permitted to reproduce this book in whole or in part or translate in into any other language or stage it without permission or offer it for sale A substantial Copy of words, ideas contained herein constitutes an infringement of a Copyright and notice is hereby given that a suit will be filed in every case of infringement

ఈ పుస్తకము 1912-సం॥రం కాపీరైటు ఆక్టుప్రకారం రిజిష్టరు చేయబడినది. బళ్ళారి డి. కె కృష్ణమాచార్యులవారి తమ్ములు కాపీరైటు హక్కుదార్లు. ఈ పుస్తకము ఇండియా కాపీరైటు చేతను పరకీయమైన కాపీరైటు చేతను సురక్షితమైనది. ఎవరుగాని ఈ పుస్తకము సంపూర్ణముగాగాని యిందొక భాగముగాని తాము వేరు ప్రకటించుటకును, మఱియొక భాషయందు భాషాంతరీకరించి క్రయమునకిచ్చుటకును, తాము ఉత్తరవులేకనే ప్రదర్శించుటకును హక్కు యివ్వబడదు. ఇందుగల పదములుగాని, భాగములుగాని, ఏమాత్రమయిన కాపీ చేసినయెడల అది కాపీరైటు నుల్లంఘించినట్లగును. అట్టివారు దావాకు పాత్రులగుదురు.

డి. కె. కృష్ణమాచార్యులు,

కాపీరైటు హక్కుదారుడు.

శ్రీ

విజ్ఞాపనము.

---(౦)---

ఆంధ్రసారస్వతము దినదినమునకును విస్తరించుచున్నది. లోకులఛాందసత నానాఁటికి క్షీణించుచున్నది ఇదియొక శుభసూచన. ఎంతరుచికరములైనను, నెంతనీతిదాయకములైనను నాదరింపఁబడకుండిన విషాదాంతనాటకము లిప్పుడత్యంతాదరమును బడయుచున్నవి. ఇందులకు విషాదసారంగధర నాటకమే తార్కాణము. అదియిప్పుడే యాఱవసారి ముద్రింపఁబడి యేడవముద్రణకెదురు చూచుచున్నది. దీని వలన ఖేదాంతనాటకములు మనవారి నెల్లయాకర్షించియుండుట తెల్లమగుచున్నది.

తొలుత నీచంద్రహాసనాటకము సైతము విషాదాంతము గానే రచియింపఁబడియుండె. కానియట్టినాటకములంతగా నాదరింపఁబడనియాకాలమున ఖేదాంతముగానే దీనిఁబ్రదర్శింపఁగాని ప్రకటింపఁగాని ధైర్యముచాలక గ్రంథకర్త దీనిని, దనమనసొప్పకున్నను, మోదాంతముగమార్చె. అట్లేదీని ప్రథమ ముద్రణముగావింపఁబడియె. కాని యిటీవల స్థితిగతులఁబరామర్శించి కవితొలుతనుద్దేశించిన విధముననే యిదియిప్పుడు ఖేదాంతముగ ముద్రింపఁబడియె. దీని ప్రథమ ముద్రణమునాఁటికే లోకమించుక ఛాందసతఁబాయుచుండెననుటకీనాటకము గూర్చిన 15-8-16 నాఁటియాంధ్రపత్రికలోని యీక్రిందిమాటలే సాక్ష్యములు.

"కవిపుంగవులును ప్రదర్శనాగ్రగణ్యులునగు నాచార్యులవారిచే రచింపఁబడిన చిత్రనళీయము, విషాదసారంగధర, పాదుకాపట్టాభిషేకము మున్నగు నాటకములకీ చంద్రహాసనాటకముగాని యేదియును తీసిపోవునదిగాదు. సహజముగ కథయందే నవరసపోషణంబున కవకాశము చాలకొద్దిగనున్నది, అటులయ్యును ఆచార్యులవారు చాల శ్రమచేసి ప్రతిరంగమును సుందరముగా మనోహరముగనుండునట్లు రచించిరి. ఎట్టులైనను మొదటి రెండంకములును సామాన్యముగనుండును గాని మూఁడవంకము మొదలు కడవరకు నందముగా చాల మనోహరముగనుండును. దీనిని సుఖాంతనాటకముగ రచించి మదనకు భీమసుల నిద్దఱినిగాని లేక కుంభీనసునొక్కనినైనగాని గతప్రాణునిగా నొనరించిన దీనినింకను ప్రేక్షకులు మఱింత స్ఫుటముగ గ్రహింపఁగలుగుదురని తోఁచుచున్నదిగాని, మనవారట్టి ప్రదర్శనములను చూచి సహింప జాలరనిగాబోలు ఆచార్యులవారు దీనిని కళ్యాణాంతముగ నొనర్చియున్నారు. ఆంధ్రలోక విఖ్యాతులగు నాచార్యులవారి రచనాచమత్కృతిని వర్ణింపఁగడంగుట వ్యర్థమైనను. ఇదివఱకాంగ్లభాషలో నొకరీనాటకమును వ్రాసియున్నను ఆచార్యులవారు దాని నాధారముగ గొనక స్వకపోలకల్పలనే యొనరించుట కడుంగడు ప్రశంసనీయము."

ఇట్లే ముక్తావళీనాటకము బలవంతముగ మోహాంతముగ నొనర్పఁబడియున్నది. అది యింకొకసారి ముద్రింపఁబడు భాగ్యము గాంచెనేని మోదాంతముగనే ముద్రింతురని విన్నవించువాఁడను.

ఇట్లు బుధవిధేయుఁడు,

డి. కె. కృష్ణమాచార్యుఁడు.

ప్రకాశకుఁడు.

ఈ నాటకమునందలి ముఖ్యపాత్రలు.

— తత్ప్రవేశస్థలములు. —

పురుషులు:

సుధార్మికుడు—(కుంతలరాజు) అం. I రం. 1, 4 అం. II రం. 2, అం. IV రం. 3, అం. V రం. 1, 2.

కుంభీనసుడు—(సుధర్మ్యుని మంత్రి దుష్టబుద్ధి యని మఱియొకపేరు) అం. I రం. 1, 2, 4 అం. II రం. 2, 3 అం. III రం. 1, 2, అం. IV రం. 1, 2 అం. V రం. 2,

మదనుడు—(కుంభీనసుని పుత్త్రుడు) అం. II రం. 3 అం. III రం. 3 అం. IV రం, 1 అం. V రం. 1, 2,

చంద్రహాసుడు—(సుధర్మ్యుని మేనల్లుడు. కథానాయకుడు) అం. III రం. 1, 2, 3, అం. IV రం. 1, 2, అం. V రం. 1, 2,

మణిమంతుడు—(చంద్రహాసుని చిన్ననాటిపేరు) అం. I రం. 3

కుళిందకుడు—(చందనావతిరాజు) అం. I రం. 3 అం. III రం. 1, 2,

గాలవ—(కుంతలాస్థానపు జ్యోతిష్యుడు) అం. I రం. 2

సదాచార నాకరిగలు—(చందనావతిలోని వారలు) అం. II రం. 1

ఘంటాఘోషుడు—(రాజసేవకుడు), అం III రం. 1

...దోజి—(సాము లాటవాడు) అం. IV రం. 2 అం. V రం. 2

...ఘోరుడు—అం. I రం. 3 అం. V రం. 1, 2,

...య—అం. I రం. 3

చెంచువాడు—అం. I రం, 5 అం. V రం. 1, 2,

...బ్రాహ్మణుడు—అం. I రం. 4 అం. V రం. 1, 2,

పూజారి—అం V రం. 2

స్త్రీలు.

విషయ—(కుంభీనసుని పుత్త్రి. చంద్రహాసుని పట్టపుభార్య కథానాయికి) అం II రం. 3 అం III రం. 3 అం. IV రం 1 అం. V రం. 2

చంపకమాలిని—(కుంతలేశుని పుత్త్రి) అం III రం. 3 అం. IV రం. 3 అం. V రం. 1, 2,

వాసంతిక—(మదనుని మోహించిన కుంతలేశుని మేనకోడలు) అం III రం 3 అం. IV రం. 3 అం. V రం 1, 2,

సేవకులు, [illegible] మొదలగువారు

అభిజ్ఞానమణిమంత నాటకము.

కథాసంగ్రహము.

ప్రథమాఙ్కము.

రంగము 1. కేరళరాజ్యములోనున్న తనపినతండ్రి కూతురి కొమార్తెయు కొమారుడు నగు వాసంతికా మణిమంతులు తల్లిదండ్రుల పోగొట్టుకొన్నవారు యింకను తనపురికి రాకుండుటకు కారణమును గురించి కుంతలరాజగు సుదర్శనుడు మంత్రియగు కుంభీనసునితో (ఇతనిపేరే దుష్టబుద్ధి) ఆలోచించుట.

రంగము 2. కుంభీనసుడు ఆస్థాన జ్యోతిష్యుడగు గాలవునితో నాలోచన సలుపుట. తనయభీష్టసిద్ధికి నడుమనున్న మణిమంతుని తొలగించి వేయుటకు మనసున నిర్ధారము చేసికొనుట.

రంగము 3. అడవి—అఘోరుడను హత్యకారుడు, మణిమంతుని చంపుటకై యడవికి కొనిపోయి చంపను మనసుపరాక కుడికాలు బొటనవేలు మాత్రము నఱికి కొనిపోవును. సుదర్శనరాజునకు సామంతుడైన కుళిందకుడను పేరుగల చందనావతీ విభుడు చూచి స్వయంప్రాప్తసుతునిగా చేసుకొని వానికి చంద్రహాస నామము నిడును.

రంగము 4. మణిమంతుని పోగొట్టుకొన్న సుదర్శనుని సంతాపము.

ద్వితీయాఙ్కము.

రంగము 1. చంద్రహాసుడు బహుధర్మరీతిగా చందనావతిని నేలుచుండినందున కలిగిన ఫలములను గురించి సదాచార నాగరికుల అనువారి సంభాషణము.

రంగము 2. కుళిందకునుండి సుదర్శనరాజునకు అమూల్యములగు కానుకలు వచ్చియుండును. దురాత్ముడగు కుంభీనసుడు చందనావతి చూచి వచ్చుటకు సుదర్శనుననుజ్ఞవడయును.

రంగము 3. కుంభీనసుడు తనకూతురగు విషయను మధువునను ఒకముదిరాజునకు కట్టనుద్దేశించుట. తరువాత తనకొడుకగు మదనుని సుదర్శనుని కూతురగు చంపకమాలిని పరిణయమాడుటకు సిద్ధపడుమని అడుగును. ఉభయులు తిరుగబడుదురు.

తృతీయాఙ్కము.

రంగము 1. కుంభీనసుడు చందనావతిని చూచి అసూయాగ్రస్తుడగుట. అందున్న చంద్రహాసుడు మణిమంతుడగుటకు నెరగి తనయభిప్రాయము దాచుకొనుట. కుంభీనసుని అధికదుఃఖము,

రంగము 2. చంద్రహాసుడు ఆలయమునకుపోవు సంభ్రమము కుంభీనసుడు చాటునుండి చంద్రహాసునిచంప బాణమువైచి గురితప్పిపోయి గుర్తింపబడి చంద్రహాసునివలన రక్షింపబడుట.

రంగము 3. కుంతలోద్యానము:- చంద్రహాసుని ఆగమనము, విషయ వాసంతిక చంపకమాలిని మొదలగువారి వనవిహారము. వాసంతికా మదనుల సంభాషణము. మదనుడు తనకు వాసంతికపై మోహము తిరుగరానిది అనిచెప్పికొనుట. వాసంతిక కొన్ని సంశయించిన మాటలాడిన మదనుడు మహాదుఃఖమున ప్రతిజ్ఞ యొనర్చుట. నిద్రించియున్న చంద్రహాసుని చంపకమాలినిచూచి మోహించి విషయ య్యెడకు వచ్చుటగమనించి సాసిలో దాగికొనుట. విషయ చంద్రహాసుని మోహించి మేలుకొలుపుట. వారి ప్రేమ సంభాషణము. చంపకమాలిని దుఃఖావేశము. తరువాత చంపకమాలిని చంద్రహాసుల అవ్యవస్థిత సంభాషణము. కుంభీనసుని యొద్దనుండి మదనుకి జంఘాలుడు తెచ్చియున్న రహస్యలేఖను కుతూహలముతో విషయ విప్పిచూచి అది చంద్రహాసుని మరణలేఖగా నెరుగుట. విషయ దుఃఖించి యాలోచించి సూక్ష్మముగా కొన్నితుదుపులు పెట్టి యామరణ లేఖను తనపెండ్లికమ్మగాచేయుట. చంపకమాలిని విషయల విచిత్రసంభాషణము. మదనుడు చంద్రహాసునికి విషయనొసగుట (షెక్సుపియరు నాటకములోని ప్రసిద్ధములగల మహద్భుతరంగము).

చతుర్థాంకము.

రంగము 1. కుంభీనసుడు తానొనరించిన యుద్యమము నిష్ఫలమౌట తెలిసి మహాదుఃఖముచెందుట.

రంగము 2. కుంభీనసుడు బిందోజియను పాములవానితో నాలోచించి యారాత్రియే కాళికాలయమున చంద్రహాసుని చంపనిర్ధారయొనర్చుట.

రంగము 3. వాసంతిక చంపకమాలిని నిజస్థితి సుదర్శనునికి కెరిగించుట.

పంచమాంకము.

రంగము 1. అఘోరునివలన మణిమంతుని హత్యోద్యోగము సుదర్శనరాజెఱుగుట చంపకమాలిని మణిమంతునికి నిశ్చితార్థము చేయుట.

రంగము 2. కుంభీనసుని పూర్ణోద్యోగము. చంద్రహాసుని మారుగా మదనుడు కాళికాలయమునకు వచ్చుట. ఘోరసర్పములచే కఱవబడి మూర్ఛిల్లుట కుంభీనసుడు తనకొడుకును గుర్తించి దుఃఖించి మూర్ఛిలుట. పూజారివలన నీ వృత్తాంతము నెరిగి సుదర్శనాదులు కాళికాలయముచేరుట మదనునికి బిందోజి చికిత్సయొనర్చి సర్పవిషముదించుట. అఘోరుడు కుంభీనసుని గుర్తించుట. కుంభీనసుని ఒప్పుదల. ఉత్తరరంగ రూపమైన కుంభీనసుని యుపదేశము. కుంభీనసుడు ఆత్మహత్యగావించుకొనుట.

Bellary. D. KRISHNAMA CHARLU,

Andhra Nataka Pithamaha,

Born 1853—Died 1912.

కుంభీనస—సుదర్శనరాజేంద్రా! మీకీవిషయమున నెంతశోకించినను బ్రయోజనమేమైనఁ గలదా? శూరావతంసమని నుతికెక్కి దిక్కులరాజులనెల్లఁ జరణదాసుల నొనర్చి వన్నెవాసిఁగాంచియున్న నీమఱఁది పురందరునకు యుద్ధమరణమున కంటె సౌఖ్యము వేఱు గలదా? హస్తమున ఖడ్గముపట్టువదలక రణరంగమున వీరస్వర్గముఁగాంచిన యాతనికై చింతిల్లవలదు.

మ. కరవాలంబు కరంబుఁ బాయక నిరాఘాటక్రుధాభీలత౯
బరసైన్యౌఘము వాహినీపతులతో భజించి చెండాడి ని
ష్ఠురయుద్ధావనిఁ బోరిపోరి హతుఁడై సొంపొందు స్వర్లోక ని
ర్భరసమ్మోదము గాంచుకంటెఁ గలదే భాగ్యంబు శూరాళికి౯

ఇంక నా హైమవతీదేవి యన్న నామృతపతితో నగ్నిప్రవేశ మొనర్చి సతీమహత్త్వమున నపరహైమవతి నా నుతికెక్కె. ధీరసతుల కంతకంటెఁ బుణ్యము కలదా? ఆయమకును జింతింపఁబనిలేదు. ఇంక నీమేనయల్లుఁడు మణిమంత కుమారుఁడును, మేనకోడలు వాసంతికయుఁ గేరళపురోహితుని కరుణఁజేసి యింతలోననే రాఁగలరు.

సుదర్శన—కుంభీనసా! నీవేమో యూఱడిల్ల నాడెదవు. నాకూఱటగలుగదు, ఆపురోహితుఁడు వారలఁ బంపెద నని నాకు జాబువ్రాసి నెలదినములు కావచ్చెనే. ఇంకను రాలేరి. నామదికి భీతి వొడమెడు. ఏమేమో యాలోచన లుప్పతిల్లెడు. ఆ మణిమంత కుమారుపై నేనెంతయాశ పెట్టియుంటిని. నాకు నఱువదిమూఁడు సంవత్సరములవఱకు నెన్ని వివాహములైనను సంతానము కలుగకుండుటచే మన పురోహితుఁడగు గాలవునితో నిప్పుడు నాలుగేఁడుల క్రిందట నాప్తాలోచనము సలిపియుంటిని. అతఁడు నాకుఁ గుమారులు గలుగఁజాల రనియు, దౌహిత్రసంతతివలన రాజ్యము నిలువఁ గలదనియు నాపిదప నాయల్లుఁడగువాఁడే యీరాజ్యమునకు రాఁగలవాఁ డనియు నుడివె. ఈ వృత్తాంతము నీతోడను జెప్పియుండనైతి. అప్పటికి నాచెలియలు మణిమంతునిఁగని యొకవత్సరమైయుండెను. గాలవుఁడు వచించిన తీరున నాకుఁ గూఁతురు గలిగెనా మణిమంతున కొసఁగి కేరళముతోఁగూడ నీరాజ్యమునుగట్టనెంచియుంటి. అట్లే రెండుసంవత్సరముల క్రిదట మాచంపకమాలిని నాకుఁగలిగె. నాయెంచినతీరున జరుగఁగలదుగాయని సమధిక సమ్మోదోత్సాహభరితుఁడనైతిని. ఇప్పుడిట్లు సంభవించె. నాయభిలాష మెట్లు పూర్ణము కాఁగలదో యెఱుఁగను.

చ. చెలియలికై యులందు రెదఁ జేష్టవడి పొక్కెద నా మఱందికై
బలువెతలెన్ని గల్గినను వానిభరించి సహింతుఁగాక ని
ర్మలవిభవోజ్జ్వలుండు మణిమంతకుమారుఁడు రాఁడు చూడఁగాఁ
దలఁకుచుఁ ఘుటిల్లె నెమ్మదినిఁ దాళఁగఁజాల సమాశ్రయంబుగా.

కుంభీనస— రాజేంద్రా! ఊరకయింతేల యోచింపవలయు. గాలవుని యెడ నాకెంత విశ్వాసము గలిగియున్నను జ్యోతిషమునందు నాకేమాత్రమును నమ్మకము గలుగదు. "భవంతి నభవంతిచ" యనుటశుద్ధానిశ్చయ శాస్త్రము. మీకుఁ గుమారుఁడే యేల కలుగరాదు? పోనీ! కలుగలేదనియే యనుకొనుము, ఇప్పుడు యోచింపను గారణమేమున్నది? మణిమంతుడవశ్యము చిరకాలముననే రాఁగలఁడు. మీయభిలాషము నెఱవేఱఁగలదు. అదిగాక ఇప్పుడు మనము కేరళమునకు గొప్పసైన్యముఁ బంపియుండలేదా, యందుఁ జెఱలోనున్న పురందరుని యనుజాని సుమేరునిఁ జెఱవిడిపించి శత్రువుల నురుమాడి రాజ్యముసాధింపను? సంఖ్యాతీతమగు మనసైన్యమేమిసాధింపఁజాలదు? అన్నియు శుభోదంతములే వినవయ్యెడు. ఊఱడిల్లవలయు.

సుదర్శన— మంత్రిసత్తమా! నీమాటసత్యము. రానున్నదుఃఖము వచ్చువఱకు ముందుగా యోచింపనేల? ఎదుర్కొననేల? ఊఱడిల్లెదను. కేరళమునకుఁబోయియున్న మన సైన్యము వృత్తాంతము దినదినమును నెఱుఁగుటకై యంచెలవారిఁ బెట్టింపుము. విధిలేకున్న మనమే మిగిలిన సైన్యముతో యుద్ధమునకుఁ బోవలసివచ్చినను వచ్చును.

కుంభీనస— భాగ్యము. మీరు చెప్పుటకుముందే యీకార్య మొనరించి యున్నాను. రేపు ప్రథమ వృత్తాంతమును దెలియఁగలదు.

(నిష్క్రమి)

———(o)———

ప్రథమాఙ్కము ద్వితీయరంగము (కుంభీనసుని యిల్లు)

———:(o):———

[ప్రవేశము. కుంభీనసుఁడు. గాలవుఁడు.]

కుంభీనస— గాలవా! ఈ వృత్తాంతము నాతో నేలచెప్పవైతివి?

గాలవ— ఏమి విశేషవృత్తాంతమని చెప్పవలయును? ఆ ప్రస్తావమును గలుగలేదు.

కుంభీనస— శాస్త్రమునకేమి? కొడుకే యేలకలుగరాదు?

గాలవ— నాయెఱిఁగిన శాస్త్రమునుఁబట్టి కలుగఁడనియే చెప్పవలయు. ఇప్పుడిదేల యడిగెదవు?

కుంభీనస— మారాజునకుఁ గొడుకు కలుగఁడని వినినందున నెక్కుడగు సంతాపము వొడముట విచారించితిని. నీకుఁగోపము వలదు. నాకెందుకో విశ్వాసము గలుగదు?

గాలవ— నీ యిష్టము, నాతప్పిదముకాదు.

కుంభీనస—పోనీ! నాకొడుకు మదనునిజాతకమును జూచి వానికి రాజసంబంధము కలుగు నంటివే, యదినిశ్చయమా?

గాలవ—విశ్వాసమే కలుగనియెప్పు డెదియెట్లు నిశ్చయమగును?

కుంభీనస—ఊరక వినోదమున నడిగితిని. విశ్వాసమున్నదనియే చెప్పుము.

గాలవ—విశ్వాసమున్న ఫలము వెంటనే కలుగు.

కుంభీనస—ఫలముకలుగు నేని వచింపుము. మా మదనునకు నీ రాజు కూఁతురు చంపకమాలిని యనుకూలమగునా?

గాలవ—ఇది నేనెట్లు చెప్పఁగలను? తన చంపకమాలిని నీరాజు కేరళమునందలి తన యల్లునకు మణిమంతున కియ్య నెంచియున్నాఁడే, నీవెఱుఁగవా?

కుంభీనస—నేనెట్లెఱుఁగుదును! నాకేమి జ్యోతిష్యము తెలియునా? రాజును జెప్పఁడాయె నీవును జెప్పవైతివి.

గాలవ—ఏమో ప్రస్తావము రాలేదు.

కుంభీనస—ఇప్పుడు నాకు సంతోషము.

గాలవ—ఏమి సంతోషము?

కుంభీనస—తనకూఁతును నాకొడుకున కిచ్చుటకు రాజెక్కడ బలవంతము చేయునోయని భయపడి యుంటిని.

గాలవ—అందునకు భయమేటికి?

కుంభీనస—గాలవా! నిక్కము వచించెదను. జనసామాన్య మెందును దుష్టము. ఏమియు లేకయే యీ రాజు నావలనఁజిక్కి చేతిబొమ్మవలె నేనెట్లాడించిన నట్లాడుచున్నాఁడని దుర్జనులనుకొనుచున్నారు. నాకుఁ గుంభీనసుఁడను పేరే చాలుఁగదా? అది తలిదండ్రులిడిన పేరు. విధిలేదు. అదిచాలక యీనీచాత్ములు నాకు "దుష్టబుద్ధి" యని ముద్దు పేరొకటి పెట్టియున్నారు. ఈజను లెట్లయినను దప్పులెంచువారేగాక గుణము గ్రహించువారుకారు. రాజునొద్దఁ గొంచెమెడము కలిగియుంటిమా సరియయిన సేవకుఁడు గాడందురు. ఒద్దికగలిగి యుంటిమా రాజువీనిచేతిబొమ్మ యందురు. ఎట్లున్నను గష్టమే. నేనసిధారావ్రతమువోలెఁ గాలము నెట్టుచున్నాను. ఇందులో రాజుతో సంబంధము నాకొకటి కలిగెనా మనినంతకాలము తలమున్కలుగా నపకీర్తిపాలుగదా? కావునని తప్పుట మిక్కిలి సంతోషముగదా? పోనీ! గాలవా! ఆమణిమంతుఁడైనను జంపకమాలినిఁ జేపట్టు వాఁడేకదా?

గాలవ—నన్నేమి శకునము చెప్పుమంటివా? నాకు దేవపూజవేళ యయినది. నేఁబోయి వత్తును.

(నిష్క్రమి)

కుం.ధీ.—ఆహా! ఇట్లున్నదా? ఇప్పుడు తెలిసెను. ఈ రాజు నాతో వినోదములాడు కాలమునఁ బూర్వము నాపైఁదనకూరిమి వెల్లడిచేయుచో నాకుఁ గొడుకును దనకుఁ గూఁతురును గలిగినను, లేక దనకుఁ గొడుకును నాకుఁ గూఁతురును గల్గినను సంబంధ మొనరింపవలయునని మాటలాడుచుండెను. అప్రాప్తి నాకుఁగలుగునాయని యేఁకరుచుంటి, దైవాధీనముగా నేఁడుసంవత్సరముల క్రిందట నాకుఁదనయుఁడు కలిగె. రాజునకు దుహితపుట్టునాయని కోరుచుంటి. రెండేండ్లక్రిందట నదియుఁగలిగె. ఆబిడ్డపుట్టుటకు మూఁడు సంవత్సరములక్రిందట పలుమరు "మంత్రీ! మనమెంచినభంగి నీకుఁగొడుకు కలిగె, నాకుబిడ్డ మాత్రము గలుగవలయు" నని రాజువచించుచుండెను. ఆబిడ్డకలిగిన నాఁటనుండి యీమాటే యాడఁడాయె. సందర్భవశమున నొకప్పుడు నేనీయాప్రస్తావ మునెత్తినను దాని గీటునఁబుచ్చుచు వచ్చె. కారణమారయనైతి. నాయట్టిమూఢాత్ముఁ డెవ్వఁడైనఁగలఁడా? వానిపినతండ్రికూఁతురగు హైమవతికి మణిమంత కుమారుఁడుదయించిన వృత్తాంతము తెలిసియుండియు నీయైదువత్సరముల నుండి యీ విషయము నూహింపలేకుంటిఁగా! ఇట్లు కానిఆసియున్నదా? ఈ ముదివగ్గున కింకఁ గొడుకు కలుగఁడు. నాకొడుకే వాని కల్లుఁడై రాజ్యమునకు రాఁగలఁడనియు, నుబ్బుట్లూఁగుచుంటినే! ఇంతాశాభంగము కలుగనున్నదా! నాజన్మమున నెట్టివిషయమునఁగాని యాశాభంగమన్న మాటయే యెఱుఁగను. ఇప్పుడు ఘటింపనున్నదా?

శా. నానాభంగుల రాజ్యమబ్బెనని యానందంబునిండార లో
లోనం బొంగితి నిన్నినాళ్లొదవె నీలోనంత రాయంబు ప్ర
జ్ఞానవ్యస్థితి నేనెఱుంగఁగద యాశాభంగ మీవేళ నా
న్యూనత్వంబు ఘటిల్లఁజేయ మణిమంతుండేపఁ జేకూరెనో.

కానీ! కానీ! ఈవైయర్థ్యత కేదికారణము? అకుమారాధముఁడగు మణిమంతుఁడేకదా నాకును రాజ్యమునకును నడుమనున్నవాఁడాహాతకుఁడగు మణిమంతుఁడేకదా! ఇంకఁ దడయచ్చునా? ఆమణిమంతుఁడొకఁడు లేకుండినా నాకొడుకున కనఁగా నాకు నీ కుంతలరాజ్యములభించును ఆ కేరళరాజ్యమన్ననో నాసైన్యమింతపఱుపు దానిని సాధించియుండును. నిర్భాగ్యుఁడగు నాసుమేరుఁడు చెఱనుండి విడిపింపఁబడి యుండును. ఎప్పుడైననాకు మనసువచ్చినప్పుడు వానినిఁబాఱఁదోలి దానినాక్రమించుట కష్టమా? ఉభయరాజ్యమున నీతిసాధింపఁగలిగిన మార్గమును, నందుకు దగినబుద్ధివిశేషమును నలవడియుండ నీసమయము నూరకవ్రేళ్ళసందున జాఱిపడిపోనియ్యవచ్చునా? పోనియ్యను. పోనియ్యను. రాజాధిరాజుల తలలఁబొడిచి చరణదాసులుగాఁజేసి యిక్కడిశివాని నక్కడికి నక్కడిశివాని నిక్కడికిఁ బుట్టచెండులభంగిఁ ద్రిప్పులా

డుచు నెందును నెదురు లేనికడిమి భూమ్యాకాశముల కంతరాళమున నూత్రములు కల్పింపఁజాలు శేనాకకుమారహతకునకై, కన్నులు దెఱవని కసుగందునకై, గత్యంతరముగానని నిర్భాగ్యునకై, పరితపించుచు నంతరాయములఁ గల్పించుకొనవలయునా?

అనుబంధము 1

వాఁడప్పుడే కేరళమువిడిచి దాదులవెంటఁ గూఢభంగిదారిలో వచ్చుచుండవలయు చూచెదఁగాక. ఈ జ్యోతిషమెట్లు నిజముకాఁగలదో?

(నిష్క్రమి)

ప్రథమాఙ్కము-తృతీయరంగము.

———(o)———

(అ డ వి.)

[ప్రవేశము: అఘోరుఁడు-బోయ (కన్నులుగట్టినమణిమంతునితో)]

మణిమంత—అయ్యో! అయ్యో! అమ్మా! అమ్మా! దాదీ దాదీ!

అఘోర—వాదెన్నా. యేమి శెయ్యాల్రా. సంపాల్నంటె యేమో అవుతుంది.

బోయ—అగ్గోరా! బోకిబిల్లనుండా కొడుకెవ్వడ్రా వాడు? నిండాకన్నాకుండా ముసుక్కాసుకొని వచ్చి యెయ్యరూపాయ లిచ్చిందాఁక యీపిల్లోణ్ణిసంపేకి.

అఘోర—అతప్పుడునాకొండె కెంతముక్కరా?

బోయ—ముక్కెడనూస్తివిరా?

అఘోర—యెన్నెట్లో గాలివచ్చిండ్లె నూడేనూస్తి.

బోయ—ఊఁ—కాస్రాయింకపోదాం. తెల్లార్తుంది.

అఘోర—నేనెమో సంప్లేనప్పా నీమంచు.

బోయ—అనోద్దెస్తామంట్మి. యిట్లంటెయెట్లరా?

అఘోర—యెమోసూస్తా ముందుపోదాంపద.

బోయ—వాడెవడురా. తొంగేసి తొంగేసి సూస్తాడు.

అఘోర—ఔన్రా. దారా. మొదట వాణ్ణిమొత్తుదాం లేకుంటె పానానికే వచ్చేనీ.

(ముందుపోవుదురు. అందొక చెంచువాఁడుండును).

అఘోర—యవడకి నీవు?

చెంచు—(ఊరకుండును)

అఘోర—ఏపేరెం శెప్తావా తల పగల్గొత్తెద్యా.

చెంచు—(నవ్వును)

అఘోర—దబ్బరనాకొండె (గొడ్డలియెత్తును)

చెంచు—(మూగిసైగలు చేయును)

అఘోర—(బోయతో) తీయళ్ళి ఈనెమ్మమూగి నాకొండె (నవ్వి) మూగముపోయిపావోడా! నిన్నేమి సంపెల్లేదు. అవుతే యింతపనిఅయినా శేయకుండై ఆమసంగి నాయాలు వప్పుకోడు. (అని, మణిమంతుని కుడికాలు బొట్టనవేలు కత్తరించి తీసికొని బోయతో నిష్క్రమించు)

మణి—అయ్యో! దైవమా! నారాయణ! అమ్మా! నారాయణ!

అనుబంధము 2

[ప్రవేశము: గుఱ్ఱముతో కుళిందుఁడు.]

కుళింద—అబ్బా! ఇంత దొంగపులిని నేన్నెఁడు చూడలేదు. రాత్రియంతయుఁ నరణ్యమునఁ దళిమితటిమి చాల యలసిపోయియున్నది. కాఁబట్టి యీపాదవాటికేరా వచ్చును. ఇందేయుండి నిరీక్షించెద.

మణి—హా! నారాయణా! అమ్మా! నారాయణా!

అనుబంధము 3

కుళింద—(స్వ) ఎక్కడ? అదియెవరో బాలుఁడు రోదనము చేయుచున్నట్లున్నది! (పోయిచూచి) అయ్యయో! ముద్దుపాపని కెవ్వరీక్రూరంపుభంగి వాటిల్లఁజేసిరి?

అనుబంధము 4

(కన్నులువిప్పి) అక్కటా! ఈబొటనవ్రేలు తెగవటికియున్నారే? పాపాత్ములు! (నెత్తురు తుడుచును).

మణి—అయ్యో! అయ్యో! (అనిభయపడును)

కుళిం—కుమారా! భయపడకుము, నేనేమియుఁజేయను (లాలించును).

మణి—(వెక్కి వెక్కి యేడ్చును).

కుళింద—కుమారా! నీవెవ్వరవు? నీ పేరేమి?

మణి—(ఏడ్చును) మమ్మంత-మమ్మంత.

కుళిం—మమ్మంతా! ఇదేమి పేరు? హనుమంతుఁడవా?

మణి—కాదు మమ్మంతు.

కుళిం—ఏడ్వకుము ఏడ్వకుము. మాయన్నా! ఏడ్వకుమా. నీపేరేమి?

మణి—మమ్మంత.

కుళింద—అయ్యో! ఈబాలుఁడించుకయు మాటలాడఁజాలని నాలుగేండ్ల కుఱ్ఱఁడువు. దైవమా! వీనికా యిట్టిపాటు? కుమారా! నీతండ్రియెవరు?

మణి—అయ్య—అయ్య.

కుళిం—ఔను, మీయయ్య పేరేమి?

మణి—అయ్య.

కుళింద—ఇఁకఁ బ్రయోజనములేదు. వీని జననీజనకుల నరయు నుపాయమే లేద, కొడుకులు లేరని దుఃఖించుచున్న నాపై దైవము నను గ్రహముకలిగి యీపాపని నా కొసంగినట్లున్నది. చంద్రునిఁబోలునుం దహాసముగువాఁడు వీఁడు. చంద్రహాసుఁడను పేర బరఁగుఁగాక. వీఁడు నాస్వయంప్రాప్తసుతుఁడు. వీనినూరికింగొనిపోయి పెంచెదఁగాక (పాపని నెత్తుకొని నిష్క్రమించును).

ప్రథమాఙ్కము-తురీయరంగము.

—.(౦):—

(కుంతలరాజ సౌధము.)

[ప్రవేశము: సుదర్శనుఁడు, కుంభీనసుఁడు, బ్రాహ్మణుఁడు.]

కుంభీనస—రాజచంద్రా! మీరిట్లు శోకించుటచే నేమి ప్రయోజనము? ముందు జరుగఁదగిన విషయమున నాలోచింతము.

సుదర్శన—కుంభీనసా! నేను నాఁడే నీతోఁ జెప్పలేదా? నాకేదికో చెప్పరాని భీతి మదికిఁ గలిగె. ముఖ్యముగ నేను నిర్భాగ్యుఁడను. అట్టి చెలియలిని మఱఁదినిఁ బోగొట్టు కొంటిని. నాసర్వాశలమోపెట్టియున్న ముద్దుకుమారుఁడిట్లు! కావచ్చునా? ఎవ రెత్తు కొనిపోయిరో? ఎవ్వరికా కుమారునిపైఁ బగయో! యింతైననుఁ దెలియకున్నదిగదా! ఇందుకే నాకు మొన్న నట్టి దుస్వప్నము వచ్చినది. నీతోఁ జెప్పుదమన్న లేకుంటివి.

కుంభీనస—రాజపుంగవా! ఎవరెత్తుకొనిపోయిరో యని యోచింపవలయు నేల? సందర్భములమీఁద నే యాదురాత్ముని గుఱుతింపవచ్చుఁగదా? ఆ ముద్దుకుమారునిపై వాని తండ్రికి విరోధియగు జలంధరుఁడు కాక పగసాధించువాఁడింకెవ్వఁడు? వానిగూఢచారులే యీపాపని చేసియుండవలయు.

సుదర్శన—సచివా? వాఁడేయుండుఁగదా?

కుంభీనస — వాఁడుగాక సేనాపతీ? ఇంతయోచింపుఁడు. వానిపైనున్న యాభరణముల నాశించియెవరో దొంగలాపనిచేసి యుందురని మీరంటిరి. అట్లైన్నఁటికినినుండదు. అంతకంటె నూఱంతలగు సొమ్ములు వాసంతికపై నుండలేదే? అపుడుచును దాదికడకుఁ బండించుకొని యుండెననియు నాకుమారుఁడు ఈబ్రాహ్మణుఁడు దాది వీరిమధ్యమున నుండెననియు, వింటిమిగదా? సొమ్ములకొఱకు వచ్చువాఁడు వాసంతికను మాని యీబాలుని నెత్తికొనిపోవునా? కావున జలంధరుని భటులేయెవ్వరో వానినెత్తుకొని పోయినారు. ఇది నిస్సందేహము.

సుదర్శ — మంత్రిసత్తమా! జలంధరుని భటులైన యెడలఁ గేరళపురిఁబాసి వీరు మంగపురికి వచ్చువాఁక యేలవిడిచిరో యెఱుఁగరాకుండెడు.

కుంభీనస — ధరణీశపుంగవా! ఇదేమాశ్చర్యమైన విషయమని యడిగెదరు? వీరించుకగూఢరీతిగా వచ్చుచుండుటవలన వీరిసంద మింతవఱకు భటులకుఁ దెలియకుండెఁగాబోలు, లేదా మంగళపురి ప్రాంతమున నరణ్యములు మిక్కిలిగా నుండుటవలన గూఢవృత్తి నాబాలునిఁ దెగఁదీయుట సులభమనితలఁచిరి కాఁబోలు, ఎన్ని కారణములుండరాదు?

సుదర్శన — మంత్రిసత్తమా! ఎట్లైననేమి? మాబాలుఁడు మాకు లేకపోయెఁగదా! ఎవరెత్తికొనిపోయిననేమి? ఎవ్వరేమిచేసిననేమి? అయ్యయో! అంటినఁబాలుగాఱుచెక్కిళ్లలే గందువే? అట్టివానిపైనా పగ కావలయు! ఇది యెంతటి యాసూకృత్యము!

కుంభీనస —

ఉ. ఆసురకృత్యమాయిది మహాసురకృత్యము దేవళంబునన్
వాసిగ నిద్రఁబోవు పసిబాలుని నెత్తురు కందునస్తసం
త్రాసుని నెంతయు న్నిరపరాధి భయంబది లేక నిర్దయన్
డీని హరించి రన్న జగతి న్వీని నారమొయిట్టిచందమున్

మహాసురకృత్యము. ఇట్టిది నేనెన్నఁడునువిని యెఱుఁగను. దాదితో సుఖలీలఁ బండుకొని యుండఁగానే దేవాలయమునఁ బ్రవేశించి నీచకృత్యమని కంటగింపక పసి బాలుని నెత్తురుకెంపువును నిక్కీభితిగాఁ గొనిపోవలెనన్న నేమనవలయు? అయ్యో! ఆయాసురబీజుఁ డిట్టివాఁడనిమాత్రము తెలిసి చిక్కినా యింతింతగా వానిఁ గండలు కోయుపఱకు నాకూఱటగలుగదు. ఇంత రాజకమా? ఇంత న్యాయమా? ఇ-త —

సుదర్శన — కుంభీనసా! మనమూరక యీ మాటలాడుచున్నఁ బ్రయోజనమేమి? బాలుని మనముసాధ్యమున్నంత వఱకు వెదకింపవలయుఁగదా?

కుంభీనస—(దుఃఖించుచు) రాజేంద్రా! ఇంకేటియాస? అక్కటచేదప్పి పోయినముద్దు బాలుఁడు మఱల మనకులభించుటకా పోయినాఁడు? నాకిఁకెంతైన నమ్మకము గలుగదు. ఐనను వెదకించి చూతము.

బ్రాహ్మ—రాజచంద్రా! మంత్రివర్యా! నోటికిఁ బోవుకడిని నేలఁ బాఱవైచిన భంగి వానీడ నా బాలుని నింతవఱకుఁ గొనివచ్చి యిట్లు పోఁగొట్టుకొంటి. ఈ యిరువది దినములు దారినున్నపుడు బాలునేమఱకుండుటకై రాత్రులెల్ల నిద్రమాని కూరుచుండియుంటి. ఆపాడు మంగళపురిని దేవాలయముగదా యని మైమఱచి నిద్రించితి. ఇట్లైతి. నేనేపోయెదను. ప్రాణమున్నంతవఱకు వెదకి సాధింపఁజూచెదను.

(యవనిక పడును)

ప్రథమాఙ్కము-సమాప్తము.

శ్రీ

అభిజ్ఞానమణిమంతనాటకము.

ద్వితీయాఙ్కము-ప్రథమరంగము.

చందనావతిలోక గృహమేధియిల్లు.

[ప్రవేశము. నాగరికుఁడు సదాచారుఁడను మిత్రులు.]

సదాచార — మిత్రమా! నాగరికా! ఎన్నిదినములకు నిన్నుఁజూడఁగలిగె? నీవు ప్రయత్నపూర్వకముగా నీ చందనావతికి వచ్చుటనాపై నీకుఁగల యవ్యాజకరుణను సూచింపుచున్నదికదా?

నాగరిక — మిత్రమా! సదాచార! మైత్రియను నొక బంధమున్న నెంతదూరమున నున్నవారినైనఁ జేరదీయుఁగదా? నీయట్టి హితమిత్రవతంస మున్నయెడకువచ్చి గోష్ఠి కలుగుట ముప్పదియేల మూఁడునూఱ్ఱయామడలైన వచ్చుచుంటిఁగదా? సదాచారా! శాబరదేశమునఁ జందనావతియన్న పట్టణమెట్లో యున్నదనియెంచియుంటి. ఇదెంత రమ్యముగా నున్నది. ఈ జలనాళికలేమి! ఈ తోఁటలవైభవమేమి! స్వర్గపురికిఁ బ్రతినిధిగా నున్నదిగదా! నిన్నంత మోసము చేయుదువా? నాఁడు భీమపురిలో మనముండిన కాలమున "మాపట్టణము రాజధానియని పేరొకటియే కాని పల్లెకొంపవలె నుండు" నంటివే.

సదాచార — నాఁటికట్లనే యుండెఁగాని నేఁటికిట్లయినది. ఈ వృద్ధియంతయు నీనాలుగేఁడ్లలో నయినది. నేను జెప్పినది యాఱేఁడులక్రిందట.

నాగరిక — ఈ నాలుగేఁడులలో నిట్లయినదా? ఏమి విచిత్రము!

సదాచార — మా రాజునకుఁ గొడుకులు లేరనియు, నతఁడు వేఁటకుఁబోయి యుండఁగా నందు బడియుండిన నొక నాలుగేండ్లబాలుఁడు చిక్కెననియు, నతని స్వయంప్రాప్తసుతునిఁగా గ్రహించి చంద్రహాసుఁడని నామకరణమొనర్చి పెంచుచున్నాఁడనియు, నా బాలుడుఁ చిఱుతదనముననే ధీరగుణోదారుఁడని నుతికెక్కెనాఁడనియుఁ జెప్పలేదా? ఆచంద్రహాసునికిఁ బదియునాఱవయేఁట మా రాజు రాజ్యభారము మోపె. ఇప్పటికి నాలుగేండ్లనుండి యసదృశలీల రాజ్యమేలుచున్నాఁడు. ఈ పురమునఁగల సర్వసౌఖ్యలకు నతఁడే కారణభూతుఁడు.

నాగరిక—అట్లైనా అతని దర్శనము నాకు లభింపఁగలదా?

సదాచార—అయ్యో! మిత్రమా! దీనినడుగవలెనా? పౌరులగు వారు రాజదర్శనము సంపాదించుటకుఁ గాలనియమము గాని సేవకాళి యభ్యంతరము గాని కలుగదు. నిదురపోవుచున్నను సరియే. భుజించుచున్నను సరియే. మధ్యాహ్నమైనను సరియే. అర్ధరాత్రమైనను సరియే అంతయేమిటికి? నీవీమాట వాడితివికదా అతని గూఢచారుఁడెవఁడైన వినియెనా, యతఁడే నీ యభిలాషమునుదీర్ప మన యింటికివచ్చినను రావచ్చును.

నాగరిక—అట్టిమహనీయుఁడా? అయిన మనము భుజించిన పిదపఁ బోవుదము. నేనించుక వెలుపలికిఁ బోయిరావలయు. నేను దెచ్చియుండిన పొగచుట్టలు వ్యయమయినవి. అంగడి వీధికిఁబంపి తెప్పించుమా.

సదాచార—నాగరికా! క్షమింపుము. ఈ యూర నస్యాదిదొరకవు! సత్కర్మనిరతుఁడై సత్సంప్రదాయ తత్పరుఁడై రాజ్యమేలు రాజున్న వీట నిట్టి దుష్టములును నప్రయోజకములు నగుపదార్థములుండవు.

నాగరిక—ఏమాశ్చర్యమిది? పొగాకైన నుండునా లేదా?

సదాచార—మందునకైన, వాసనఁజూడనైనఁ గలుగదు.

నాగరిక—నస్యము వేయువారు, చుట్టలు త్రాగువారు, వీరిగతియేమి?

సదాచార—అట్టివారున్న వారికి దుర్గతియే. నస్యము వేయువారిని హాస్యముచేయువారున్నారు. పొగచుట్ట చేఁదువారిని బిగఁబట్టి మోదువారున్నారు.

నాగరిక—ఇదే మసాధ్యరాజ్యమే! ఇంకఁ బొగాకునకే యిట్లున్న, బంగి, నల్లమందు, కల్లు, సారాయి, వీనికెట్లో?

సదాచార—సరిపోయె. భంగి దుర్భంగియే. నల్లమందు పిల్లమందే. కల్లుపొల్లే. సారాయి యన్నఁ బోరాయుందురు. ఈ పదార్థముల పేరెఱిగి మూఁడు సంవత్సరములాయె.

నాగరిక—ఇట్లయిన నసాధ్యము.

సదాచార—ఊరకుండుము. నీపుణ్యము. ఇట్టి క్షేమరాజ్యమెందైనఁగలదా?

నాగరిక—కానిమ్ము, నాకేమిష్టినది? మిత్రమా! నేనిందు రేపొకనాఁడే యుండుటకు వీలుకావున నీమధ్యాహ్నమున రాజదర్శనమైన పిదపఁబురసంచారముగావింపవలయు. సాయంకాలమున నేమిచేయవలయు? మఱచితి. ఈ యూరసంగీత పాఠకు లెవరైనఁగలరా?

సదాచార—ఎందఱోకలరు వినివత్తము.

నాగరిక—వారేమి పురుషులా? స్త్రీలా?

సదాచార—ఆకడమాటనకుము.

నాగరిక—ఏమీ! ఇందుభోగమువారేలేరా?

సదాచార—రోగములు పుట్టలుగనున్న భోగముదిట్టలెల్లఁ బరిత్యాగముఁబట్టిగాని, విరాగము పుట్టిగాని సౌకభోగముల మట్టిరి.

నాగరిక—అట్లయిన నిందున్న చిరబ్రహ్మచారులకు విధురులకు, విటులకుగతియేమి?

సదాచార—మంచిమాటడిగితివి చిరబ్రహ్మచారులు హరబ్రహ్మవిహారులు కారా? విధురులు వనితాంతరభోగవాద బధిరులైరి. విటులన్న వారెట్లుందురు? మీసీనుసట్టివారున్నారా?

నాగరిక—ఇంకఁజాలును మీ ప్రభావము. పాపమా వెలయాండ్రనుఁ బురివెడలఁగొట్టుట వలన నీ రాజునకేమి ఫలము?

సదాచార—అయ్యో? ఎట్టిభ్రాంతి! వారిని బురమెవ్వరు వెడలఁగొట్టిరి. సత్ప్రవర్తనాపారీణులై జనులెల్ల వారిఁగన్నెత్తియైనఁజూడక నాట్యాదులకు రావింపక నిరాదరణ మొనరింపవారే యుండరామి గలిగి మీయట్టి సత్ప్రభువులుగల యూరులకుఁబోయిరి.

[ప్రవేశించి-ఉప్పరవాఁడొకడు ఉప్పోయమ్మ! ఉప్పో]

సదాచార—ఓరీ! యిందురమ్ము! మాయింటఁగావలయు. ఉప్పెట్లిచ్చితివి?

ఉప్పర—నూటయిరువది కొలారములయ్యా.

సదా—అదియేమి? పదికొలతలు తగ్గించితివి?

ఉప్పర—అయ్యా! ఎక్కుడఁజూచిన వాన. ఓడలలో నుప్పెనిలువదు.

సదా—కానిమ్ము. లోపలికిఁబోయి యడుగుము.

ఉప్పర—(లోపలికిం బోవును.)

నాగ—మిత్రమా! ఎంతకు నూటయిరువది కొలారములు?

సదా—రూపాయకు.

నాగ—కొలారమెట్టిది?

సదా—ఇట్టిది. (కొలతచూపును.)

నాగ—(ఎదకొట్టుకొని) నేనేమి స్వప్న రాజ్యమున నున్నానా లేక నేనే స్వప్నములో నున్నానా? అయ్యా! మీయూర నుప్పింతచౌక యెట్లాయెను?

సదా—ఇదేమి చౌకయనియిట్లాడెదు? మనమున్న జగమువంటి జగములఁ బదింటినైనను దనజలరాశియందు ముంచఁగలసముద్రుఁడు ఏద్రవ్యము లేక పేదసాదలకును, గొడ్డుగోదలకును, ప్రాణాధారముగా వలసిన వారందఱికిఁ దనివి దీరునంత క్షారోదకమివ్వనుండ, నిది చౌక యెట్లగును? ఉప్పుచేసి మోసి తెచ్చు కూలియేకదా మన మివ్వవలయు? అయిన మీసీమ నిది యెట్లిత్తురు?

నాగ—దీనితోఁ బంద్రెండు కొలతలివ్వ వచ్చును. అందుకే యిట్లాడితి.

సదా—పంద్రెండు కొలతలు? పంద్రెడు కొలతలా!

నాగ—ఔను కారణమునే జెప్పెదను. నాప్రశ్న కుత్తరమిమ్ము. మీచంద్రహాసు రాజ్యమున నుప్పునకుఁ బన్నుకలదా? లేదా?

సదా—ఉప్పునకుఁబన్ను! ఉప్పునకువన్ను! ఉప్పునకాప్పను! (భ్రాంతితోఁజూచును)

[ప్రవేశము. కొట్లాడుచు అపేక్షకుఁడు, ఆత్మప్రియుఁడు.]

అపేక్ష—నీవేమైనను జెప్పుము, నేనువినను. నాకాల్వఁబూడునను నీకుధైర్యమెట్లు కలిగె? నన్నేల యడుగవైతివి?

ఆత్మ—నామళ్ళంతయు జలమయ మగుచుండఁగాఁ జూచియూరకుందు మన్నావా? నీ కాల్వ పూడినఁబీడవీడినది.

అపేక్ష—నాకాల్వ పూడినఁబీడవీడెనా నీయుసురూడిన నాకుఁబీడవీడదో? తట్టుకొనుము. ఎవ్వరిపీడవీడునో చూచెద.

ఆత్మ—సిద్ధము. కీడుమూడునో! పీడవీడునో! కాడువాడునో!

ఇరువురు—(కొట్టుకొనుచుఁ గిందుమీఁదగుదురు).

సదా—(దిగివచ్చి) అయ్యా! అయ్యా! తాళుఁడు, తాళుఁడు; (అనియెంత చెప్పినను వినక పిడిగ్రుద్దు లాటలాడెదరు తుదకు) ధూర్తులారా! మీకుఁ జంద్రహాసు నాజ్ఞకలదు.

(అపేక్ష—ఆత్మ కొట్టులాడుటమాని యొకరినొక రాలింగనము చేసికొని) సోదరా! క్షమింపుము. మనము మిత్రులము. పోయివత్తుము. (అనిఒకరికొకరు నమస్కరింతురు).
(నిష్క్రమింతురు)

సదా—(తన స్థానమునకు వచ్చును).

నాగరిక—అబ్బా! మీచంద్రహాసుని దర్ప మెంతనవచ్చును?

[ప్రవేశము. రాజభటుఁడు.]

భట—సదాచారా! చంద్రహాసరాజుగారు నినుఁ దోడ్తెమ్మన్నారు. మీయింటికిఁ గ్రొత్తగా నెవరో వచ్చియున్నారే వారినిరమ్మన్నారు. మీకు రాఁదీఱకున్నఁ దామె యిప్పుడే వచ్చెదమన్నారు.

సదా—ఇపుడే వచ్చెదము, (భట నిష్క్రమించును).

నాగ—ఇదేమాశ్చర్యము! రాజచంద్రుని కీవృత్తాంతమెట్లు తెలిసెను?

సదా—అతనిగూఢచారులు సంఖ్యాతీతులు పోవుదము రమ్ము.

నాగ—(లేచుచు నందున్న వెండిచెంబుచేపట్టును.)

సదా—దానినేలగైకొనెదు? అందు పడియుండనీ.

నాగ—ఈవీధి నిట్లు దీని వేసిన నెట్లు?

సదా—ఇంతయేనా చంద్రహాసరాజుప్రభావము! చౌర్యమన్న మాట యిందెఱుఁగము. వలసిన పదార్థముం వలసినచోట వేయుదుము. పోవదు. పోదము లెమ్ము. (నిష్క్ర)

ద్వితీయాఙ్కము.

ద్వితీయరంగము-కుంతలరాజు నగరు.

[ప్ర॥ సుదర్శనుఁడు, కుంభీనసుఁడు, (చంద్రహాస సుభటులు).]

భటులు—(చంద్రహాసుఁడు కానుకగాఁ బంపిన యమూల్యాభరణములు మొదలగు పదార్థములనర్పణముచేసి)

ఏలికా! మాచంద్రహాస మహారాజు దేవరయడుగుందామరలకు బత్తితో మ్రొక్కితి నని విన్నవింపుమన్నాఁడు. దేవరకూరిమి గలుగఁ దన కేమియుఁ గొదువగలుగదని విన్నవింపు మన్నాఁడు. ఎల్లప్పుడు దేవరయానతి నౌదల మోసికొని నెఱవేర్చువాఁడ నన్నాఁడు. పొడుపుగుబ్బలి మొదలు గ్రుంకుమెట్టుదాఁక మంచుకొండనుండి సిరిచందపు గుబ్బలి వఱకు నెడములేక నిండియుండు దేవర యశముననీడఁ దానొక మానిపినైతినన్నాఁడు. ఏకిమీఁడా! పరాకు.

సుదర్శనుఁడు—భటసత్తమా! మిక్కిలి సంతసించితిని. మీకులీఁదుఁ డిప్పుడు సమధిక సంతోష యుక్తుఁడై యున్నాఁడనుటకును నాకు మోదముగలిగెడు. ఇప్పుడు మీ చంద్రహాసుని రాజ్యము చక్కఁగ నున్నదా?

భట—జియ్యా! ఆయెకిమీనియేలుబడి కడుచల్లని దని ప్రజలందఱు నుగ్గడింతురు. లెంకల నెల్ల నెయ్యురఁబోలెఁ జూచుచు వారిసేమమే మీ సేమమని తలపోయుచు దచ్చికడలఁ జేరన్నికకలుగు నైపడిపజలఁ బ్రోచుమీముందఱ మాయేలిని నగ్గింపనేఁ జాలువాఁడఁ గాను. అయినను,సాహీంబూ! నీవైచనివిచ్చుటఁ బలికెదను. మారాయఁడు దేవర లెంకలకెల్ల వన్నెదెచ్చువాఁడు.

సుదర్శన—సుభటా! మిక్కిలి సంతసించితిని. ప్రజాపాళి తృప్తిపొందులీల రాజ్యమేలు వాఁడు గలుగుటరిది. కావున మీరాజుతో నాకెంతయు నామోదము గలిగెనని చెప్పుము. మీకులిందకుని క్షేమమునడిగితిననుము. మైత్రిఁబాయక యుండుమనుము.

భట—జోహారులు.

సుదర్శన—చూచితే! సచివా? ఆకులిందకుని దెంత తుష్టరాజ్యముగా నున్నది? ఈవత్సరము నాకతఁడు పంపియుండు పదార్థము లమూల్యములు.

కుంభీనస—రాజేంద్రా! నాకువిశ్వాసము కలుగదు. ఆకులిందకుఁడు ధర్మభంగిరాజ్య మేలుచున్న వానికిట్టి పదార్థములు గలుఁగ జాలవు. మన్నింపుఁడు. వానిభటులు చెప్పిన మాటలపైననే మనము నమ్మవచ్చునా? అందేమో జరుగుచున్నది. మన్యుఁ గన్నులమాయుటకును, ఆయధర్మముల వెలికి రానీయకుండుటకును నిట్టియమూల్య వస్తువులఁ బంపి యున్నాఁడు, కాని యితరము కాదు.

చ. జనములకెట్టిబాధలు విశంకతఁ జేసెనొ దుష్టకృత్యముల్
కనుఁగొని యేమొనర్చెనొకొ వానిని బాహిరపెట్టకుంటకై
కనువగుఁ జెంగిపమమ్మునిటుకష్టములంపె నమూల్యవస్తువుల్
మనకటుగాక లేనిబహుమాన మొనర్చుట నేఁడునైజమే.

సుద — కుంభీనసా! నాకుజూడఁగా నీవుజగము నంతయు వేలుకఁట నేచూచునట్టున్నది.

కుంభీనస — అయిన చిత్తము. నాదేమిపోవును? తేపుప్రాణముపై వచ్చినపుడుగదా కుంభీనసుఁడు కావలయును?

సుద — కుంభీనసా! కోపగింపకుము. నేనూరక యుంటిఁగాని నీకు మనసురాకున్న నామాటాడియుండను. క్షమింపుము.

కుంభీనస — అయ్యో! ఇటుకలదా! నాకెన్నటికైనఁ గోపముగలుగునా? నేనెవ్వరిపైఁ గోపగింపవలయు? ననురక్షించు నేలికపైననా? ననుఁగాపాడు తండ్రిపైననా?

ఉ. చెన్నగుఁ గోపమంచనినఁ జెప్పెడి దేమిఁకఁ గోపమేరిపైఁ
బిన్నటనాటనుండి ననుఁ బెంచి దయామతి నాదరించి యు
ద్యున్నతినించి సంపదలమించి భరించినవానిపైననా
యెన్నఁగనాదుకోప మిటులేని ధరిత్రిని నుందువాఁడనే.

నిక్కముగా నేనుజగమును వేలుకంటఁ జూచుట పైచూపువలనఁగాదు లోని చూపవలన. ఈకులిందకుఁడు మనకుఁ గీడుదలఁచి యున్నాఁడనుట కింతకంటె వేఱు నిదర్శనములేదు.

సుదర్శన — కుంభీనసా! దీవిశేషమున నీకెప్పుడు నేనెఱమియ్యవలయు. నీవన్నమాట యదార్థమే యుండవచ్చును. ఇదెట్లుపరీక్షింపవలయు?

కుభీ — నీచరణదాసుఁగ నేనుండ యోచింపవలయునా? నేనేపోయి పరీక్షించివత్తును.

సుద — అట్లయిన నవశ్యముకానిమ్ము.

కుంభీనస — నాకుఁ గులిందకుని సింహాసనచ్యుతుఁజేయుట కధికారముపత్త్రికయిమ్ము.

సుద — అదిప్పుడేల?

కుంభీ — అదియుఁ జెప్పవలయునా? నేఁబోయియందు విచారింతును. అంతయుఁజక్కఁగ నేయున్న నూరకయేవత్తును. ఏదేని యపాయమున్నట్టున్న మించకపోవక ముందే యాపనిఁ గావింతును.

సుద — నీయిష్టము వ్రాయించియిత్తును. అయినఁ ద్వరపడి యట్టికార్యమును మాత్రము చేయకుమా?

సుభీ— దానికై మీరు భయంపడవలదు. నేఁబోయివత్తును.

సుద — మఱచితి. నీవుత్తొల్త నిచ్చటికి వచ్చినప్పుడు నాతో నేమియో విశేషవృత్తాంతము మాటలాడవలయునని వచ్చితి నంటివి. ఇంతలోన నీకుళిందని కానుకలు వచ్చినందున నాప్రస్తావము మానితిమి ఏమికార్యము?

సు. భీ — రాజచంద్రా! ఒకవిషయమున నాకేమియుఁ దోఁపకున్నది. నీకుఁగూఁతురును, నాకుఁగొడుకును గలుగకముందు మనము సంబంధులము కావలయునని వినోద సంభాషణము చేయుచుంటిమి. అప్పటికది హితమని తోఁచెనుగాని పిదప నాలోచింపఁగా నట్లు ఘటిల్లుట నాకును నీకును నపకీర్తికి హేతువని తెలిసితి. తెలిసి గాలవునితోఁ బదినేను సంవత్సరములకుముందే యీవిషయము వచించితి. పుట్టిననాటినుండియు ననుఁగుసైనోడువలెనున్న నీమాటత్రోయుటనా లేక యపకీర్తిపాలౌదునాయని యోచించుచుంటి. ఒకనాఁడు నీవు నాతోడ నీకూఁతును మణిమంతుఁడను నీపితృవ్యద్రౌహితుని కివ్వఁ దలంపుగొనిన చందముచెప్పఁగా నానెత్తినఁబాలు వోసితివని రంజిల్లితిని. నాతలపైనున్న భారము దీఱెనని సంతసించితిని. నాదౌర్భాగ్యమున నసురులచే నాముద్దుకుమారుఁడుచిక్కి పదునైదు సంవత్సరములైనను గనరాకున్నాఁడు. వానికై నీకుఁజెప్పక నేనెంత పరితపించినదియు, నెంతకార్యము చేసినదియు నాదైవమునకే తెలియును. ఇప్పుడు భీమపురముననున్న మాసంబంధులు తమ దుహితను నాసుతుని కివ్వఁ దలపడి మిక్కిలి నిక్కచ్చిగాఁ జెప్పనంపి యున్నారు. ఇంకఁ దడయఁజాలమని మాటనంపియున్నారు. వలదందునా వారికి లేనియాగ్రహముగలుగును, కానిమ్మందునా చిన్ననాఁటనుండి నేఁజెప్పుచున్న మాట వీటఁబుచ్చితివా అని నీవందువేమోయని భీతిల్లెద. కొడుకన్ననో యిరువదిరెండేఁడులవాఁడాయె. ఏమియుఁజేయనేరకున్నాఁడను, ఎట్లయిన ననుగ్రహించి నాకొడుకునకు నాయిష్టముగలచోట వివాహము నెఱవేర్ప నానతీయవలయునని ప్రార్థించెద. నామాటల నొండు భంగిఁ గనక కరుణింపవేఁడెద.

(నమస్కరించును.)

అనుబంధము 6.

సుద — సుభీనసా! లెమ్ము లెమ్ము. నీసువిచారతకుఁ బరమానందము వహించితి. నీయట్టివానితో సంబంధము తపఃఫలమునఁగదా లభింపవలయు. అయిన నింతమాత్రము నాప్రార్థన మొనరింపవలయు.

తే. గీ. మంత్రిసత్తమమామణి మంతుపగిదిఁ
దెలియునందాఁక యొక్కింత తలఁపుమయ్య
సచివయొల్లైన నాఱు మాసములవఱకు
నీ కుమారుని పెండిలి నిలుపుమయ్య.

నాచెలియలిపైనున్న నాప్రేమకై యాయమ లేకుండుటవలన నామె కొడుకునకు నాతనయ నివ్వనెంచియున్నాను. ఆ మణిమంతకుమారు నరయుటకుఁ బోయియున్న కీగిళబ్రాహ్మణుఁడు మూఁడు నెలల క్రిందట వ్రాసినజాబుఁ జూచితివిగదా? మూఁగతనము గలిగియున్న నొక చెంచువానివలన నొక్కింత వృత్తాంతము తెలిసినదనియు, నింకను విచారించుచున్నాననియు వ్రాసెను. అదియేమి దైవాయత్తమో, లేక నాయభిలాష విశేషమో, నీవెంత నిరాశచెప్పినను నా మణిమంతుఁడు నాకుఁ జిక్కవచ్చునని తోఁచుచున్నది. కావున నెట్లయిన ననుగ్రహించి యింకొక యాఱు నెలలు నీకుమారునకుఁ బెండ్లి గావింపకుము. అంతలో వాఁడు చిక్కకున్న నిను నిర్బంధపెట్టినైన నాకుత నొసంగెద.

కుంభీ—అయ్యో! నా కాయభిలాషమేలేదే. మీ రేల యిట్లు నిర్బంధపెట్టెదరు?

సుద—ఇంకొండాడకుము. నా మైత్రి నూఁడియింత పాలింపుము.

కుంభీ—భాగ్యము. (నిష్క్ర.)

———(౦)———

ద్వితీయాఙ్కము-తృతీయరంగము.

కుంభీనసుని యిల్లు.

[ప్రవేశము. కుంభీనసుఁడు విషయ.]

కుంభీ—విషయా! ప్రియతనయా! నీవిట్లొనర్పకున్న విధిలేదు. ఆమాధవుఁడు వయసున నింత మీఁతినవాఁడేకాక గుణమున రూపమున మిక్కిలియెక్కుడగువాఁడు. తనయా! కన్నకూఁతురుల మంచిచోట్లఁ బెండ్లిచేసి యిచ్చుటకంటెఁ దండ్రులకు వేఱొక చింతగలుగునా? నామాటల్రోయక పాటింపుము.

సీ. చంచలత్వముమాని మించుగాధనలక్ష్మి
తవిలివానింట దాండవముసేయు
నొదవియుండెడునందు మదపుటేనుఁగులన్న
బగ తురంగములన్నఁ గొలఁదిమీఱి
వనితలు పెక్కలైయును బిడ్డపాపల
జంజాటమెఱుఁగని జనవిభుండు
ప్రాకటమతిఁ దనరాజ్యభారముసీకై
చెన్నారనర్పింప నున్నవాఁడు

గీ. సర్వసుఖములఁ గననయ్యె నద్వియేల
నయ్యె నిదియెంత భాగ్యమయ్యారె తనయ
యట్టి వయసున నింతెక్కువైన నేమి
మాధవుఁడన్న రెండవమాధవుండు.

అనుబంధము 7

విషయ — ఆర్యా! నీమాట నేజవదాఁటుదానా? అయినను నాయభిలాషము నీవడుగ నుత్సహించినందున నింతమాటాడ సాహసించెదను. ఇది నీకెంత యభీష్టముగానున్నను నాకు మదికలుగదు. రాజ్యము నాకుఁ గలుగుఁగాయని నీవాలోచించినట్లున్నది. మనసురాని సురరాజ్యముకంటెను మనసుకలిగిన దరిద్రభంగియయిన మేలగుఁగదా? ఎట్టి బీదవానికైన నన్నొసంగుము. వలదనను. నాకు రాజ్యము మేలుమాత్రమని యాచోటికియ్యకుము.

అనుబంధము 8.

కుంభీ — కుమారీ! ఎన్నెన్నిచోట్లనో విచారించితినే నీకనుకూలవరుని. ఎందునుఁ జిక్కనున్నాఁడు. నేనేమిచేయుదను. నీవు పసిదానవు. కానవు నిట్లాడెదవు. రాజ్యమన్న నూరక వచ్చునా? ఈ లోకమున జనించుటకు ఫలముభోగము లనుభవింప నేకదా? నాకంటె నీక్షేమచింతయుందు నీకెక్కువగాఁ దెలియునని నమ్మితివా? నీకుపదేశింపఁగోరి నిన్నడుగుటయేకాక వలయునని నేఁబట్టుపట్టిన నీవడ్డమాడుదానవా? ఊరకియ్యకొనుము. నీవెఱుఁగవు. నేను జాబవ్రాయఁ బోయెద. (నిష్క్రమి)

విష — ఆర్యా! మాయయ్యకేమి భ్రాంతికలిగియున్నది? ఎనుబదియేండ్లు మీఱవచ్చిన ముదివగ్గునకు నన్నివ్వ నెంచియున్నాఁడే? ఇట్టిదుఃఖ మెందైనఁగలదా? నాకుఁ బరిణయము కావలయునని మొఱపెట్టికొంటినా? ఏల పిట్టపిడుగున నిట్టి తలంపు గలిగినాఁడు? రాజ్యము నాకు లభింపవలయునని యాశించినాఁడు కాఁబోలు. ఆర్యా? రాజ్యమా! ఆరాజ్యమున నేమిసుఖములనుభవింపవలయు. రాజ్యమునా నన్నుఁ బరిణయమాడుమనుచున్నాఁడు? మాతండ్రియా కడుమువక్రరము గలవాఁడు. పట్టినపట్టు తప్పక సాధించువాఁడు. నేనేమిచేయుదును. ఎవరు నన్ను రక్షించువారు? కన్నతండ్రియే నను విక్రయింపఁ దలంపుగొన్న నాఁపఁగలవారెవ్వరు! దైవమా! నన్నేమిచేయనెంచితివి?

అనుబంధము 9.

అక్కటా! తండ్రియగుఁగాక దైవమేయగుఁగాక నాకేవ పుట్టుకార్యముఁ జేయుమన్న జేయుదునా? అంతవిధిలేని సందర్భము వచ్చినప్పుడు విషముండదా?

(నిష్క్రమించును))

[పునః ప్రవేశము. కుంభీనసుఁడు, మదనుఁడు.]

కుంభీ—మదనా! అదియేమి సంతోషాదంతము చెప్పినను దలఁపోఁచుచూరకున్నావు?

మదన—జనకా! నేనేమియు మాటాడఁజాలకున్నాను.

కుంభీ—అట్లనా? ఎందుకు? సంతోషముననా?

మదన—ఏమయిన ననుకొనుము. పోనీ, రాజిందుకు సమ్మతించెనా!

కుంభీ—ఇదేల యట్లడిగెదవు? ఇరువదిరెండేఁడుల కొడుకవయ్యు నీతండ్రి సామర్థ్యము నూహింపఁజాలవా? నాకభీష్టమైన కార్యమునకు నీ ముదిరాజు సమ్మతి యొకటి కావలయునా? అప్పుడే చెప్పితినే! ఇంకొక యాఱు నెలలవకాశము మాత్రము కోరె నాఁడని, నేనిచ్చితిని.

మదన—అవును, కానిమ్మిప్పుడేల? యింకను నాఱు నెలలున్నదికదా?

కుంభీ—ఓరీ నిర్భాగ్యుఁడా! ఈ యాఱు నెలలలో జగత్ప్రళయము కాఁగలదని యెంచెదనా? అదిగాక నీచందము నాకుఁదెలియనే తెలియును. భూరిరాజ్యముతోడ రాఁగల రాచకన్నియ నినుఁ జేపట్టుటకు వలయు సన్నాహములు నేఁ జేసియుండఁ గొంచమైన సంతసించినభంగి ముఖభావమువలనఁ దెలుపక యుపేక్షించుచున్నావే?

మత్త. ఓరి నీయొళవించుకంతయు నూహ సేయఁగఁజాలనే
భూరిరాజ్యము నిచ్చుబంగరుబొమ్మ ముద్దులగుమ్మనీ
దారగాఁ ఘటియింపఁ జాలినతండ్రి నించుక మెచ్చవే
గారవింపవె సంతపింపవె కారణంబదియేమొకో.

నీరోగమైన నేమి?

మదన—అయ్యా! నన్నపరాధిగా భావింపక వాత్సల్యత మన్నింతువేని మదినున్నయాశయను వెలుపలనిర్భీతిగా నాడుటకు నీవభయదాన మొసఁగుదువేని వచించెద.

కుంభీనస—నీయాశయము నాశనమాయె. అదియేమి వచింపుము. నాయభీష్టము గాంచక నీవింకెవ్వరికైన—

మదన—తండ్రీ! క్షమింపుము. నన్ను నీవెంతదురాత్ముఁ డెంతయవిధేయుఁ డనితలంచినను నీచరణములపైఁబడి క్షమింపవేఁడువాఁడ. నాసర్వైహికాశలు నిక్కువముగా నింకొకరిపై మోపెట్టియున్నాను.

కుంభీనస—ఎవ్వరిపై?

మదన—వాసంతికపై,

కుంభీనస—ఏసంతిక?

మదన — నీవు నన్నేమనినను నేను మహాపరాధి ననియొప్పుకొనఁ గలవాఁడఁ గాని నిక్కము దాఁచఁజాలను. ఈ రాజు మేనకోడలగు వాసంతిక నామె నను గొన్నది. దానిఁ దప్ప నొరుల నేఁ జేపట్టనని బాస యొనర్చినాఁడ. నీవు నాకిప్పించ నెంచిన చంపకమాలినీ దేవియే మాయిరువుర మోహముల వర్ధమాన దశకుఁ దెచ్చుటకు వలయు నాస్పదములు కలిగించినది. ఆ చంపకమాలినీ దేవిని, నే విషయ మెట్లో యట్లు తోఁబుట్టువుగా భావింపువాఁడ. ననుదూఱకుము. నీయాన నేఁ జవదాఁటువాఁడఁ గానను టనీవే యెఱుఁగుదువు. ఆ వాసంతిక యన్నను మణిమంతుని నరయుటకై పోయియున్న కేరళ బ్రాహ్మణుఁడు మఱలి వచ్చిన వెంటనే యా మణిమంతుఁడు చిక్కినను జిక్కకున్నను నేను నిన్నును, నా వాసంతిక తనమామను బ్రార్థించి వివాహము చేసికొన వలయునని నిన్ననే నిశ్చయించి యున్నాము.

అనుబంధము 10.

కుంభీనస — దురాత్మా! నీవు నాకుమారుఁడవా? పితృాజ్ఞ పాలించినపుడు కదా సుతత్వమునకు ఫలము? నా యుత్తరువు గొనక నీవు దుడుకుఁదనమున నా వాసంతికను మోహించినది యొక్క యవిధేయత. నే జెప్పు మాటఁ ద్రోయించునది మఱొక్కటి. సిగ్గులేక యీనీచ వృత్తాంతములు నాతోఁ జెప్పుకొన సాహసించినది యింకొకటి. దీనికి నిన్నేమి చేసినఁ బాపమగును? నీకెక్కడ లభించెరా యా వాసంతిక? తండ్రియున్న దండ్రిని గానక రాజ్యదూరమై మేనమామయింట నొకపిడికెడు కూటికై పడియున్న యా దుర్విధనా నీవు కోరవలయు? నీకెవ్వరుం జెప్పువారు లేరా? నాకెంత యపకీర్తి తెచ్చుటకుంకించితివి?

మ॥ కడు గారామున నిన్నుఁ గూర్తునని పెంపంగం బోకు మేఁ గూర్మిఁ జూ
పెడు చోటం గరుణింతు నొండయిన నాభీలక్రుధావహ్నికిం
గడిగాఁ దిత్తొలిపింపఁ జాలుదు సుమా నా యాన తిం ద్రోయుటా
బడబాగ్ని న్వడి ముద్దుగొన్న పగిదిన్ భావింపు పుత్రాధమా.

ఇంతనుండి యా భ్రాంతి వదలుము. నేఁటినుండి నీవు రాజునంతఃపురమునకుఁ బోయిన నా యాన గలదు. రేపే చందనావతికిఁ బోయి పదిదినములలో మఱలివచ్చెద. ఇంతవఱకు నీకవకాశమిచ్చితి. యోచించుకొనుము. నీకుఁ గలుగనున్న సౌఖ్యమునకు రాయి వేసికొనకుము. వచ్చినపిదప నా యిష్టానువృత్తి నా యాన నొనర్పవైతివా, నేను దండ్రినిఁ గాను నీవు కొడుకవు కావనుకొనుము.

మదన — జనకా!

కుంభీ — ఇఁక మాటాడకుము. పొమ్ము పొమ్మిక్కడనుండి. (నిష్క్ర)

—: ద్వితీయాంకము సమాప్తము. :—

శ్రీ

అభిజ్ఞానమణిమంతనాటకము.

తృతీయాఙ్కము. ప్రథమరంగము.

:(o):

చందానవతిలో కుంభీనసుని విడిది.

[ప్రవేశము. కుంభీనసుఁడు (ఏకతమున)]

కుంభీ.—అహా! ఏమియీ చందనావతీపురిసొంపు? ఇది నాకన్నులం జల్లజేయుకొలఁది కడుపున దావాగ్ని పుట్టుచున్నది. అంతవైభవమెట్లుకలిగె? ప్రభువగు కుంతలాధిపున కైన వింతలేదే?? సేవకుఁడగు నీకులిందున కెట్లుకలిగె? ఇదియూరక యుల్లోపొపవిచ్చినఁ బ్రమాదము కలుగు. ఈ చంద్రహాసుఁ డెవ్వఁడో వీనికెంతఖ్యాతి! ఎంత యైశ్వర్యము? తలఁచుకొన్నంతనే సంతాపము. జూచినంతనే నిర్భర దుఃఖము కలుగుచున్నది.

ఉత్సాహవృత్తము.

అతిశయంబు నతిభయంబు నావహించెఁజందునా
వతి చెలంగె మతికలంగె వనట పొంగె వీనిని
గతినయారెహింతము గోరుగలిని నూరకుండినన్
వెలతఁబోదు మతముగాదు వితముకాదు చూచెదన్

ఏదేని యొక కారణమున వీని రాజ్యత్యునిఁ జేయుకున్న మోసమగును.

[ప్రవేశము. సేవకుఁడు.]

సేవ.—మంత్రిసత్తమా! కులిందక రాజన్యుఁడు కుమారునితో విచ్చేసి దేవరయోగల మపేక్షించుచున్నాఁడు.

కుంభీ.—(లేచిపోయి కులిందకుని చంద్రహాసునిఁ బిలుచుకొనివచ్చును.) రాజచంద్రా! నీ రాజ్యమువంటి క్షేమరాజ్యమును నేనెన్నఁడును జూచియెఱుఁగను. నీ ప్రజలెంత తుష్టులైయున్నారు! పురమునకెంత సౌకర్యము కలిగియున్నది! కన్నుల కానందముగా నున్నది.

కుళి—సచివోత్తంసమా! ఇదియంతయు మన యేలికయగు సుదర్శను ననుగ్రహమేకదా. నీ సన్మంత్రమహాత్మ్యమున బ్రకృతి జనులం జల్లనిచూపుచూచు నాసుదర్శన రాజన్యుం బోలిన చల్లనియేలిక కలిగియుండ మాయట్టి భృత్యులకేమి కొఱంత?

కుంభీ—రాజవతంసమా! ఇచ్చటివృత్తాంత మాభూమాధవుండు నావలన వినిన నీవినయ సంపత్తికిని నీరాజ్యపాలన వైదుష్యమునకును మిక్కిలి సంతసించువాఁడు. కానుకలం గొనివచ్చిన మాభటులు చెప్పినంతనే నన్నుఁజూచి రమ్మనిన యాతఁడిట్టి మహానంద వృత్తాంతము చెప్పిన నెంత సంతోషించఁడు? నాకెంతయు నామోదముద్భవిల్లె. నీవొనర్చిన యిట్టి బహుమతిని, నిట్టి యపూర్వానందకర స్వాగతమునకును నేఁదగని వాఁడనని యెంతును.

కుళి—అయ్యో! ప్రెగ్గడా! నేనేమంత యొనర్చితిని! ఇందున నాయదియేమున్నది? అంతయు మనప్రభువు సంపదయేకదా! మహనీయుండవగు నీవు రాకరాక స్వామి భృత్యాంతరునిపైనున్న ప్రేమ ప్రకటింపనుగదా విచ్చేసితివి? నీయట్టి యుదారగుణ భూషణునకు నవ్యాజకరుణాగుణ పోషణునకు నర్హసత్కారము. లొనరింత నాకు సాధ్యమా? ఎట్టి లోపములున్నను మన్నింపవలయు? ఇదే నాకుమారు నీకుమారుం బోలె నింకనుండుఁ గాపాడుకొనుచు రావలయు.

చంద్ర—(నమస్కరించును).

కుంభీ—ఈకుమారుఁడేయా చంద్రహాసుఁడు? ఎంత యన్వర్థాభిధానము. కుమారా! నిన్నుఁజూడ నిర్భరానంద ముప్పతిల్లె. నీ మూఁడింతలు వయసునకైన నోరులు సేకరింపం జాలని సత్కీర్తి నీ వీ యీఁడువకే యార్జించితివి.

చంద్ర—అమాత్యపుంగవా! కరుణాగుణ భూషణుండవగు నీయట్టి విజ్ఞశిరోమణికిం గల నైజసద్గుణమున నన్ను సంతసించిన మాటలాడెదవుకాక నభోమణియెదుట దీపమున్న చందమున నీయెదుట నేనెంతవాఁడను?

ఉ. ఏమని చెప్పువాఁడ జగదీడిత మయ్యెను నీదుకీర్తి మే
ధామితధీర సంపద బృహస్పతినా నుతికెక్కె నట్టిచో
మామకబుద్ధియున్న హనుమంతుని ముందటఁ గుప్పిగంతులన్
సామెతగాదె ధీసచివ చంద్రమ మాటలు వేయునేటికిన్.

కుంభీ—ఔరా! కుమారా! నీవినయ సంపద కడుఁ గొండాడఁదగినది. కుళిందకా! నీవీ కుమారునకుఁ బట్టము గట్టునపుడు నీదత్తపుత్రుఁడని స్వామికి మనవి వ్రాసుకొంటివి. ఇతఁడెవ్వరికొడుకు?

కుళి—సచివోత్తమా! దత్తపుత్రుఁడనికాదు. స్వయంప్రాప్త పుత్రుఁడని వ్రాసితిని.

కుంభీ—అవును. స్వయంప్రాప్తపుత్రుఁడే? ఇతఁడు నీకెక్కడ లభించె?

కుళింద—అమాత్యచంద్రమా! నేనొకానొకనాఁడు రాత్రి వేఁటకుఁబోయియుండి యలసి యరణ్యమున నొండుచోఁగూరుచుండియుండ నొకానొక బాలాక్రందనము వినిపోయి చూతుఁగా, ఈ కుమారుఁడు విఖండిత నిజదక్షిణపాదాంగుష్ఠుఁడై రోదనము చేయుచుండె.

క॥ రా సూనుఁ డనక నను భూ
తాసూయుం డనక పాపఁ డనక కఠినతా
భ్యాసమనక కటకటయే
యాసురబీజుండు వీని నడఁచెనొ తెలియన్॥

ఏయాసురభీజుఁడు కన్నులు తెఱవని యీముద్దుకుమారు నట్లొనర్చియుండెనో యెఱుఁగ.

కుంభీ—(ఆతురమున) ఇదియెన్ని దినముల క్రిందట?

కుళింద— ఇప్పటికిఁ బదునైదు సంవత్సరములాయెను.

కుంభీ—ఈ పాపఁడెచ్చటఁ బడియుండెను?

కుళింద—ఇదేమి సాభిలాషముగా నడిగెదవు? నీవీకుమారు చందమేమైన నెఱుఁగుదువా? వీఁడు మంగళపురి వైపుననున్న యరణ్యమునఁ బడి యుండె

కుంభీ—సాభిలాషత యేమియు లేదు. నాలుగేనేండ్ల పాపనిఁ గ్రూరాత్ము లిట్లొనర్తురే యని యనుతాపమున నడిగితి.

కుళింద—నిక్కముగ వాఁడు నాలుగైదేఁడులవాడే. చెప్పకమును పే వయసుగుఱుతించితివి?

కుంభీనస—అదేల? వానివయసు నీవేయింతకుముందు వచించితివే?

కుళింద—వచించితిఁగాఁబోలు. వీనికిఁ బేరు సయితము చక్కఁగాఁ జెప్పఁజాలని లేఁబ్రాయము.

కుంభీనస—పేరేదైనఁ జెప్పెనా?

కుళింద—"మమ్మంత" "మమ్మంత" యనియేయనసాగె. ఇప్పటికిఁ నెఱుఁగఁడు.

కుంభీనస—(నవ్వుచు) "మమ్మంత" ఇది యేమి పేరు. మన్మథుఁడని పేరిడియుండిరి కాఁబోలు నీకుమారునికి. (చంద్రహాసు నాలింగనము చేసికొని కన్నీరునించి) చంద్రహాసకుమారా! ఎంత చిన్నవాఁడవు. నీవెంతపాటు గంటివి?

సీ॥ తలిదండ్రులెవరన్నఁ దెలియఁజాలనిరీతి
నకటశోకాబ్ధిపాలైతివన్న
కసిగందునిన్నుఁగాన నసిధారఁగోయింప
నెంచు నెంతటిపగ యెవరికన్న

నిసుఁగాలుఁగోసిన నీచులు నీపసితనమైన
నొక్కింత తలఁకరన్న
తవిలి రాతిరి ఘనాటవిఁగాలుగోయ
నాజాలికేగతి నోర్వఁజాలితన్న
గీ. పాపిదైవంబునకు నెంతవైరమన్న
యెంతలే బ్రాయమన బాధలెనసితన్న
భంగములకోర్చి యేలీల బ్రదికితన్న
తలఁచినంత సంతాపంబు గలుగునన్న

కావుననేకదా నీవింత ప్రజ్ఞావంతుఁడైనది? నీయట్టి ముద్దుపాపని కకారణశత్రువు లెట్లీయప్పుడిగో ఏదురాత్ములు, ఏహాలాహలహృదయులు నీకిట్టి పరిభవముగలుగఁజేసిరో. అంతపగసాధించిరో. కుమార! నీ చరిత్రమింత సకరుణముగా నుండునే! (దుఃఖించును)

కుళింద—మంత్రివర్యా! ఎల శోకించెదవు? అయ్యో! ఎంతటి కరుణాళుఁడవు? మాపట్టి చరిత్రము నిన్నింత పశ్చాత్తాపయుక్తునిఁ జేసెనే? ఇంతయే చాలును. వాఁడుధన్యుఁడయ్యె. ఇట్టికృపాబుద్ధి నేవీనిఁ గాపాడుకొనిరావలయు.

కుంభీ—కుళిందకా! ఈ తనయుని పాటువిన్న నెట్టి వజ్రపుగుండైనను గాలియంగారప్రాయమై పోవదా? నాతనివిధిబలి నింతటిపాటుదప్పిన వానికేమి యుపయోగము గావింపఁగలను. కుమారా! ఇట్టియద్భుత చరిత్రుఁడవు నీవు. నీవు బ్రదికియున్నంత కాలము నన్నుఁ దలంపుమానఁజాలని దివ్యసుఖము గలిగింపనానుతునను జాబువ్రాసి పంపుదు. నీవు రేఁపుదయమునఁ గుంతల రాజధానికిఁ బ్రయాణము కావలయు.

చంద్ర—భాగ్యము. మన్నింతు వేని యొకవిన్నపమొనరించెద.

కుంభీ—అదేమి? నిర్భీతిగా వచింపుము.

చంద్ర—చిన్ననాటినుండి నాయొద్ద నొకసాలగ్రామమున్నది. అరణ్యముననుఁగాంచ్రదింపి నడుపు నాయొద్దనుండె. దానిమహాత్మ్యమువలననే కాబోలు గొంతుగోయ నుంకించిన హంత్యకారులు కాలుమాత్రముకోసిరి. నేను పెద్దవాఁడనైన పిదప నాసాలగ్రామము వాసుదేవమూర్తియని యెఱిఁగితి. సభక్తిమైరి యాపరమేశున కిందొక్క యాలయము కట్టించియున్నాఁడ. రేఁపుదయమున నందు స్థిరవార పూజ మహోత్సవముగా జరుగగలదు. కావున—

కుంభీ—ఇంకేమియును ననకుము. మఱియు మేలయ్యె. ఆపూజ జరిగినపిదపనే పోయెదుగాని లెమ్ము.

కుళింద—మంత్రివర్యా! ఆ దేవోత్సవమునకు నేంచేయుటకు నీ కేమైన నభ్యంతరము కలదా యని యడుగవచ్చునా?

కుంభి—నేను స్థిరవార ముదయమునఁ జరజ్జపమను వ్రతము గావించువాఁడుఁ గాన ఊరివెలుపల నడుచుచునే చేయఁదగిన దగుటం జరజ్జపమనిపించుకొనియెరు. సాయంకాలమున—

కుళింద—భాగ్యమట్లే నీయిచ్చచొప్పునఁ గానిమ్ము.

కుంభి—ఇంక మీరు సెలవుగైకొనవచ్చును. (చంద్రహాసు నాలింగన మొనర్చు.)

కుళింద, చంద్ర (నమస్కరించి. నిష్క్రమి.)

కుంభి—హా! దైవమా! ఇట్టి విపరీత మెందైనవింటిమే? అమణిమంత పాతకుఁడెన్నఁడో నీళ్లినిద్దురవోయెనని నమ్మియుంటినే? తుదకిదియిట్లు పరిణమించెఁగా! అయఘోరుఁడను కృతఘ్నునకు వేయిరోప్యముల నిచ్చితినే. ఇట్లు గావించుటకా? అయ్యయో! ఈ దావాగ్ని నేనెట్లుసహింతును? ఆయఘోరుఁడను చండాలునితోఁ దలదెచ్చి యిమ్మనక యేనోనొకయంగముఁ దెచ్చియిమ్మనియేల కట్టడిపెట్టితిని. ఇంత మోగణోద్యోగమునకు సమ్మతించియు నాతలఁజూచుటకే నేలగోఁతఁ గలిగించుకొంటి? తీఱె. నాపని యంతయు దీఱె. బుద్ధికదలకుఁబాఱె, దుఃఖాంబుధిమీఱె, సర్వాశాంతము సమకూఱె.

కవిరాజ విరాజితము.

తలఁగొనిరమ్మని యాజ్ఞయొనర్ప తప్పొనరించితి నెంతయు దు
ర్బలమతి నంగము దెమ్మని పల్కితిఁ బశ్చిమబుద్ధిననాకొడవేఁ
విలయము డాసె విశంతక బాసె వివేకము మానెను నాగతికేఁ
దలఁపగఁ నెంతని నాముడి మేలపు దైవము దూరెద మూఢుఁడనో.

ఇంకనేమిచేయుదును? "సప్త సందైవచింతనం" అనుభంగి నా సప్తము భంగియే చెలంగెఁగా ఆహా! "తానొకటి తలఁప దైవము తానొక్కటి తలఁచు" ననుట కిదియే తార్కాణము గదా? ఇంకేమిచేయఁగలను? నాయన్నియభిలాషములును మాసెదను. రాజ్యమా! నాతలఁపునుండి వెడలిపొమ్ము. ఐశ్వర్యమా! నీకు నాకుఁ గడుదూరము. హా! దైవమా! ఆహా! నేనేల యింత జేలనయ్యెద!

అనుబంధము 10.

ఇప్పటికేని మించిపోయినదేమి? అప్పుడే ప్రతిక్రియ నూహించితినే? ఇంతలో నేల నిరాశ. ఈ రాజ్యమున కీచంద్రహాసుఁడు సార్వభౌముఁడై యాబాలవృద్ధముగా నెల్లని దొరయని పొగడొంది యున్నాఁడు. ఇందు వీనికిఁ గీడుచింతించితేని సాకేమోసమగును. స్థలాంతరావాసుఁడనియు, ద్రవ్యైకదర్శియగుట నిష్కరుణతాదండధరుఁడని నుతిగన్న

వాఁడనియు నమ్మిన యఘోరుఁడే యిట్లొనర్చె. ఇంకెవ్వరి నిట్టి కార్యమునకుఁ బెట్టవలయు. "తానొనర్చుటుత్తమము. కొడుకొనర్చుట మధ్యమము. అన్యుఁడొనర్చుట పాడు" అ లోకోక్తికలదు. కావున నాయభీష్టకార్యము నేనైన, నాకొడుకైనఁ జేయవలయు. నాకొడుకుతోడను జేయింపఁజూచెద. నేనుంజేసి చూచెద. నాకొడుకునకు జాబు వ్రాసెద. వాఁడు నాయానమీఱజాలనివాఁడు. అట్లుమీఱఁజాలకుండుటకు వానికిని నొకమోసము గావించెద. వాని వాసంతికం గొనుటకు సమ్మతించెదనని యంటినా, వాఁడుతనతల్లినయి నను జంపఁగలిగినంత యుత్సాహముగలవాఁడగు. కార్యమొకటి కాఁజేయనీ. తర్వాత వాసఁ—క్రాఁతికయే. ఇదియేమేలు. (జాబువ్రాసి) ఓరీ!

[ప్రవేశము. సేవకుఁడు.]

నేను నాకుమారున కొక యత్యావశ్యకమగు రాచకార్య విషయమై యీజాబు వ్రాసియున్నాను. ఈజాబునీ నెవ్వరికిం జూపక నీవియ్యేడకుఁ బోదువనియైన వచింపక గుఱ్ఱము నెక్కి శీఘ్రగమనమునఁ గుంతలమునకుఁబోయి మామదనున కీజాబిమ్ము. ఈ జాబులో వ్రాసియున్నవాఁడు. రేఁపు సాయంతనమున నిచ్చోటువిడిచి రాఁగలఁడనియు, అతినిగుఢించి నే వ్రాసియున్న విచారము సంకోచింప కొనర్పవలయుననియు, నోటిమాటలఁ జెప్పుము. ఇప్పుడే ఈ రాత్రియే నీవు వెడలి పొమ్ము.

సేవక — భాగ్యము. (నిష్క్రి)

కుంభీ — ఇప్పుడా వాలుదేవ సాలగ్రామ మెక్కడనుండునో చూచెదఁగాక. (నిష్క్రి)

——:(o):——

తృతీయాఙ్కము.

ద్వితీయరంగము-చందనావతిలో వీధి.

[ప్ర॥ చంద్రహాసుఁడు, కుళిందకుఁడు, గుఱ్ఱసైన్యము (అందఱు నుత్సవముతో.)]

చంద్ర—సైనికులారా! ఈపౌరులనేల నిర్బంధించెదరు. వారినూరకపోవనిండు. కొంచె మెడముగలుగ మాత్రము చూచికోనుఁడు.

(ఒకయమ్ము చంద్రహాసుని చేతికిఁ దగులును.)

చంద్ర—హా! (అని గుఱ్ఱమునుండి వ్రాలును.)

కుళింద—(వచ్చి) కుమారా! కుమారా! ఇదియేమి (దుఃఖించును.)

సైనికులు—పట్టుఁడు. పట్టుఁడు. ఎవఁడో మానవ హంతకుఁడు మాప్రభువుఁ జంపఁ నమ్ము వేసినాఁడు. ఆవైపున నుండివచ్చినది. అందేయుండోనుండవలయు. చూచిపట్టుఁడు.

(అందఱు అలబలము చేయుచుఁ బోయెదరు)

కుళింద—అయ్యో! కుమారా! నాకింత భాగ్యమైనను దైవము చూడఁడాయెనే? అయ్యో! నేనెట్లు భరియింతును?

చంద్ర—(లేచి) జనకా! ఏమియులేదు. నీవు భీతిల్లకుము. ఏవఁడో గుఱితప్పినాఁడు. శ్రవణమునకు మాత్రముతగిలి యంతనెత్తురువచ్చినది. ఒక్కింతయినను నపాయముగలుఁ గదు. దేవదర్శనమునకుఁ బోవుదము. ఏమియు లేదు.

అనుబంధము 11.

సైనికులారా! నాకపాయ మొనర్ప నెంచిన వాఁడెవ్వడైనను మొఱకుఁదనమున వాని బాధింపకుఁడు. నేను దండ్యుఁడనని యతఁడెంచిన నా శిరసును మనసార యొసంగ నేనేసిద్ధముగానున్నాఁడనే? యీభంగియేలయని వచింపుఁడు.

[ప్ర॥ సైనికులు కుంభీనసుని బట్టుకొని వత్తురు.]

సైని—రాజచంద్రా? ఈదురాత్ముఁడే నీకుఁగీడొనర్ప నుద్యమించినవాఁడు. మాకాజ్ఞ యిడి పట్టణమధ్యమున నిప్పుడే వీని|నింతింతఁ గోయుదుము.

చంద్ర—(చూచి) అయ్యయ్యో! దురాత్ములారా! ఈమహామహుఁడు నాతండ్రినిఁ బోలినవాఁడే? నాయేడుగడయే? నాదైవమే? ఈతనినా మీరిట్లు పరిభవించితిరి? మీచేతులఁ బురువులు పడవే?

తే. గీ. సిగ్గుగలుగదె మీకు దుశ్చింతులార
ప్రాణములయాశ లేదె పాపాత్ములార
ఈ మహాత్మునిఁబట్టి మీ కెట్లు చేతు
లాడె పలుగాకులార క్రూరాత్ములార.

మంత్రివతంసమా! నాభటులగు నీ దురాత్ములు నీకొనర్చిన యవమతి నాజన్మమునంతవఱకు నన్నపకీర్తిభాజనుఁ గావింపఁజాలియుండు. రక్షింపుము. రక్షింపుము. (అని నమస్కరించును) పురరక్షకులారా! ఈ సైనికహంతకులను నేఁడే పట్టణమధ్యమున-

కుంభీ—చంద్రహాస! తాళుము. వా రేమపకారమొనర్చిరి? చరజ్జప పరాయణుఁడనై తిరుగాడుచున్న నన్ను వీ రేల యిట్లు పట్టుకొనివచ్చిరి? ఇదివచింపుము. అయ్యో! నీయంసమూలమున నిట్లేల రక్తముగారుచున్నది? ఏమీవృత్తాంత.

చంద్ర—సుధీసచివతిలకమా! దేవాలయమునకుఁ బోవుచున్న నాకియ్యెడ నా వైపున నుండి యొకమ్ముతగిలె. నన్నుఁజంపఁబూనినవాఁ డెవ్వడో చేఁదప్పిపోవ నిచ్చినాఁడు. నా సైనికులు—

కుంభీ—(చంద్రహాసు నాలింగనము చేసికొని) కుమారా! దైవమునకే నీయెడ బగయున్నట్లున్నది. ఎన్ని గండములు తప్పించుకొనఁగలిగె?

అనుబంధము 12.

చల్లని ప్రభువని నిన్నెల్లెడఁ గొండాడుచున్న నీ రాజ్యమునకు, ఇట్టి యసంతుష్టమానవాధముఁ డున్నాఁడా? ఇంక నీ వెట్లు భరింపఁగలవు? అయ్యో! చంద్రహాసా! దుఃఖించును).

చంద్ర—మంత్రివతంసమా! యోచింపుము. దైవానుగ్రహ మొకటి గలిగియుండవలయు గాక, యిట్టియుపాయము లెన్ని కడచనఁజాలవు? కొంచెము నిమ్మళింపుము. నీయట్టివాని నకారణముగా నవమతియొనర్చిన దురాత్ముల :—

కుంభీ—నాకొఱకై వారిక్షమింపుము. నీయెడలఁ బ్రీతిగలవారగుటచే వారు పొరబాటున నిట్లొనర్చిరి కాక వేఱుకాదు.

చంద్ర—దురాత్ములారా! ఈ మంత్రిచంద్రుని కరుణజేసి బ్రతికితిరి పొండు.

సైన—అయ్యా! క్షమింపుము. నీకొరకై మేము మరణమన్నఁ దృణముగాఁ జూచెదము. మమ్ముఁజావువలనఁ దప్పించు పుణ్యము గట్టికొన్నట్లెంచిన యీమంత్రివర్యునకు మేము వందన మొనర్పవలసిన వారమయ్యు నిట్టి మానవశ్రేష్ఠుని పుణ్యమున నిలుపఁగలిగిన ప్రాణములు మాకువలదు. ఇపుడే కైకొనుము. ఉన్నమాట చెప్పుటకు వెనుదీయము. ప్రమాణము చేయుమన్నఁ జేయుగలము. ఈతఁడు దప్ప—

కుంభీ—(నవ్వి) అయ్యా! వీరికట్టి భ్రాంతి. అయిన నిట్టి విశ్వాసయోగ్యులగు సేవకు లున్నందునకు—

చంద్ర—ఇంక నోరుమూయుఁడు. మంత్రీంద్రా! ఎట్లుగు వచ్చియున్నాఁడవు.—

కుంభీ—దేవాలయమునకే పోవుదము రమ్ము. (నిష్క్రాన్తి).

—(౦)—

తృతీయాఙ్కము-తృతీయరంగము.

—*—

కుంతలోద్యానవనము.

[ప్రవేశము చంద్రహాసుఁడు (హయారూఢుఁడై).]

చంద్ర—అహా! ఈ యుద్యానమెంత మనోహరముగా నున్నది? నాయశ్వము మిక్కిలి యాయాసముగొనియున్నది. ఈ రెండు దినములలో నలువదియోజనములు వచ్చియున్నది. ఇందింత విశ్రమించుకొనియెద. నాకు మంత్రిపుంగవుఁ డేమి సౌఖ్యము గలిగింప నున్నాఁడో యెఱుఁగను.

అనుబంధము 13.

(జాబుతీసి చదువును.) "నేను జంఘాలుఁడను భటునివెంట నీకుఁబంపిన జాబునందు వ్రాసియున్న చంద్రహాసుఁడీ జాబు తెచ్చునతఁడే. కొంచెమైనను యోచింపక నే నీకాజ్ఞాపించియున్న పని యొనర్పుము. ఇతనిగుణములిట్టివియనియు నితనివలన సంపూర్ణము లగుకార్యము లిట్టివనియు వర్ణింప శక్యముకాకుండు. నీవు నాకుఁ గొడుకవైనందుకు నే నాజ్ఞపెట్టిన కార్యమొనర్చుటయే ఫలము. దానివలన నీ యభీష్టమును, నాయభీష్టమును నెఱవేఱఁగలవు" ఏమి యొనర్ప వ్రాసియున్నాఁడో యించుకయుఁ దెలియకున్నది. ఈజాబును మాయకయే నాకిచ్చి నాతో జెప్పఁడాయె. ఇంతకు నాజంఘాలుఁడు వచ్చియున్నాడో, లేదో, వాఁడు నాకంటె నొకదినము ముందే చందనావతినివిడిచె. నాయశ్వమెంత వేగము కలదియైనను నేఁడుదయమువఱకైన వాఁడు వచ్చియుండఁడా? సావకాశముగా విచారించుకొని పోయెదఁగాక. నాకు నిద్దురవచ్చుచున్నదింత పండుకొందును.

[ప్రవేశము. చంపకమాలిని, వాసంతిక. దాసి.]

అనుబంధము 14.

చంప—వాసంతికా! ఊరకుండుము.

వాసం—నన్నూరడిల్లు మననేల. నాకేమియు యోచనలేదు.

విషయ—చంపకమాలినీ! వాసంతికా! మన మావైపునఁబోయి వనవినోదములఁ దిలకించి వత్తమా!

చంప—ఇంతకంటె నేమి కావలయును? వనమంతయు దిరిగితిమే, భోజన మయినప్పటి నుండి?

విషయ—నాకింకను జేసినభోజన మరుగనేలేదు. అట్లు పోయివత్తమురండు.

చంపక—మా చేతఁగాదు. నీవుపోయిరమ్ము.

విషయ—ఇంతలసభావ మేటికే? దాసీ! ఆవైపునఁ బోయివత్తము రమ్ము. చంపకమాలినీ! నేనిపుడ మరలివత్తును. (నిష్క్రి)

చంపక—(కూర్చుండి) వాసంతికా! ఊరకుండుము. ఏల యిట్లు యోచించెదవే! నీ యభీష్టములన్నియు నెఱవేఱఁగలవు లెమ్ము.

వాసం—(కన్నీరునించి) చెలియా! నేహతభాగ్యరాలను, ఊరక తీఱరాని పిచ్చి మోహము పట్టితిని ఇంత బేలనైతిని.

చంపక—సఖీ! నిక్కముగా నీవు బేలవే.

అనుబంధము 15.

ఇంతయా మదనుని దృఢమానసము గుఱుతింపఁ జాలవు? వాఁడు వ్రాసియున్న జాబునైనను జక్కఁగా చూడవే? ఎంత సకరుణముగా వ్రాసియున్నాఁడు. మీఱరాని జనకాజ్ఞవలనఁ గాక యతఁడు రాకుండునా? యోచింపకు మింతలోననే యతఁడు వచ్చును.

వాసం—నెచ్చెలీ! ననుక్షమింపుము. నేనా మదనునిఁ జూడఁజాల. మాచి సంతాపము భరియింపఁజాల. లేని వ్యర్థాశలు నాకేల కలిగించెదవు? క్షమింపుము.

అనుబంధము 16.

చంపక—అనఁగా! ఇదేటిమాట? జనకాజ్ఞ మేరకు మదనుఁడు మన యంతఃపురమునకు రాఁడనికదా మనమీ వనభోజన నెపము వెట్టి వాని నియ్యెడకు బిలిపించితిమి? ఇట్టిచో వానికి నీ సమ్ముఖము గలిగింపకున్న నెట్లుండును? అదిగో! మదనుఁడియెడకే వచ్చుచున్నాఁడు. వలసినదంతయు నడిగి తెలిసికొనుము. నేనా విషయ యున్నయెడకుఁ బోయెదను.

వాసం—చెలీ! పోకుము. పోకుము. (చీరపట్టి) నన్నొంటిగా నిలుపకుము. ఈ పది దినములనుండియు సంతాపము తగ్గించుకొనుచు మానుచు వచ్చియున్న నాకుఁ గ్రొత్తఁగా నేటికిఁ గలిగించెను? వలదు. వలదు.

చంపక—వాసంతికా! ఇట్టి మార్ఖ్యము నీకేలగలిగె? సంతాపము సంతాపమని నీవేల యిట్లు వనటఁజెందెదు? ఎట్టి కార్యమైనను బ్రాణమైన నొసంగి సమకూర్చునా యాప్తసఖి నీకుండ సర్వైహిక సౌఖ్యములు నీవలననే కలుగునని ప్రాణపదము గానిన్ను నమ్మియున్న మదనునట్టిపతి నీకుండునీకు సంతాపము కలుఁగునా?

అనుబంధము 17.

ఇది యంతయు మీ మోహము పరిపూర్ణ ఫలమునకు వచ్చుటకై కలిగిన యవశ్యాంతరాయమని భావింపుము. ఇందువలననే మీయానందము మఱింత యెక్కువగునని నమ్ముము. నను విడువుము, (విడిపించుకొని నిష్క్రమించును.)

[ప్రవేశము. మదనుఁడు.]

వాసం—(మొగ మావైపునఁ ద్రిప్పి కన్నీరునించును.)

మదన—కామినీ! ఏటికిట్లు కన్నీరు నించెదవు? ఇట్టివంతకు ముఖ్య కారణమయిన యీ పాపాత్ముఁగన్నెత్తి తిలకింపుము. (కన్నీరు తుడుచును.)

వాసం—(చేయివిసరి యేడ్చును.)

మదన—మనోహరణీ! నేనిక్కముగా క్షంతవ్యుఁడఁగాను. నీకెంతయుఁ జెప్పగాని యపరాధ మొనర్చినవాఁడ. నా మనవిమాత్ర మింతయాలకింపుము. పిదప పలసినశిక్ష యొసంగుము.

సీ. ఇంతైన నరయక యిలాగు కనలూని
    తలఁకింగఁదగునె యోకులుకులాడి
చెన్నారఁగటగంట నన్నింతకనవు
    నీకీరసమింతేల యెమ్మెలాడి
యకట నామనవి నీవొకయింతవిను
    నంతచెవికి వ్రేఁగగునె యోచిన్నెలాడి
యపరాధము లెయ్యున్నఁ గృపమీఱ
    నొకమాటుమన్నింపఁదగదె యోవన్నెలాడి.

గీ. నీవు మనసారనన్ను మన్నింపకున్న
    మేను బరువగు నియ్యాన మెచ్చులాడి
వినుము నాయన యే నేరమును నెఱుంగ
    మోహమును విడనాడకో ముద్దులాడి.

నిన్నెల్లప్పుడు ప్రాణపదముగా భావించువాఁడు. నీవులేకున్న నీలోకమే తనకు లేనట్లు త్రికరణశుద్ధిగాఁ దలఁచువాఁడు. సర్వాశలు నీపైననే మోపెట్టియున్నవాఁడు. నీవు నిక్కఁపుఁబుట్ఘాఁగినిగా నిన్నాశ్లేషింపఁగలుగు కాలమును వేఘోదయమును వానకోయిల వోలె నెదురు చూచుచున్నవాఁడు. ఉల్లంఘింపరాని జనకాజ్ఞకై యుదయమునుండి మఱల నుదయము వఱకు నొక్కఱేభంగి నాహార నిద్రలెఱుఁగక రోదన మొనర్చుచు విధిని దూఱువాఁడు నీ యనాదరణ మొనర్చినఁ బ్రాణములనైనఁ దృణప్రాయముగా మాననిశ్చ యించి యున్నవాఁడు. అనన్యగామితియుఁడై, విఖండిత సమస్తాశాపాశుఁడై, యవిదిత క్రియాంతరుఁడై అనవలోకిత పదార్థాంతరుఁడై, అననువేద్యదిగంతుఁడై, యననుభూత సౌఖ్య ప్రక్రియుఁడై, అజ్ఞాతశ్రాంతుఁడై, అక్రమితచింతుఁడైయున్న మానవమాత్రుఁడు. మనస్సాక్షిగ నున్న సంకటములు వచింప విని మన్నింపఁ గతూహలము గలదేని యాలకింప వలయునని నీచరణములపైఁబడి విన్నవించువాఁడ. (అని కాళ్ళపైఁ బడును).

అనుబంధము 18.

వాసం— ఆర్యా.

మదన—అయ్యో! వాసంతికా! ప్రియాయనుట మానితివి. నాథాయనుట మానితివి. మోహనా యనుటమానితివి. మదనా యనుటమానితివి. ఆర్యాయనసాగితివి. కానిమ్ము ఇది యంతయు నాదురదృష్టముగదా?

అనుబంధము. 19.

తరుణీ! నేనెంత యపరాధము గావించినవాఁడనైనను, అంతటి ద్రోహాత్ముఁడఁ గాను సుమా! రాజాంతఃపురము నొద్దకుఁ బోవలదని మాజనకుఁడాజ్ఞ పెట్టియున్నందున నేపడిన సంతాపము విచారించువారే లేకయున్నారు.

తరుణీ! తండ్రిమాట నతనికే కరుణ కలుగవచ్చుననియు నింతలోఁ బిత్రాజ్ఞ యుల్లంఘనము చేసినపాపమేలయనియు నింతతడసితింగాక యన్యముకాదు. నేఁడో రేపో యతఁడు రానున్నవాఁడు వచ్చినవెంటనే యతని చరణములపైఁబడి, యానతిఁగాంచి ధన్యుండఁగా నెంచియున్నాఁడను. కావున నింతలోనన్ను నార్యాయని యనకుఁటఁ జూడకుము. చూచితివా, నాప్రాణములు నిక్కముగా నిలువవు.

వాసం—పోనిమ్ము. ఇంతైన వచింపుము. నీతండ్రికి నాపై నింతపగయేల?

మదన—తరుణీ! పగయేల కలుగును? ఇట్టి యకారణవైర ముండునా? ఏమికారణమో యాకస్మికముగ నూరికిఁ బోవనున్నవాఁ డదేమిదైవాయత్తమో. యట్లువచించె. వేఁడుకొననైన నవకాశము గలుగదయ్యె ఈబుద్ధి యెన్నాళ్ళుండఁగలదులెమ్ము. వచ్చిన వెంటనే త్రిప్పెదను.

వాసం — నాభాగ్యము నేనేమనఁగలను? నీతండ్రి నాపైఁ జింతమానుమని యానతిచ్చెనని వ్రాసితివిగదా? ఇంకెవ్వరినైనఁ బరిణయ మాడుమనెనా? లేక బ్రహ్మచర్యమునే యుపాసింపుమనెనా?

మదన — తరుణీ! ఆసంకటము నన్నడుగకుము. నానోటినుండి నాదుశ్చరితను నాడింపకుము. రెండు, మూడు దినములలో నాయభీష్టము లన్నియు నెఱవేఱఁగలవు కదా యేల త్వరపడియెదవు?

వాసం — సచివోత్తమా! నీవేల యీభ్రాంతివహించెదు? నీతోడనన్నేల నెఱవేఱనికోరికలకాశ పెట్టెదవు? కారణము లెన్నియో నాలోచించి మీతండ్రి నీకాయాజ్ఞనొసంగెఁ గాక యూరక తనకిచ్చివచ్చెనా? నన్నింకఁ దలఁపకుము. మన ఋణమింతియే యని యెంచుము. నీకేమి నాయట్టియు, నన్ను మించినట్టియుఁ దరుణు లెందఱో దాసులై యుండఁగలరు. నాకుఁగదా ప్రాప్తము చాలదు. ఊరకాశలు పెట్టుకొనకుము నన్ను మఱవుము. అంత తీవ్రశాసన మొసఁగియున్న తండ్రి మఱలనన్ను వరించుటకు సమ్మతించునను పెట్టిభ్రాంతి? వదలుము-వదలుము చెలితనము మాత్రము మఱవకుము నీవును, నీతండ్రి కోరికలిగించెడు నీయిల్లాలును సుఖముగానున్నఁ జూచి సంతోషించుటయే నాకుఁబదివేలు పొమ్ము. నమస్కరింతును.

మదన — నారీరత్నమా! నాజగన్మోహినీ! నన్నుమన్నింపుము. ఇన్ని దినములనుండి నన్నుఁ జూచియు నామనసు నింతారయనైతివేయని వందురుచున్నాఁడఁగాక నీమాటకు నాకేమియు దుఃఖము గలుగదు. నాతండ్రి నన్ను వరింపుమన్న దుశ్చరితను నూరక వెలికేల చెప్పవలయునని మానితి. నీవీమాటలాడుటవలన విధిలేక చెప్పవలసివచ్చెడు అదియేదియెట్లున్నను జగమంతయు నావలననిలువవలసివచ్చినను, నన్నింతింత ఖండించినను, తండ్రిగాఁడాపితామహుఁడేనను నిర్బంధించినను, నిన్నుమానిన వనితాంతర ప్రసక్తికి నిశ్చయింతునని నమ్మితివా? నామోహ మంతయులికిపోవునది యని విశ్వసించితివా? కొడుకే తనకుఁగావలసియున్నవాఁడైన నాతండ్రినిన్నుఁ జెట్టపట్టుటకు సమ్మతింపఁడా? సమ్మతింపకయేపోనిమ్ము. ఇంతవిశాలమయిన యీజగమున మనమొక్కచో నింతపొట్టపోసికొనఁజాలము? రాజ్యమేవలయునా? మంత్రిత్వమే వలయునా? దినదిన ప్రశంకిత దేహయాత్రా విచారుఁడనగుబీదనైయున్నను నీదండనుండఁగలను గాక రాజ్యసామ్రాజ్యమును జరణాంగుష్ఠమున మోసికొనియున్న యాయాపరేందిరనైనను నేనొల్లను.

అనుబంధము 20.

నానిశ్చయము నింత యూహింపలేనైతివా? చెప్పఁగూడదనియున్న రహస్యము చెప్పవలసి వచ్చినను బాధకము గలుగదు. మాతండ్రి నాకుఁ బరిణయమొనర్ప నెంచిన సతీమణి పేరు మాత్రము నేనుడివితినా యప్పాతకమునేఁ జేయఁజాలుటయుఁ జాలకుం

డుటయు నూహింపఁగలవు ఎవరినిఁ బరిణయమాడుమనెనంటివి? మఱియెవ్వరినిఁగాదు. నాతల్లి వరుసయన్న నేమి, తోఁబుట్టువు వరుసయన్న నేమి, యేమన్నను బూజనీయురాలగు చంపకమాలినీ సతినినుమా ఇంకనైననూహింపుము.

వాసం—నిక్కమా ? (నవ్వి)

మదన—నీయాన నిక్కము దీనికి నేనవ్వవలయునో యేడ్వవలయునో యెఱుఁగను.

వాసం—మాయన్న మణిమంతుని నరయ బోయిన వృత్తాంతమును జంపకమాలినిమామామ యతినికి నివ్వనెంచియున్న వృత్తాంతమును మీతండ్రి యెఱుఁగఁడా?

మదన—ఎఱిఁగియుండ వచ్చును. దీర్ఘముగ మాటలాడుటకేయవకాశమే లేకపోయెఁగదా?

వాసం—నాథా! అయిన మీతండ్రివచ్చిన నేమిచేయనెంచితివి?

మదన—ప్రియా! "నాథా"యను తియ్యనిమాట నీముద్దునోట మరల వినఁగలిగెఁ గదా? ఇంక నా సర్వాశలు ఫలించె. (ఆలింగన మొనర్చును.)

వాసం—ప్రాణేశా! నన్ను విడువుము. చంపకమాలిని యదే వచ్చుచున్నది. మనమావైపు నకుఁబోయి తనివిదీఱ మాటలాడుదము రమ్ము.

(మదనునితో నిష్క్రమి).

పునః ప్ర॥ చంపకమాలిని.

చంపక—విషయయు దాసియు నెందుఁబోయిరో తెలియదయ్యె. ఇందుండిన వాసంతికయు మదనుఁడును గానరాలేదు. ఆవైపున నేమైనపోయియున్నారేమోచూచెద. (ప్రక్కకుఁ బోవుట నభినయించి పండుకొనియున్న చంద్రహాసునిఁజూచి) ఆహా! ఏమహాను భావుఁ డిందుఁ బండుకొని యుండునది? లక్షణములన్నియుఁజూడ రాకుమారునివలెనున్నాఁడు. రాకుమారుఁడైయున్న నేకతమున యశ్వారూఢుఁడై యీ యుద్యాన వనమునకు రాను గారణమేమి ? ఏమిది? ఈమనోహరునిఁ జూచినప్పుడే నా గుండెలిట్లు తటతటఁ గొట్టుకొనుచున్నవి? మనసున కేమియు నెఱుఁగరాని శంకాతంకము కలుగుచున్నది. ఆహా! ఇదియా మోహము? చూచినఁ జూడఁగూడ దనిపించుచున్నది. చూడకుండినఁ జూడవలయు ననిపించుచున్నది ? చూచిచూడకున్నాను. చూడక చూచుచున్నాను. ఇదియా మోహము? అయ్యో! వీనిముద్దుమోము, వీనిగొప్ప కన్నులు, వీని వెడదయురము, వీనినిడివిచేతులు, వీని శృంగారవైభవ మాయనంగునికైన నుండెనో లేదో!

అనుబంధము 21.

ఇట్టివానికి నర్ధాంగి యనిపించుకొన్న యిందువదన సౌఖ్యమే సౌఖ్యము. అకటా! నాతండ్రినన్నుఁ గానకున్న మణిమంతునికివ్వఁదలంచియున్నాఁడు పెద్దకాలము వినుటఁజేసి చూడనివాఁడైనను నామణిమంతునిపై మదివోదమియుండె. ఆమణిమంతుఁడు

చిక్కుకొనుటంజేసియే కాంబోలు నీధరణీవరునిపై నాకు మోహముప్పతిల్లి యున్నది. ఈ మహాపురుషుండెవ్వఁడో మేలుకొల్పి విచారింతుంగాక (సమీపమునకువచ్చి దిక్కులు చూచి) దూరమున విషయ వచ్చుచున్నట్లున్నది. అదిపోయిన పిదప విచారింతును ఇప్పుడీసరసినిదిగి యణఁగియుందును. (ప్రక్కకుఁబోవును)

[పునః ప్ర॥ విషయ.]

విషయ—ఏమిది? సాయంకాలము కావచ్చినను నొక్కరైనఁ గానరాకున్నారు! దాపి యెప్పుడో నన్నువిడిచితిసికే. ఇందువచ్చిచూడ వాసంతికయుఁ జంపకమాలినియు లేకున్నారు. విడిదియొద్దకుఁ బోయియుందురు. నాకును నాయాసమయ్యె పోయెద (ప్రక్కకుఁబోయి పండుకొనియున్న చంద్రహాసునింజూచి) ఆహా! ఎవ్వఁడీపురుషోత్తముఁడు! రోహిణీప్రణయశాంతి నిరీక్షించుచు ధరాతలమునకుదిగి పండియున్న యకలంకుండగు హిమభానుఁడో! పిన్నాటకైదాగియున్న రతీసతిని వెదకి కానక యాయాసమున మేనుమఱచి సుఖశయనము గాంచిన సాంగభూషణుఁడగు ననంగుఁడో! వసంతదిగాభోగతుష్టుండై శయనించియున్న జాతిసంయుతుండగు మాధవుఁడో! రంభాప్సరసాకల్పిత సంకేత ప్రాగాగతుఁడై పగటిపై విసుగుజనింపఁ బడియున్న నిమేషశాలి యగు నైలబిల కుమారుఁడో! తెలియరాకున్నాఁడు. ఈపురుషోత్తముహృదయసీమ వసించు భాగ్యముఁగన్న చెలువదికదా లక్ష్మీవిలాసము! ఈచతురాననముఖసీమ ముద్దాడు ధన్యతగన్న రమణీమణిదిగదా వాణీవిశేషము? ఈమహీశునర్ధాంగి యనిపించుకొన్న వెలఁదిదిగదా సర్వమంగళాత్వము? ఆహా! ఇంతటి తేజోవైభవముఁ బుడమినున్న యేపురుషునందును జూడనైతిఁగదా!

అనుబధము 22.

ఎట్లయినను జేసి యీ మహానాంగు చరణతలంబునఁ బడియెద అయ్యయో! మాజనకుఁడు నన్నెవ్వరికో ముదివరున కివ్వనెంచియున్నాఁడే. అదియంతయు నిష్ప్రయత్నముగా నొనరించెద. ఈ పురుషవరుని మేలుకొలిపి దాసిగానన్నేలుమని విన్నవించి కృతార్థనయ్యెద. పురుషవర్యా! పురుషవర్యా! ఆహా! పథిశ్రాంతుఁడై యధిక నిద్రాయుక్తుడై యున్నావాఁడు. శరీరముపైఁజేయిపెట్టిననైన మేలుకొనునేమో (శరీరము ముట్టి) ఆహా! యింతైనను లేవఁడు. ఈశరీరస్పర్శనమే నాకనంత సుఖమొసంగఁ జాలియుండు. సమ్మతివడయ కీతనియొసలు నేస్పృశించుభంగి సమ్మతిపై నీమహాత్ముని చరణములొత్తుభాగ్యము నాకుఁగలుగునా? ఈతని మేలుకొల్ప విధానమైన! నెయ్యది? ఇతని దండనున్న నానోములన్నియు ఫలించిన మహానందముగలిగెడు, ఊరకతనిపై తీఱ నితని ముద్దాడు కుతూహలము నన్నెంతయుఁ దీవరించెడు చేయుదునా? అక్కటా! ఎంతయు లౌకికము? ఎవ్వఁడో? ఎట్టివాఁడో? ఏదేశమో యను టరయక యిట్లొనర్ప వచ్చునా? ఎట్లయిన వేఱుభంగి మేలుకొలిపెద, శరీరముపై మెల్లఁగఁగొట్టును.

నృపక—(ప్రక్కకు స్వగతము) అక్కటా! ఇదినాకెట్టి యవస్థవచ్చెను! ఇక్కడనుండి వెడలిపోవు మార్గమేలేదు. విషయయున్న యెడనుండియే పోవలయు. పొంచులువిను చుంటిననియది యేమనుకొనునో? ఇప్పటికే మిక్కిలి దూరము పోవనిచ్చితి? ఇంక యత్నములేదు. విధిలేక పొంచులే వినవలసి వచ్చెను.

చంద్ర—(లేచి విషయనుజూచి) అలివేణీ! నీవు సాక్షాత్కరించిన యీవనలక్ష్మివలె నున్నావు. నీ వెవ్వర వింతవచింపుమా.

విషయ—ధరణీశకుమారా! ఎన్నడును నీవిందు వచ్చినవాడవు కావని తోచుచున్నది.

ఉ॥ పంచపాది॥

ధీరత రాగణింపక సునీగుణభూషణ నీచరిత్రము
తారయువచ్చునేరి వెలయుంగరుడించెద వేని చెప్పుమే
యూరవసింతు నిన్నుగననోచినతల్లి యుదండ్రి యేమనీ
పేరదియేమి రాకోముకుపెంపు వహించియునొంటి నిందురాక
గారణమేమి విస్తరముగా వినుపించి యనుగ్రహింపవే॥

అనుబంధము 23.

నీ వెవ్వర వేయూరు? ఏకతమున యశ్వారూఢుడవై యిచ్చోటకు రానేమికతము

చంద్ర—నేనుచందనావతీపురి కొడయడగు కుళిందకునికుమారుడను. చంద్రహాసుడని యన్నందురు. ఈ యూరనే నాకించుక కార్య మున్నందున వచ్చియున్నాడ ఇంక నీ వెవరు?

విషయ—రాజకుమారా! నేనీకుంతలేశుని యొకానొక సచివునికూతురను. విషయయను పేరుదానను. ఈ రాజును రాచికన్నియలును వనభోజనమునకు వచ్చియున్నందున వచ్చియున్నదానను.

శా. సీతారామసరస్తటీవటపలాశిచ్ఛాయవిశ్రాంతిమై
యాంతాయాంతజనంబులంగనక నిద్రానందతాధీనసం
ప్రీతుండైనినుఁ గ్రొత్తవాడవనకే మేల్కొల్పినూటాడునా
స్వాతంత్ర్యంబుక్షమింపు మొందెటులుఁగ నేనాయాహ్వ మంచాడితిన్.

నీవు మిక్కిలి నిద్దురపోవుచుండఁగాఁజూచి నవీనాగతుఁడవౌటచే నీయొద్దంతను నరయ నుద్యోగించిన నా స్వాతంత్ర్యమును మన్నింపుము.

చంద్ర—(స్వ) అహా! దీని రూపముఁబోలె దీనిపల్కులును ముద్దుగారుచున్నవి. ఇది నా మనసును హరింపఁజేయుచున్నది, (ప్రకాశము) విషయాదేవీ! నీవు నన్ను మేలుకొలిపి కడుపుణ్యము గట్టుకొంటివి. చందనావతినుండి యహోరాత్రములనక తురంగముపై వచ్చిన యాయాసమున శ్రాంతుఁడనై యుండుటచే నీపుదయమువఱకును నిద్రించుచుంటిఁ గాఁబోలు. కార్యభారము మిక్కిలిగానున్నది. నేనిఁకఁ బోయివచ్చెద. (లేచును).

విషయ—పురుషపుంగవా! పోయెదుగాని కూరుచుండుము. ఇంకనుసాయంకాలము కాలేదు మఱచితి నీవు చందనావతినుండి వచ్చితినంటివికదా? ఇప్పుడు మాయయ్య యందుండవలయు. అతనికి—

చంద్ర—మీయయ్య యెవరు?

విషయ—కుంభీనసుఁడను పేరఁ బరఁగు మంత్రిసత్తముఁడు.

చంద్ర—ఆసచివవతంసుఁడు మీ జనకుఁడా? మిక్కిలి మేలయ్యె. అతఁడు పంపఁగనే నేనిపుడే కుంతలమునకు వచ్చితి తరుణీమణీ! నీకుఁదోడఁబుట్టు లెవ్వరైననున్నారా!

విషయ—మదనుఁడను మాయన్న గలఁడు.

చంద్ర—ఆ మదనునొద్దకే ననుమీయయ్య పంపియున్నాఁడు.

విషయ—ఏమి కార్యము?

చంద్ర—ఆకార్యమేమో నాకుఁదెలియదు.

విషయ—అది రాచకార్యమగుట గోప్యముచేయఁ జూచెదవు కాఁబోలు.

చంద్ర—అకటా! నిక్కముగా నాకే యాకార్యము తెలియదు. ఆమంత్రిసత్తముఁడు నాపూర్వ చరిత్రమంతయువిని నాయెడఁబరమప్రీతి గలిగి "చంద్రహాసా! నివీక్షణమున గుంతలమునకు నాకొడుకు మదనునొద్దకుఁబొ" మ్మనియె అతఁడు నాకు దివ్యసుఖము గలిగింపఁగలవాఁడని మాత్రమునుడివె. ఒకజాబువ్రాసి యొకజంఘాలుఁడను భటునిచే నాకంటె ముందుఁబంపె. నాచేనీజాబిచ్చె. ఆజంఘాలుఁడింకను మీయొద్దకు రాలేదా? (అని జాబిచ్చును!

విషయ—(జాబుచేకొని) అంటింపనైన లేదే!

చంద్ర—అట్లనే యిచ్చియున్నాఁడు.

విషయ—(జాబు చదువుకొని) (స్వ) ఈజాబు కడుచిత్రముగానున్నది. జంఘాలుఁడింకను వచ్చినట్టులేదు. కానిమ్ము. చూతము (ప్ర) రాజకుమారా! మాయింటికి విందవై వచ్చినందున మనకపరిచయదోషముగలుగదు నేను నిన్నొకటి యడిగిన కోపమురాదుకదా! నీకు వివాహమైయున్నదా?

చంద్ర—తరుణీమణీ! నీ యడిగిన యర్థము విశదమయ్యె. నే వివాహితుఁడనుగాను. నాభాగ్యదేవతఁబోలె విలసిల్లు నీయట్టి మోహనాంగి తనకుఁ బుత్త్రిగానుండుట తెలిసిన పిదప నీజనకుఁ డాడిన "దివ్యసుఖము" నర్థమిప్పుడు గ్రహించితి.

అనుబంధము 24.

విషయ—అయిన నేఁగదు నన్యము. ఏమిదైవాయత్తమో నిన్నుఁ జూచినక్షణమే నామనసు నాది కాదయ్యె. నేను నీస్వత్వమని యనుకొంటి. చెప్పరాని మోహాకాంక్షాభిలాషములు ముప్పిరిగొనియె. నీవు నీకడగంటిచూపున నను వీక్షించు భాగ్యము నాకుఁ గలుగునా యని వేఁకరితి. నీవీమాటలిప్పుడాడుటచే నాదైవము నెంతయుం గొండాడెద.

మనకవకాశము మిక్కిలిగఁ జాలదు. అందందు విహరింపఁబోయియున్న నాయాళి జనము నన్ను వెదకుచుందురు. మాయన్న మదనుఁడీవనమునందే యున్నాఁడు. జంఘాలుఁడు తెచ్చియున్న జాబింకను వచ్చియున్నదో లేదో యరసి నీ వృత్తాంతమును వివరించి యుడిచుదెంచెద. నాకు సెలవా?

చంద్ర—తరుణీమణీ! నీవు నాచెంతనున్న నీలోకము నే మఱచియుంటి.

అనుబంధము 25.

జంఘాలుఁడు వచ్చియున్నను రాకున్నను మానె. మదనుఁడు నను రమ్మనినను రావలదన్నను మానె ఎల్లను నేనీవాఁడసుమా! నీవు నన్నుఁ బాసి పోయెదవన్న నీవియోగము క్షణమాత్రమే యుండఁగలదని యెంత తెలిసియున్నను నాకు మదికి సంతోషముద్భవిల్లెదు. అయిననుఁ బోయిరమ్ము.

విషయ— అయిన నేఁ బోయి వత్తునా?

చంద్ర—పొమ్ము, పోయిరమ్ము.

విషయ—అట్లయిన ననుం బొమ్మంటివా? అనతిత్తువా?

చంద్ర—అదేల యిట్లు పలుమాఱడిగెదవు? ఆహా! తెలిసెను; కామినీ నన్ను క్షమింపుము. నేనగరవాస మెప్పుడును నొనరింపనివాఁడగుటచే నాకెంత మోహము కలిగినను మాటలమించి వేఱోక కార్యమొనర్చుటకు సంకోచించితిని, నీవై యిప్పుడనుగ్రహించిన మాటలాడితివి. ఇంకఁ బోయిరమ్ము, పోయిరమ్ము! శీఘ్రముగ రమ్ము

కం. కోరికలెల్లను నేఁడే
తీరెసుగా నాదుభాగ్య దేవతవగు నీ
వీరీతిఁ గటాక్షింపను
బారగుణా పోయి మరలఁ ద్రుతయాకరమ్మా.

అనుబంధము 26.

(అని యాశ్లేషించి ముద్దాడును).

విషయ—(చంద్రహాసుని ముద్దాడును)

చంద్ర—(స్వ) హా!

విపయ — రాజశేఖరా! నేఁబోయివత్తును నిన్నియ్యెడ విడిచిపోవుటకు నాకుఁ గళ్లు రావు. అయినను, బోయివత్తును ఈ సరసినున్న యుదకము కడుమధురము. నే వచ్చునపుడు నీసరస్సునఁ గాలకరణీయము లొనర్చి జలపానము చేసియుండును.
(ఆశ్లేషించి నిష్క్రమి).

చంప — (స్వ) అయ్యో! గ్రహచారమా! ఇంకేమిగతి. (పండుకొని నిద్రనభినయించును)

చంద్ర — (సరసిలోనికిదిగి పండుకొనియున్న చంపకమాలినిజూచి భ్రమము నభినయించి) ఆహా! ఈతరుణి యెవరు? ధరణికి నవతరించిన సాక్షాద్రతీసతివలె నున్నదికదా?

అనుబంధము 25.

ఇది యింతసమీపమున నున్నది. మామాటలన్నియు వినియోఁగాఁబోలు. అయిన నిద్రించియున్నది. భయమేమియు లేదు. అయినను మేలుకొల్పి యింత విచారింతును. ఇదియు నామనసును హరింపఁజాలియున్నది. ఎవ్వరో విచారించెద. అబలా!

చంపక — (నీలిగి మూలిగి కన్నులు తెఱచి భయము నభినయించి నిలిచి) ఆహా! నాకన్నుల కేమయిన భ్రమగలిగెనా? మానవపుంగవా! నీ వెవరవు!

చంద్ర — మానినీమణీ! నేను స్థలాంతరమునుండి వచ్చియున్నవాఁడ, నే నెవ్వఁడైనదియు విన్నవించువాఁడఁ గాని జగన్మోహనమగు నిట్టిరూపము ధరించియు నీ సరసిగట్టున నీచెట్టునీడ నిట్లు నిదురించు తలంపుగొన్న నీవెవరవో యింతవచింపుము.

చంపక — ఆహా! ఈ వృత్తాంతము నడుగుటకా నీవు నన్నిట్లు నిద్రాభంగము గావించినది? ఔరా! నీవెంత! సాహసముగలవాఁడవు? స్థలాంతరస్థుఁడవై యూరుపేరెఱుఁగని వనితలు నిద్రించియుండ నబలాయని పిలిచి నిద్రచెఱచుటకు నీకేమక్కర?

అనుబంధము 28.

మాసీమనున్న పురుషులెల్ల వెలఁదలనిట్లే యొనర్చువారా? ఆయూరైననెయ్యది యింత వచింపుము. తెలియవలయు. కాదేని యూరక నీదారింబొమ్ము.

చంద్ర — వనితామణీ! నేనెంతయుఁ గావరమున నొనర్చిన నీమధుర నిద్రాభంగ సాహస కృత్యమునకు నన్ను క్షమింపుము. నాయూర వచించెదను. నీమనసునకు నొప్పి కలిగింతునని నే నెంచనైతి.

తే॥ గీ॥ రమణిమన్నింపు నాకావరంపుకరణి
కుసుమకోమలమగుమేను గులకరాళ్ళ
నెంత నొచ్చెనొయనుకొంటి నింతెకాని
యాకటనీచాద మెఱుఁగలేనైతినబల.

మన్నింపుము. మన్నింపుము.

చంపక — నామనస్సునకు నొప్పికలిగించినది యింతమాత్రమా? ఇంతగదమా? (ఏడ్చును)

చంద్ర — అయ్యయ్యో! తరుణీజనవతంసమా! గాఢనిద్ర నీవిందుండుటనట్టే సరసిలో నెక్కడ పడియెదవో యనుభయమున—

చంప — భయమునసట్టే సరసినిఁ బడనైచితివి కాఁబోలు. ఆయింతకార్య మొనర్చియున్న నీకుఁ గడుపుణ్యము కలిగియుండుఁగా? (దుఃఖించును).

చంద్ర — అక్కటా! నేనెంత తప్పుచేసితిని? కామినీ! నాయపరాధములన్నియు మన్నింపుము. నిన్నెంతయు నలయించినవాఁడ అరయక నీమనమున కింతాయాసము కలిగించినవాఁడ. కామినీ! నేఁజేసిన యపరాధములలోనిది యొకటియని గ్రహించినను ననుగ్రహింపుము. అపరిచయురాలగు నిన్నడిగెడు నాస్వాతంత్ర్యమును మన్నింపుము. నీపరితాపము చూడఁగా నాకువింతగాఁదోఁచుచున్నది. నిద్రాభంగ మాత్రమున కింత దుఃఖించువారెందైనఁ గంటిమే? కావున నీసంతాప కారణమేమో నాకు వచింపఁ దగినదేని వచింపఁ బ్రార్థించెద.

చంపక — రాకుమారా! నీవేమి యూర్చెదవా-తీర్చెదవా-నాసంతాపము? నన్నేల యడిగెదవు?

చంద్ర — అయ్యో! తరుణీ అట్లేల సంశయించెదవు? ఆర్పను దీర్పను నాకుమాత్రము శక్యముండెనా నాయాన వలయునంత శ్రమించెదను. అయ్యయ్యో! నీయట్టి కోమలాంగికి సంతాపము కలిగింపఁ గలిగినపదార్థమైన నెయ్యది? శోకింపకుము. ఊఁఅడిల్లుము నీకన్నులనుగండుమీలు బాష్పనదమున మునిగి తేలుచున్నవి గదా? ఏలనీకిట్టి యలంత?

చంప — రాజచంద్రమా? ఏ రాకన్నియను. ఈతేని మంత్రికూఁతురగు విషయయొక్క నెయ్యంపుసఖిని. దానిదాసియనిన నన్నన్నను గాఁజాలుదు. ఆవిషయ సరసిలోఁదా మునిఁగి యీసరసిని ననుముంచెను. విధిలేక నాకుఁ జూడవలసి వచ్చెను. మేలుకొని యున్నదాననై నిద్రించితి ఆసంవేశము కలవోలెఁ జూపట్టె. కల్లయన్నను ననుకొనుము సంవేశ భంగమైనట్టు కనిపించెఁగాని సంవేశభంగము కాలేదు. భంగముకాలేదనియనఁ జనునా? భంగమేయయినది. ఆశలమానితి— ఆశలఁజూచితి. ఆసంతాపముననే దుఃఖించితి —ఆదుఃఖముననే సంతసించితి.

అనుబంధము 29.

చంద్ర — మానవతీమణీ! నీమాటలు నాకించుకైన నర్థముకావయ్యె.

చంప — నాకే యర్థముకాలేదు మఱొకసారి వచింతులెమ్ము.

(ప్రక్కకు నిష్క్ర.)

చంద్ర — ఇదియేమాశ్చర్యము? ఈయబలయిట్లుమాటలాడెను? యిట్లు లేచిపోయెను? ఆహా! తెలిసెను. దీనికింజూక యున్మాదమున్నట్లుతోచుచున్నది. దీనికేమైన నడుగనైతి. మా విషయమువచ్చిన వృత్తాంతము లడుగుదును. ఇప్పుడీసదనిని డిగి యుచితకర్మల నిర్వర్తించెదను. (నిష్క్ర-9.)

[పునః ప్ర॥ విషయ. జాబుతో. ప్రవేశన]

విషయ — ఆహా! ఇది యేమనర్థముగానున్నది? మాజనకుండింతటి క్రూరకర్ముఁడగునే? నిరపరాధియైయున్న యీ రాకుమారునిందుఁ బంపుట చంపుటకొఱకా? అక్కటా! ఎంతఘాతుక కృత్యము. ఈ జాబుమాత్రము మా యన్న చేతఁ బడియుండెనా యావా సంతికకై యీ కార్యము నొనర్చుచునే యుండెగాఁబోలు. నామనోహరుఁడగు చంద్రహాసున కాయుశ్శేషమున్నందుననే యీజాబునాచేతఁజిక్కె. కానున్న నెంతి యనర్థము జరుగనుండెనో?

అనుబంధము 30.

మాయన్నకిచ్చెదనని చెప్పి యీ జంఘాలుని యొద్దనుండి బలవంతముగా నీజాబుఁ దెప్పించుకొంటిని. తెప్పించుకొని, యెంతమోసకృత్యమైనను మానెనని మెల్లఁగ విచ్చి చూచితి. ఈపిడుగుపాటుం గాంచితి. ఇప్పుడేమి చేయుదు? నామనోరమణునకీజాబు చూపించి హెచ్చరిక నొసంగి యూరక చందనావతికిఁ బంపుదునా? అట్టయిన నేమిఫలము ఇట్టి మరాత్ముని పుత్త్రియనినన్నితఁడు పరిణయమాడుటకు నిశ్చయించునా? లేక మాయన్న కూరక యీజాబిచ్చి యీకార్యమొనర్ప వలదని చరణములపైఁ బడి విన్నవింతునా? అదియును నిష్ఫలము. మాయన్న జనకాజ్ఞమీఱువాఁడుంగాఁడు. నాప్రార్థనపై నిప్పటికి మాత్రమూరకున్నను నాప్రాణవిభునకు వేఱుభంగినయిన కీడుజనింపఁగలడు. ఒండేని నీజాబునూరక యిట్లే చించివైతునా? దానివలన నేమి కార్యము సాధించినట్లు? జాబెక్కడపోయెనని విచారించిన నామోసమేర్పడుంగదా? దైవమా! ఏమి చేయుదును? ఆహా! నాకొకటితోఁచుచున్నది. అట్లొనర్చిన నెట్లుండును? దానికీజాబాస్పదమిచ్చునేమో చూచెద.

(జాబు చదువును.)

"తనయా!

ఈపు నీయొద్దకు రానున్న చంద్రహాసుండనువాఁడు మనకు మహామిత్త్రుఁడు.

"మహామిత్త్రుఁడు" అమిత్త్రుఁడన్నను ననవచ్చును మిత్త్రుఁడన్నను సరియగును దీనివలన దోషములేదు. ముందుఁజూచెద.

"మహామిత్త్రుఁడు నాయుద్యమము లన్నియు వానివలననె విఫలములు కాఁగలవు.

"వానివలనవిఫలములు కాఁగలవు" దీనినిట్లు చదువవచ్చుఁగదా? వానివలన, నవిఫలములు కాఁగలవు మంచిమాటాయె ముందుఁజూచెద.

"ఫలములు కాఁగవు. వీఁడు మనువాఁడైన నాసర్వోపాయములసార్థకములగు"

ఇదికొంచెముకష్టము. వీఁడు మనువాఁడైన" ఇట్లయిన సరిపోవును. "ను" అను అక్షరమునఁ గొమ్ముతీసెదను. అప్పుడు "వీఁడు మనవాఁడైన" ననియగు. ఆ తీసినకొమ్ము "సర్వోపాయముల" యనుచోఁ గడనుంచెదను. సాగను. వీఁడుమనవాఁడైన నాసర్వోపాయములు సార్థకములగు తరువాతఁ జూచెదను.

"సార్థకములగు. వీని ప్రభావములనంతములు. శక్తియపరిమితము. ఇఁకున్నవారిచే గుణభూషణుఁడఁకింపించుకొనినాఁడు. ఇట్టివానికేమిచేసిన దీఱునని యోచించి యోచించి, యిందేమియు నొనరింపను శక్యము కాకుండుటచేఁ గదకు నీయొద్దకుఁ బంపియున్నాఁడను.

ఇదియంతయు నిరుపాధికముగానే యున్నది. ఇంకను ప్రతికూలముగానున్నది, ముందు.

"ఉన్నాఁడను. వీఁడు వచ్చినవెంటనే యొండనక యిదియేమని విచారింపక నిర్భీతిమై నిశ్చలమానసమున భూరిభోజనయుక్తముగా విషమునొసఁగి ప్రాణపీడన కార్యము నిర్వహించి కడగావించి నా కానందము ఘటిల్లఁజేయుము.

దీనికేమిచేయవలయు? (యోచించి) భళీ! భళీ! ఇదియెంత యొప్పనే? "విషము నొసఁగి" యనుదాని "విషయనొసఁగి" యనిచేయుట కెంతకావలయు? "ప్రాణపీడనకార్యమును" పాణిపీడన కార్యమనిచేయుట యొక హెచ్చా! ఔరా! ఇదియెంత అనుకూలముగానున్నది? "భూరిభోజనయుక్తముగా విషయనొసఁగి పాణిపీడిన కార్యము నిర్వహించి కడగావించి నాకానందము ఘటిల్లఁజేయుము" అనియగు. ముందు

"నేదండ లేనని యించుకైన యోచింపక యీపని యొనర్పుము ఇదియే నీపుత్రతకు ఫలము. నాపూర్ణానుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడవయ్యెదవు ఆయనుగ్రహమునకు సూచకముగా నీవాసంతికను నీవు పెండ్లియాడ నిప్పుడే సెలవిచ్చుచున్నాను. నేనొక నాలుగైదుదిన

ములలో నిక్కడ మిగిలిన కార్యములఁదీర్చి యయ్యెడను వచ్చెద. వచ్చిన వెంటనే నీపరిణయము యథావిధి నొనరించెద. ఈ చంద్రహాసో ద్వాసను మాత్రము తడవు సేయక యొనర్పుము

"ఉద్వాస" యన్న మారణమగుఁగదా! దీని నుద్వాహమని చేయుటకుఁ గష్టము కాదు భళిభళి! ఇది యిట్లనుకూలమగునే? మాతండ్రి యేమితలఁచియున్నను దైవమేమో నెంచినట్లే యగుటకుఁ దలంచియున్నాఁడు. ఇంచుకైన గుఱుతు తెలియని భంగి నీ కార్యము మొట్టమొదట నొనర్చి యీజాబును మాయన్నకిచ్చెదను.

అప్పుడు మాయయ్య దుష్టాక్క్యము నానాథునితోఁ జెప్పవలసిన పనియు లేదు నాకాశాభంగము గలుగు కార్యమును లేదు, నానాథునికింక మృఁడపాయమును గలుగదు

అనుబంధము 31.

సీ॥ బళిబళియీకమ్మ నెలలేనినయ్యెఁగా
యెన్ని కార్యములఁ జేయించెనిదియు
మోహమన్ జలరాశిమునిఁగి కాననినాదు
కోరికలెల్ల నిండారెనొకటి
యేపాపమెఱుఁగక యిటువచ్చియున్న నా
ప్రాణేశునిపుడు కాపాడెనొకటి
యసువులాఱఁగ విసంబొసఁగుటుండెనో యేమొ
మాయన్న పాపంబు వాయెనొకటి

తే॥ గీ॥ సమయదోషంబునకుఁ జిక్కి చంప నెంచి
యున్న జనకుని కుపకారమొనయు నొకటి
యన్నిమదినెంచి యిటుచేసియున్నదాన
నోపి పరమేశ పాపవే పాపసమితి.

పరమేశా! నేనొనర్చినది పాపకృత్యమే యయినను నెంతో పుణ్యమున కుపకారకముల కాస్పదమగునని సాహసించితి. అనవరతము నినుమదినమ్మియే పాపమునెన్నఁడు నెఱుఁగనిదాన. మాధవా! నన్నురక్షింపుము. మాధవా! యన్నజప్తిగలిగి రాజ్యమునా కిన్వనెంచియున్న మాధవా! నీవుమాత్రము మాశాభంగముకాఁగలదు. ధనాశగల వెందు లెందఱు నీకుఁ జిక్కరు? ఇప్పటికి నూఱుశిల్లులు. నేఁజేదప్పితినిగాని [illegible] దట్లో తరుణులు నీవలఁబడఁగలరు లెమ్మా, (జాబుదిద్ది లేచిపోవుచుండ)

[పునః ప్ర॥ చంపకమాలిని.]

చంపక — విషయా? ఇదియేమే? చూచియుఁజూడనట్లు సంభ్రమమునఁ బోవుచున్నావు?

విషయ — చంపకమాలినీ! నీకొఱకై వెదకుచుంటి ఇప్పుడు నన్ను విడువుము. మరలవచ్చి మాటలాడెదను.

చంపక — ఇదేమి యొయ్యారమే? ఎక్కడకుఁ బోవుచున్నావు! మాటలైన నాడవు?

విషయ — మాయన్న యొద్దనొక తీఱరానిపనియున్నదే క్షమింపుము. నీకునమస్కరింతును నన్ను విడువుము.

చంపక — విడువక కట్టివైతునా? పోయెదుకాని కూర్చుండుము, చందనావతినుండి మీయయ్యయొద్దనుండి జంఘాలుఁడనువాఁడు వచ్చియున్నాఁడే వినలేదా?

విషయ — వింటిని. నీకువానిషేకట్లు తెలిసెను!

చంపక — అదియేమబ్బ్యగము? మీయయ్యకు క్షేమమా?

విషయ — సఖీ! నేనిప్పుడేవచ్చి యంతయు వివరింతును ఇప్పుడు మాత్రమునన్ను విడువుమా నీకు నమస్కరింతును.

చంపక — నీవే నేనమస్కరింతును. కూర్చుండుము నీనొక్క వృత్తాంతము చెప్పుటకు వచ్చియున్నాను. నిన్ను విడువను ఎట్లుపోఁగలవు?

విషయ — ఇదేమి సవతిమచ్చరమేనీకు?

చంపక — సవతి మచ్చరమునకు దూరమేల? నీయొడినుండు కాఁగితమేమి?

విషయ — చెలియా! మనము ప్రాణసఖులము నీవు నన్నింకఁ బోనివ్వకున్న మనసఖీత్వమునకే సంశయమని యెంచుము. విడువుము.

చంపక — (విడువక) ఎంతనేర్పరివే? అవియంతయునుండనీ! నీముఖమేల యిట్లు వికాసభావముఁ జెందియున్నది? నాకంటెఁ బ్రాణసఖినీకుఁగలదా? నీసంతోషమున నింత భాగము నాకివ్వరాదా? ఈ యానందమునకుఁ గారణమేమింత వచింపుము.

విషయ — అవును బ్రహ్మానందము ఇంకనైన విడువుము.

చంపక — ఏమి మగఁడుదొరకినంత సంతోషమునున్నావు కదవే?

విషయ — నాకు మగఁడు దొరకినంత సంతోషమైన నీకు మగఁడుపోయినంతదుఃఖమో ?

చంపక — (స్వ) ఔరా! ఇదెట్టి మర్మభేదనవాక్యము? నా చందమునిదేమైనఁదెలిసినదా? (ప్ర) సోదరీ! నీవీమాటాడిననాకుఁ గోపముకలుగునని యెంచిపొరబడితివి. నీకుమగఁడు కల్గిన నాకుగలుగఁడా నాకుఁ బోయిన నీకుఁబోవఁడా? ఇంతగోప్యము చేసెదవే? నీమానసము చంద్రహాసమున ఖండించినట్లిట్టేల ఖండితోక్తు లాడెదవు.

విషయ — (స్వ) ఇదేమి యిట్లనుచున్నది? (ప్ర) కావుననే నీవును నాయెడ చంద్రహాసమున ఖండితవి కాంతోలు ఇంకఁజాలును.

చంపక—(స్వ) నాకుఁ దెలియకున్నది. ఎంతవఱకుఁబోవునోచూచెద. (ప్ర, విషయా! నేఁడేటికే యిట్లయితివి? మాటలు నిష్ఠురములు. మోమున నాచంద్రహాసాందర్శ వికసనభావము. ఈ చందమేమో తెలియకున్నది. ఇంతైనఁ జెప్పవు. అది మీయయ్య వ్రాసినజాబా? నీకుఁదగినమగనిఁ బంపుదునని యేమైన వ్రాసియున్నాఁడా?

విషయ—ఊఁ! నాకును నీకునుఁదగిన వానినే పంపుదునని వ్రాసియున్నాఁడు.

(విడిపించుకొని మఱియొకప్రక్కకు నిష్క్రమి.)

చంపక—ఈ విషయచందము నాకించుకైనఁ దెలియకున్నది. ఇదియాడినమాటలు మర్మగర్భములు ఆకస్మికమనుటకు నొకటి కాదు రెండు కాదు. కావుననే చంద్రహాసుఁ బ్రేముడించి చూచినచందము గుఱుతెఱిఁగియే యిటు మాటలాడినది ఎట్లెఱిఁగెను? మొదట వానియొద్దనేనుండినది చూచెనందువా సరసిలోనున్న నావైపునైనఁ జూడదయ్యె అట్లునేసరసినుండుటఁ దెలిసియున్నఁ జంద్రహాసుతో నంత నిర్భీతిగా మాటలాడునా? అది యక్కడనుండి వెడలి పోయినపిదప మరల నాస్థలమునకు రాలేదు. నాకేమో యగమ్యగోచరముగానున్నది. చందనావలియుండి జంఘాలుఁ డిప్పుడే వచ్చుటయు జాబుఁ దెచ్చుటయు నది యీవిషయచేఁ జిక్కుటయు నాకుఁ దెలిసి విచారింపఁబూనిన నదియించుకైన నాస్పదమీదయ్యె. ఇంతమచ్చరమా! ఆచంద్రహాసుఁడు నాకెట్లులభించువాఁడు? హా! దైవమా! నేనింకెట్లుభరించుదాన అదిగో వాసంతిక యియ్యెడనే వచ్చుచున్నది. మదనుఁడు తోడులేక విచారగ్రస్తురాలైన చందమున నొంటిగా నిట్లువచ్చుచున్నది. నేదీనితో నిప్పుడు మాటలాడఁజాల.

(నిష్క్రమి.)

[పునః ప్ర॥ వాసంతిక.]

వాసం—అక్కటా! సాయంకాలమయ్యె. ఇంక నూరికిఁ బోవలయు. ఇఁక మామదను నెన్నఁడు చూడఁగలుగునో?

అనుబంధము 22.

ఇంత మోహము గలవాఁడయ్యు నంతఃపురము నికటమునకు రాననుచున్నాఁడు. ఇతనితండ్రి యింకేటి యాజ్ఞయిడునే? ఆ తండ్రి యెప్పుడు వచ్చునో వచ్చినామనోహరుని మనవికేమనునో నాప్రాప్తియెట్లున్నదో తెలియకున్నదిగదా? ఈయుద్యానమున నైన నామోహనాంగునితోఁ దనివిదీఱ మాటలాడ వలయునన్న నెన్నియో యంతరాయములు. రెండుమాఱులా విషయవచ్చుటచే నొకరినొకరొక్కింతసేపు బాసిపోవలసి వచ్చె. ఇంతకుముందు మామామ పిలుచుచున్నాఁడని సేవకుఁడు చెప్పినందునఁబోయె. అరగడియలో వత్తునన్నవాఁడు నాలుగుగడియలైయుండియు రాకున్నాఁడు. అందేమి యంతరాయము గలిగెనో.

(పునః ప్ర॥ మదనుఁడు. జాబుతో)

అనుబంధము 33.

మదన — వాసంతికా! వాసంతికా! మనభాగ్య మసమానము (కౌఁగిలించును)

వాసం — నాథా! నాథా! ఏమి? ఏమి?

మదన — నాకుమాటలు రావు. ఈ జాబుఁ జూడుము.

వాసం — (జాబు చదివి కన్నులకొత్తుకొని నమస్కరించి కన్నీరునించి) నాథా! మీజనకుఁడు నాపై నవ్యాజకరుణంబూని నన్నింత ధన్యాత్మఁ జేయునే! నాకింతటిభాగ్యమున్నదే? నాథా! ఇదియంతయు స్వప్నము కాదుగదా! నేను నిదురించుచుండలేదుగదా? ఇది కృత్రిమపులేఖ కాదుగదా?

మదన — కామినీ! అనుతాపము వెనువెంటఁ జనుదెంచు సంతోషము కడుంగడు మధురము గదా? ఊఱడిల్లుము, కార్యభారములు మిక్కిలిగా నున్నవి. ఈ జాబునందలి చంద్రహాసుఁ డిక్కడకే వచ్చియున్నాఁడఁట. పిలుపింపవలయు. మావిషయకిప్పుడే నిశ్చితార్థ మొనరింపవలయు. ఓరీ సేవకా!

(ప్ర॥ సేవకుఁడు)

నీ వీక్షణమునఁ బోయి యాచంద్రహాస కుమారునిఁ దోడ్కొనిరమ్ము.

సేవక — భాగ్యము. (నిష్క్ర)

(పునః ప్ర॥ విషయ.)

మదన — రమ్మా! విషయా! మనయిరువురకు మనతండ్రి యత్యంత మోదము నొసంగి యున్నాఁడు. ఈజాబు చదువుకొనుము.

విషయ — (చదువుట నభినయించి లజ్జించును)

మదన — విషయా! నీవిందే యుండుము. అయ్యెడ నారాజకుమారుఁడు వచ్చుచున్నట్లున్నది. పిలిచికొని వత్తును. (నిష్క్ర)

విషయ — వాసంతికా! కాదు మఱచితి వదినెగారూ! నీవీజాబుచూచియున్నావా?

వాసం — విషయా! ఇదేమి వినోదమే? ముసలిమగనిమాని మంచిమగనిఁ గలిగించుకొంటినని సరసములాడఁ జూచెదవా?

విషయ — మంచిసరసమాయె లెమ్ము. మదనునిఁ జూడకే దేయని యొంటికంటియేను పొ గలిగియుంటివే. నేఁడది పొందవినందులకా నీకీయుకేక?

[పునః ప్ర॥ మదనుఁడు చంద్రహాసుఁడు]

మదన—విషయా! ఇంమరమ్మ వాసంతికా! చంపకమాలినీదేవి లేదాయె.

[పునః ప్ర॥ దాసి.]

దాసి—వాసంతికాదేవి! చంపకమాలినీదేవి శిరోభారమువలనఁ బండుకొనియున్నది. నన్ను రమ్మన్నది.

మదన—మన మందఱము పోవుదము. చంద్రహాసకుమారా! ఇంత గాఁ బ్రశంసించి వ్రాసిన మాయయ్యా లేఖయేయుండ నేలింకొకటూడ నేల! ఈజాబున నతఁడుఁ "భూపాలోచిత యుక్తముగా విషయను నీకొసఁగుమనియుఁ దడవుసేయవలదనియు" వ్రాసినాఁడు ఈరాత్రియే లగ్న మేర్పఱచి సపాకల్యముగ నుద్వాహమహోత్సవము నెఱవేర్చు వాఁడ. ఇప్పుడే యౌవనదేవత యొదుట మాజనకునాజ్ఞచొప్పున నీవిషయాతలోదరిని నీకొసఁగువాఁడ. (చేయిచేయిఁ జేర్చును.)

అందఱు మంగళము పాడుదురు.

తృతీయాఙ్కము-సమాప్తము.

—※※—

(శ్రీ)

అభిజ్ఞానమణిమంతనాటకము.

చతుర్థాఙ్కము-ప్రథమరంగము.

కుంభీనసునియిల్లు.

[ప్రవేశము. కుంభీనసుఁడు.]

కుంభీ—ఏమిది? త్రోవనెందఱో బ్రాహ్మణులునన్నుఁజూచి పరమసమ్మోద మారఁదీవన లిచ్చుచువచ్చిరి. ఇంటికివచ్చి చూతుఁగదా పెండ్లిపందిళ్లు వేయఁబడి గృహమంతయు నలంకారయుక్తమై పచ్చతోరణములు గలదియై యున్నది. పోయినపిదపఁ దానే తెలియఁగదాయనియు నెవరిపెండ్లియని నేయడిగిన కాకఁదెలియకయే పెండ్లి జరుగ నదాయని యితరులనుకొనుట యేలయనియు నొకరిని నేనడుగకపోయితి. తెల్లవాఱి యున్నను నింటనొక్కరు లేకున్నారు. ఏమిచిత్రమో?

(ప్ర॥ మదనుఁడు.)

మదనా! రమ్ము. కూర్చుండుము. నాజాబు ముట్టెనా?

మదన—నాఁడే ముట్టెను.

కుంభీ—దానియందు నేనాజ్ఞయిడిన రీతిగ నొనర్చియున్నావా?

మదన—అభ్యంతరముగలదా? వీనమంతయుఁ దక్కువగాకుండ జరపియున్నాను.

కుంభీ—ఆజాబేమి చంద్రహాసునకంటెముందే వచ్చెనా? వెనుకనా?

మదన—ఒక్కనాఁడే చంద్రహాసుఁడును జాబును వచ్చినది.

కుంభీ—ఆజాబునందలి కార్యమెప్పుడు జరిగెను?

మదన—నాఁడే. నాఁటిరాత్రియే జరిగినది.

కుంభీ—దానివలన నూరిలో నేమైనఁగలకల మాయెనా? లేకయూరక నెమ్మదిగ నే ముగిసెనా?

మదన—ఊరిలో నసాధ్యకోలాహలముగా జరిగినది.

కుంభీ—నన్నెవ్వరైన సంశయించిరా?

మదన—సంశయించువారెవ్వరు? అందఱు ప్రశంసించువారే.

కుంభీ—ఇంకమనకు నిర్భయముకదా?

మదన — ఈషణ్మాత్రమును భయములేదు. మీయాజ్ఞకేమైనఁ దిరుగు బాటుండినఁగదా?

కుంభీ — ఈపెండ్లి పందిలి యేటికి?

మదన — ఇది లేకున్నఁ గార్యమెట్లు జరుగఁగలదు?

కుంభీ — ఆహా! పెండ్లినెపమున నాపరికాఁ జేసితివో యేమో! చంద్రహాసుఁ డేమైనఁ గటకటపడెనా?

మదన — అయ్యో! ఇట్లేల పలికెదవు? వానియానందము మిన్నుముట్టినది.

కుంభీ — అయినఁ గొనవఱకు నట్టే యానందమున నుండెనా!

మదన — కొనవఱకనెందుకు? ఇప్పటికిని.

కుంభీ — ఇప్పటికిని! ఇప్పుడువాఁ డెందున్నాఁడు?

మదన — నిద్దురపోయి యున్నాఁడు.

కుంభీ — లేవని నిద్రయే కదా?

మదన — అయ్యో! నీకెందుకు కోపము? పెండ్లి సందడిని గాత్రియంతయు నిద్దురలేదు. ఇప్పుడింకను సూర్యోదయమైనను గాలేదు. ఇంతలోననే లేవవచ్చునా నేను మేలు కొల్పింపుదునా?

కుంభీ — ఎవరిని?

మదన — అదేల యిట్లడిగెదు? ఎవరిని? చంద్రహాసుని.

కుంభీ — ఏమనుచున్నాఁడు?

మదన — ఇంకెందుండఁగలఁడు? పడకటింటియందు.

కుంభీ — ఏ పడకటింటియందు?

మదన — నీకేమి భ్రాంతి? విషయపడకటిల్లు గాకయింకే పడకటిల్లు? నాచెలియలిని వానికిచ్చి వివాహము చేయుమని జాబువ్రాసియుండి యిట్లడుగ నేమికారణము?

కుంభీ — ఆజాబు నీయొద్దనే యున్నదికదా?

మదన — ప్రాణపదముగాఁ బదిలపఱచి యున్నాను. అందేమైన సందేహమా?

కుంభీ — (నవ్వి) సందేహమేమియు లేదు. నాకు దానిం దెచ్చియిమ్ము.

మదన — నాయొద్దనే యున్నది. కైకొమ్ము. (ఇచ్చును)

కుంభీ — (దానిని జదివి) మదనా! ఇదిసరియే. దీనియందేమియు సంశయములేదు. ఇప్పుడు వివాహమై యెన్నిదినములైనది.

మదన — నేటికి నెనిమిది దినములు కాలేదా?

కుంభీ — సంతోషము. నీకింకను నిద్రవచ్చుచున్నట్లున్నది. నాకును నిద్రవచ్చుచున్నది పండుకొనుము. పొమ్ము.

మదన — భాగ్యము. (నిష్క్ర-9)

కు.భే — హా! హా (అరిముఖము మోదుకొని) నామాలదైవము నాకింత భంగపాటుకలిగించునే! కట్టా! ఇట్టొకరి నేనొకనాఁడుం దలఁపనైతిఁగదా? నాలుగేండ్లబాలు నాక్రూరకర్మునకుఁ బంపుటకు వేన వేలు ద్రవ్యమిచ్చితి. ఆదురాత్ముఁడగు నఘోరుఁడు బోటవ్రేలితోఁ బనిసమాప్తి యొనరించె. నేనే యాచందనావతిలో వేషము వేసికొని యెట్లైనను కానిమ్మని వానిపై నమ్ము వేసి వెంటనే యాధనువును జెలువునఁ బడవైచితి. కాండీరపలలో నాయట్టికృత పుంఖుఁడుగలుగఁడని యున్న నాయాహో పురుషిక యంతయుఁగడఁజేర గొంతునకు వేసినయమ్ము చెవికిఁదగులునట్లు పదార్థపృషత్కుఁడనైతి. ఆభటానములఁజిక్కి గుఱుతింపఁబడి ప్రాణములెట్లో తప్పించుకొంటిని. ఇప్పుడు ఖండితముగా నాచెవులార యాదుర్బీజుని చావువిందనని వచ్చి, వాఁడునాకల్లుఁడైన దుర్గతికి నాటపట్టైతి. నాయట్టిహతభాగ్యుఁడుండునే! ఏదుర్బీజుఁడి జాబు నిట్లు దిద్దియున్నవాఁడు? అక్కటా! రెండు మూఁడక్షరములు మాత్రము మాఱ్చి జాబునంతయు విపరీతార్థముగా నొనర్చి యున్నాఁడే? ఏమాశ్చర్యము? నాపాదు చేతులకట్టి శబ్దములేల రావలయూ? విషము నొసఁగుమనుట కంటె గరళము నొసంగుమనియు, ప్రాణపీడన కార్యమనుటకంటె, సంహారణోద్యోగమనియు, ఉద్వాసమనుటకంటె మారణమనియు నేలవ్రాయనైతి? ఇదియంతయు. దైవాయత్తముగదా? ఇట్లు కానున్నది వేఱుభంగి నెట్లగు?

శా. భావం బెవ్వరెఱుంగరాని కరణిం భంజంతుఁ బ్రత్యర్థినెం
తేవిద్యాంసుఁ డనంచు నెంచితిఁ బరాధీనుండగా నెన్నఁడున్
ధీవైయర్థ్యత నేఁడు నాకొదవె సాధింపంగలేనైతిఁగా
దైవాధీనతయింత చేకుఱెమదిన్ దర్కింప నింకేటికిన్.

అక్కటా! నాకడుపున దావాగ్నిపుట్టె. మొంచినఁ దెగటార్పనున్న యాజన్మశాత్రవుని నాయల్లునిఁగా నింకెట్లు పూజింపగలను? ఈజాబునిట్లు కల్పించినవాఁడైన నెవరు? నాకుఁజూడ జంద్రహాసుఁడో, ఈదురాత్ముఁడగు మదనుఁడో, లేక యేమైన విషయహృదయమగు విషయయో, కాదేని నాకొడుకుంగోరని యాచంపకమాలినియో యుందురుగాక వేరెవ్వరికీయాస్థ? ఇంకను విచారించి చూచెద. ఇంతలో విడిచితినా? నన్నుఁగాలనలచి నేలరాచుచున్న నాదష్టదైవము నేనేపాదతాడనం బొనర్పఁజాలనా? కానీ! చూతము.

అనుబంధము 34.

అదే! యారాజహతకుఁడగు చంద్రహాసుఁడియ్యెడకే వచ్చుచున్నట్లున్నది. ఈదుర్బీజుఁడు చచ్చియుండునని నమ్మి యాకులిందకుని రాజ్యచ్యుతునిఁజేసి యందు మాప్రతినిధనుంచి వచ్చితినే! ఈ వృత్తాంతమునకు వీనికే ముత్తరమివ్వగలను?

[ప్ర॥ చంద్రహాసుఁడు. విషయ.]

చంద్ర } (కుంభీనసునకు నమస్కరింతురు)
విషయ }

కుంభీ — చంద్రహాస కుమారా! తనయా! విషయా! లెండు. (ఆలింగనము చేసుకొనును)

చంద్ర — మామా! మంత్రిసత్తమ! నాపైఁగలదీయ వ్యాజకరుణ నే నేమని కొండాడు దును? ఎన్ని జన్మములెత్తినను నీ ఋణము నేఁ దీర్చుకొనఁజాలువాఁడనా? ఆజన్మ కృతజ్ఞతా సూచకములగు మన్నమస్కృతులఁ గైకొనుము.

కుంభీ — కుమారా! నీయట్టివాఁడు నాజామాత గాఁ గలుగుట నా భాగ్యమునఁగదా, నా దైవము నేన నుతింపవలయుఁగాక, నీవు నన్నుఁ గొండాడ వలయునా? తనయా! విషయా! నీకను కూపపతి నెందుఁ గానకయున్న వారిలో నింత వయసు చెల్లిననాని నేనాఁడు ప్రస్తావించిన నంతాగ్రహముగ మాడలాడితివే? ఇప్పుడైన నీకు సంతోషము కలిగెనా?

విషయ — అయ్యా! కన్నతండ్రివగు నీవునన్నట్లు త్రోయుదువా! వేడుకకట్లంటివి కాక. నీయాజ్ఞ యొనర్చుటకంటె నాకుసంతోషము కలుగునా?

కుంభీ — కుమారీ! నీమగనితో నేనంతరంగమున గొన్ని మాటలాడవలయు. నీవంతఃపుర మునకుంబొమ్ము. తరువాత నీతోడను గొన్ని మాటలాడవలయు గమ్మ.

విషయ — (నిష్క్రమించును).

కుంభీ — కుమారా! ఇప్పటికి నామనసున నెన్నఁడు లేని యానందము గలిగె. నీతోడ నీవృత్తాంతము చందనావతిపురి నేఁదోల్త చెప్పకుండినందునకును, నామనస్సంతోష మొదవింపఁగల నీవివాహమునకు నేను రాకుండుటకును క్షమింపుము. మఱియొక మాట నీవు చందనావతినుండి వెడలివచ్చితివిగదా? నేనందు విచారించితి. ఆనాఁడా వాసుదేవదేవాలయమున కుత్సవముతో నీవు పోవుచుండిన కాలమున నీపై నర్ఘ్యవేసిరి గదా వారిని గుర్తించితి. నీయానవచించెదను.

అనుబంధము 35.

నీతండ్రియని పిలిపించుకొనుచున్న కుళిందచండాలుఁడున్నాఁడే. వాఁడే యాకార్య మొనరింపించినది. దృష్టాంతయుక్తముగ నీవృత్తాంతము వెలికి వచ్చినవెంటనే యాహతకుని రాజ్యచ్యుతునిఁ గావించితి.

చంద్ర — హా! దైవమా! (మూర్ఛ.)

కుంభీ — (ఆలింగనముచేసికొని సేదఁదీర్చి) కుమారా! కుమారా!

చంద్ర — (లేచి) హా! హా! (యని ముఖముమోముకొని) శ్వశురా! నిన్నెంతపూజనీయుఁ డని యెంచితి. ఎంత నీకుకృతజ్ఞుఁడుగా నుండఁగలవాఁడనని భావించితి? అయ్యయో!

ఏమి కార్యముఁ జేసితివి? నాకెంత పాపము వినిపించితి? అక్కటా! నాతండ్రియే నాలుగేండ్ల బాలుఁడగు నన్నుఁ బెంచి పెద్దచేసి కాపాడినతండ్రియే? కన్నతండ్రి నరయానేరకున్న పరాచితునకు గన్నతండ్రికంటె నెక్కుడు మన్నించిన పెంపుడు తండ్రియే? అతఁడు నను జంపఁగోరెననుట నీ వెట్లు నమ్మితివి? చంపవలసియుండెనా చిన్ననాఁడే యట్లు గొంతుపిసికి మృతికలిగించియున్న నతనికడ్డమా? నీవు నాకువలదని యతఁ జూడియుండిన నతనిచరణ ములసన్నిధి నా తలఁగోసియిడుచుంటి నే? అట్టినానినా నీవిట్లొనర్చితివి? ఇంతఘాతుకకృత్య మొందైనను వింటిమే, దురాత్మా! నీవు నాపు మాను వైనకతమున నియ్యెడ బ్రతికితివి గాక, ముక్కోపుడైయుండిన నేమొండె మేర్పడుచుండె. నీవు నాశ్వశురుఁడవా శాత్రవాగ్రసరుఁ డవు గాక? ఛీ! ఏమి సంతోషముని యానీచవాక్యము నాడసాగితివి? ఇదేపోయెద. సాసంధి గ్రామమునుజించి చెండాడి ధూళీపటలము గావించి ననుఁ బ్రేముడించుతండ్రినిఁ జెఱ విడిపించెద.

శా॥ హేంత్రిప్రక్రియలోక భీషణముగా నీమండలాగ్రంబునా
చేతంగల్గఁగలోకముల్ గలఁగవే చేసేతఁ బత్యర్థిసం
ఘాతంబుం దునుమాడి మాజనకునిన్ గారుణ్య సంయుక్తునిన్
బ్రీతస్వాంతు నొనర్చెదన్ యశ మొగిన్ బృథ్వీస్థలిన్నించెదన్.

అక్కటా! నీవిషయను నాకొసఁగి పుణ్యముఁగట్టికొన్నవాఁడవని యెంచితిఁగాక యిట్టివిషము నొసఁగిన పాపాత్ముఁడవని యెఱుఁగనైతి. ఇదే పోయెద—నిదే పోయెద.

(అని పోవఁబోవ)

సుఁఫీ—(చంద్రహాసు నాలింగనము చేసుకొని) కుమారా! ఇట్టిపరితాపము నీకుగలిగించు వాఁడనని యెఱుఁగనైతి. సదుద్దేశమున నీమేలుకొఱకని యొనరించితిఁగాక లేకున్న నీకింత సౌఖ్యమునొసంగి నాయల్లునిఁగా జేసికొన నెంచి నీకపకృతిఁగా వింతునా?

సీ॥ చందనావతి నీకు చరితంబు వినినంత కరుణ
చూపినభంగి యరయవలదె
వినినంత నేనాడు తనయునకొక కమ్మ యకట
పంపినరీతి యరయవలదె
నిను బాలిశులు ఘాణమున వైచినపుడు
నే నడలిన పగిదియింత యరయవలదె
గారాము తనయ నీదారగాఁ జేయు యనుదా
రవైఖరి యింత యరయవలదె

తే॥ గీ॥ యింతయును జూడ కిటులాడ నెంచినాఁడ
వకట యీజాడన కేడ యనఘుఁడీడ.
వలదె నీఁవాడఁ గొనియాడ వలయువాఁడ
గాంచనే నేడ నఘుమేడ కడిది ప్రోడ.

నీ యేలుఁబడి చల్లనియేలుబడియని జనులందఱు నినుఁ గొండాడ ననూయతోడ నిన్నుఁ గనని తండ్రి గావున గుళిందకుఁడ కార్యమొనర్చియుండిన నుండవచ్చునని నమ్మితి. నీవు ధనువేల పూనవలయు? నీకు శత్రువు లెవరున్నారు? ఇదియంత నీక హితము భంగి యైన నంతయేల నేనే రాజేంద్రునొద్దకుఁబోయి ప్రత్యక్షగైకొనివచ్చెద.

చంద్ర—పొమ్ము-పొమ్ము-తొలుతఁబొమ్ము. పోవకున్న—

కుంభీ— (శీఘ్రముగ నిష్క్రమి.)

చంద్ర—హా! దైవమా! (మూర్ఛిల్లును.)

(యవనిక దిగజారును.)

—(o)—

చతుర్థాంకము-ద్వితీయరంగము.

కుంభీనసుని యిల్లు.

[ప్ర॥ కుంభీనసుడు బిందోజి.]

కుం—బిందోజీ! కాలసర్పములంత క్రూరములా? వాని నాకుఁ దెచ్చి యివ్వగలవా? నేనొక మహౌషధమునకై వానిఁ బట్టదగియున్నది.

బిందో—వలసియున్న నీకొడుకు ఈ సంధ్యవేళకే యట్టివాటిని పదింటినిఁ దెచ్చి యివ్వఁగలఁడు. విషముతీసియే కదా తెచ్చియియ్యవలయు?

కుం—విషముఁ దీసినపిదప నౌషధమున కేమి ప్రయోజనము? పూర్ణవిషములగునవియే కావలయు.

బిందో—ఆహా! అట్టివానినే నెన్నైనఁ దెచ్చి యివ్వగలనుకాని నీవెట్లుపట్టియుంచెదవు?

కుం—ఒక సంచిలోనుంచి యుందునని చెప్పితినే? అట్లొనర్పరాదా?

బిం—ఉండవచ్చుగాని వానిని వెలికిఁదీయుటయే యసాధ్యము మూతివిప్పిన వెంటనే యడ్డమువచ్చినవారిఁ గఱచిచంపును,

కుం.—అట్లు కాదు నేనొకగదిలో నింతగండి చేసి యాగండియందు దాచుంచినుంచి వెనుకటి సూత్రములనీడిచి లోపలికిం ద్రోసి భస్మము చేసెదను,

బిం—అంతరేమి? నేనేవలయునన్న వానిం దెచ్చి నీయిష్టము వచ్చినచోట నైచెదనే?

కుం—అట్లయిన యోచనయుండెనా? అదియొక కాలము గుఱుతించి పక్కముచూచి యెవ్వరు నెఱుంగకుండ చేయవలయు.

బిం—అట్లయిన దేవర చిత్తము. నేనేమాస్వామియాన జరుపుచుండెదను. దానియందపాయమైన నేను తగవాదినిగాను.

కుం—ఆవిషయమున నీవేమియు భయపడకుము. నాకు మాత్రము భయములేదా? పోనీ! బింబోష్ఠీ! అట్లు గండిలో నుంచి వేసినకాలమున నాగదిలో నెవ్వరైన మనుష్యుడున్న నెట్లు?

బిం—అయ్యయ్యయ్యయ్యయ్యయ్యయ్యో! బ్రదుకునా?

కుం—కాంబట్టి మిక్కిలి జాగరూకతతో చేయవలయుంగదా?

బిం—అడుగవలెనా? మఱి నేను పోయివత్తును. మీకే సాయంకాలమునకెన్ని కావలయు?

కుం—నాలుగింటికిం దక్కువలేకుండ కావలయును. సాయంకాలమునకే. కావలయు మఱువకుము తప్పకుము.

బిం—అయిన పోయివత్తును. (నిష్క్ర-మి.)

కుం—ఇంక నాగిరిద్రహాసుం డెక్కడనుండునో చూచెద అయ్యో! నాయల్లుండే. బిడ్డమగడే. వాడుపోయిన నాబిడ్డ విధవయగునే. ఆ దుఃఖము కలకాలము చూడవలసి వచ్చునే. దీనికేటు చేయవలయు? ఊహూం నేవినను. నేవినను. ఓయంతస్సాక్షీ! నన్నిట్లేల కళవళింపంజేసెదవు? నాపట్టినపట్టు విడుచుట నాజాతకమున వ్రాయంబడనేలేదు. ఈ మణిమంతుం బోలిపుచ్చుటకుం గంకణముపూనితి. అఘోరుండు కృతఘ్నుండయ్యె నాశరలక్ష్య మసార్థకమయ్యె. కొడుకు శత్రువయ్యె. అయినను మించిపోయినదేమి. అవశ్యము నాప్రతిన నెఱవేర్చెద. విడువను-విడువను. అల్లుడు! అల్లుండు! కనలేదు-పెంచలేదు. అరణ్యమునం బోయెనంటె నలుకంబడియుండెనంట తాందెచ్చి గొన్నాళ్ళు సంరక్షించెనంట-అట్టిళిందకుని లేని యభిమానముపూని వానిం జంపను లేదు-నలుకను లేదు. రాజ్యచ్యుతునిం మాత్ర మొనరించినంతనే పూజనీయుండనైశ్వర్యుండనైయున్న నన్ను నీచాతినీచములగు నిష్ఠురోక్తులాడినవాం డల్లుడా? నిష్కారణుండగు భిల్లుడుగాక. వానికై యింకేల చింతింపవలయు? బిడ్డ! మంటిగడ్డ! ఎట్లును నేను దానినొక వృద్ధకులటా సుతునికివ్వ నెంచియుంటి. అచిరకాలమునకే విధవగా నొనర్ప నెంచియుంటి. ఇప్పుడునట్లే కాంగలదు. లోపమేమి? అదిగాక నేవిచారింప నీదుర్జాతియే నాజాబును మార్చినదనుట రూఢమయ్యె. "ప్రాణపీడన

మని" నే వ్రాసినందున "బాణిపీడన"మని మార్చఁబడియెఁగదా? యాణికారమునందు గుడి (ఇత్వము) దాని చే వ్రాలు పోలిక నేయున్నది. జనకుఁడను పక్షపాతమింతైన లేక జాబువిచ్చి యనర్థగమాఱ్చి యీజనకునాజన్మవిరోధిని పలుగాకిఁదాఁ జేస్తి యాడునే? ఇంత యసదృశాద్భుత పాండిత్యమునకాఁ రెక్కసి విధవయే కాఁదగి యున్నది. కుంభీనసా! నీవింకనల్లుఁడను నామమును దలఁపకుము. బిడ్డయను నభిమానము నెక్కరానీయకుము. విడువుము విడువుము. కరుణయను పదార్థమే యెఱుఁగని నీకిట్లేటికి గరుణఁపుమాట. కట్టితివి సీమసీమల నీవిజయతోరణముల. కొట్టితివి పరిపంథిస్తోమమకుగుపట్టి. మెట్టితివి రాజాధిరాజుల కిరీటములపై ధీవిశేషసంభావనీయముగా నీచరణయుగళము. పట్టితివి వీనైకి నేభంగినైనఁ జంపుటకు ఘోరప్రతిజ్ఞ. ఇంక శంక దొట్టనేల? వేలుమది పుట్టనేల? దైఘముఁ దట్టనేల? నీచకరుణ చూపట్టనేల? ధీంత పోఁదట్టదేల?

తే॥ గీ॥ తనయయగుగాక తగఁగాక తగదుగాక
సమయమగుగాక చనుఁగాక చనదుగాక
దుఃఖమగుగాక దురితంబు దొడరుగాక
వీనిఁజంపక విడువ నేవిడువ విడువ.

ప్ర॥ చంద్రహాసుండు.

కుంభీ—కుమారా! చంద్రహాసా! (ఆలింగనమున చేసికొని) రమ్ము. చూడుమిదె నీతండ్రిని మరల రాజ్యపట్టమున నునుపనొసగిన రాజశ్రీముఖము. (ఇచ్చును).

అనుబంధము 36.

చంద్ర—(చూచి) శ్వశురా! నీకారుణ్యభావము నింతని పొగడనేర్తునే? కాలబలమునను బితృభక్తివిశేషమునను నిరుద్దేశముగా నేనొర్చిన సర్వాపరాధములు క్షమింపవలయు. (నమస్కరించును).

అనుబంధము 37.

కుంభీ—కుమారా! లెమ్ము. లెమ్ము. నీయెడనా నాకుబేదబుద్ధి? నీదుఃఖము దప్పనాకు వేఱొకదుఃఖము గలుగునా? క్షమాపణము నడుగవలసిన వాఁడ నేఁగదా? నిన్నింత వించినందుకు.

చంద్ర—జనకా నాకిప్పుడే యాజ్ఞయిమ్ము. ఆశ్వారోహుఁడనై నేనేపోయెద.

కుంభీ—పుత్రా! అంతనీకేలతొందర? నీధీరవచనము నాలించిన వెంటనె రాజశ్రీముఖము వచ్చుటకైనఁ దడవగుఁగా యని నేనే యందున మాప్రతినిధి కాజ్ఞాపత్రము వ్రాసియొక పాదితోనుదయముననె పంపితి. ఇప్పుడిదియు మఱియొక యాశ్వికునితోఁ బంపెద.

చంద్ర— మామా! అంతయేల? నాకేమియు భ్రమగలుగదు. నేనేపోయెద,

కుంభీ—కుమారా! నామాట పాటింపుము. నీకింత మనస్తాపము గలుగుటకుఁ గారణము నిప్పుడు తెలిసితి. మాయింటఁ బెండ్లియయిన మూఁడవనాఁడుగాని తుదకు పదిదినముల లోపలఁగాని యూరవెలినున్న దర్గాలయమునకు రాత్రి పదిగడియల కిదపఁబోయి ప్రదక్షిణత్రితయమొనరించు సంప్రదాయము. నేనిన్నుఁ జందనావతినుండి పంపునపుడు దీనిఁ జెప్పుటకు మఱచితి. ఇదియొనర్పమింజేసి నీకీదుఃఖము పొందవలసెను. మీతండ్రికై నీవింతైనఁ జింతింపకుము. నేఁటికే నీవివాహమై తొమ్మిది దినములైనవి. ఈ రాత్రి యా సంప్రదాయవిధి యొనర్పుము. అది మహా కఠినకార్యము. దానికెన్నియో యంతరాయములు గలుగు. ప్రదక్షిణకాలమునఁ బెద్దపులులు వచ్చినట్లు, పాములు వేళ్లు కనుపించినట్లు, నేమేమో భయంకరవృత్తములు జరుగును. వానిన్నిటకుఁ గొనక నెఱవేర్ప వలయు. ఈ రాత్రి యీకార్యమొనర్చి రేఁపుదయముననే వలసియున్నఁ బోయెదవు లెమ్ము. అయ్యో! కుమారా! నీవిప్పుడు పోయిన మా ముద్దుకూతురు నీవియోగము నెట్లు సహింపఁగలదు? ఆతనయతో వివాహోత్సవమున నీపురస్సరముగ మీయింటికి వారలు పెండ్లి యొనర్చుటమాని నిన్నొంటిగాఁ బోవనిత్తునా? ఇంకను సంగతుల వచించెద. నిట్లురమ్ము. (నిష్క్ర—౧).

———(o)———

చతుర్థాఙ్కము-తృతీయరంగము.

సుదర్శను నంతఃపురము.

[ప్ర. సుదర్శనుఁడు చంపకమాలిని వాసంతిక.]

సుదర్శన—తనయా! చంపకమాలినీ! మనము నాఁడు వనభోజనమునకుఁ బోయియున్న నాఁటినుండియు నీచందమొకవిధముగానున్నది. చెలికత్తియలతోడను జనకులగు మాతోడను జక్కఁగ మాటలాడవు నిద్రయింపూరక కలవరించెదవు. నిన్న మీజనని నిన్నెంత గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి యడిగినను జెప్పవైతివఁట.

అనుబంధము ౩౩.

అయినను నేనూహించియున్నవాఁడ. కుమారీ! నీకు మిక్కిలి యనుఁగ్రై యొడఁబాయకుండిన నీవిషయ యానాఁడే వివాహిత యగుటంజేసి నీయొద్దకు రాకున్నందున నీవనల్లే వివాహమేల కాలేదని కదా యోచింతువు! నిక్కము వచింపుము.

చంపక—జనకా! నాకాచింతయేమియు లేదు. ఆ నాఁడందందుఁ దిరిగినందున నింతాయాసమై యింకను దగ్గకున్నదిగాక యొండొకటి కాదు. నావివాహమునకై నాకుఁ జింతయేటికిఁ గలుగు? ధరాభారమంతయు మోసియున్న నీయట్టి ప్రేమించు తండ్రియుండ నాకట్టిచింత కలుగునా? నావివాహము నీవెప్పుడుతలఁచినఁగాదు?

వాసంతిక—మామా! నే వచించెదను. చంపకా! నను గోపగింపకుము. మామా! నీవన్న మాటయే సత్యము. ఆవిషయమునుద్వాహమగుటచే నీకన్నె కాతలఁపు పుట్టియున్నది.

చంపక—మంచివినోదమాయెను లేవే. నీతోనేఁ జెప్పుకొంటినా?

వాసం—ఇంకూరకుండుము. మా మామ యెంతయో విశ్వాసముగా నడుగుచున్న నిప్పుడేల దాఁచెదవు?

సుదర్శ—వాసంతికా! నీవు నిక్కము నుడితివి. పుత్త్రీ! నే నేమిచేయఁగలను? మా మణిమంతునికై యిన్నిదినములూరకుంటిఁగాక కాకున్న నిన్నిదినములు నిన్నవివాహితఁగా నుంచియుందునా? ఆప్రాప్తము నాకు లేదు. పదునైదు, పదునాఱు వత్సరములయ్యె వానిపొలకువయే కానరాలేదు. ఇంతవఱకు లేనియాశలు కల్పించుకొనుచుంటి. మొన్న కేరళబ్రాహ్మణుఁడు వ్రాసినజాబుపై నింక నిరాశయాయెను. చెంచువానితో నీపదునైదు వత్సరములు నూరూరు తిరిగెనఁట. వాఁడు తుద కఘోరుండను బోయవానిఁ జూపెనఁట. వాఁడో యెంత బాధించినను దనకేమియుఁ దెలియదనుచున్నాఁడఁట.

ఆశించువాఁడే పాఁపడియెనో కాక దేశము దిరుగఁ జాలక విసిగి యెవ్వనినో యొక్కనిఁ జూపెనో. యేమిగతియో తెలియకున్నది.

వాసం — మామా! మా కేరళ బ్రాహ్మణుఁడు వారిని బిలుచుకొని వచ్చెదనని కదా వ్రాసెను.

సుదర్శ — అప్పుడు మొన్న యుదయముననే రావలసియుండె. ఇది వఱకు రాలేదు. ఏమయిన ఫలమున్నఁగదా వచ్చును.

చంపక — జనకా! నాకొఱకై యెంతయో వగఁజెందితివి. హతభాగ్యరాలగు నాకు నామణిమంతుఁ డెక్కడ లభింపఁగలఁడు? (దుఃఖించును).

అనుబంధము 39.

సుదర్శ - పుత్రికా! దుఃఖింపకుము. ఎప్పుడో యాశవిడిచిన వానికిప్పుడు దుఃఖించియేమి ప్రయోజనము? మణిమంతుని భాగ్యమిట్లయ్యె. వాసంతికా! శోకింపకుము. ప్రయోజనమేమి? మణిమంతుని భాగ్యమిట్లయ్యెఁగదా? ఇంకెవరినైన వరయుదము. కుమారీ! నీమనసునకు వచ్చువాఁడెవఁడైన నున్నాఁడా?

చంప — అయ్యో! నీమనసున కెవఁడు వచ్చునో యతఁడే నామనసునకు వచ్చువాఁడుగదా?

సుదర్శ — పట్టీ! మన కుంభీనసుని కుమారుఁడు మదనుఁడెట్లు?

వాసం — (తలవంచును)

చంపక — రామ! రామ! అయ్యో! ఆమాటనకుము.

సుద — అమ్మరో! ఇదియేల?

చంపక — అయ్యో! చెప్పవలసివచ్చినందునఁ జెప్పనేవలయు తండ్రీ! నీవు నాపైఁ బ్రేమగలవాఁడవనుట కెన్నియో దృష్టాంతములు కలవు? ఇప్పటి నామాటజరుపుదువేని యిది యెక్కుడగు దృష్టాంతము. ఆమదనుఁడు నాతోఁడఁబుట్టువుగా భావింతు. నాయనుంగు మఱఁదలి వాసంతిక వానియెడఁ దప్పని పతిభావము వాటించియున్నది. ఆమదనుఁడును వాసంతికయే తనభాగ్యలక్ష్మిగా భావించియున్నాఁడు. ఇంకేమి కావలయును? నీయానతి యొక్కటియేకదా? నావివాహమునకై యోచింపకుము. నీయిష్టము వచ్చినప్పుడు కాఁగలదు. పుత్రినగు నాయెడ నీకు నిక్కంపు కరుణ గలదేని యీ వాసంతికా పరిణయమున కానతీయవలయునని యత్యర్థము విన్నవించుదానను. (నమస్కరించును)

వాసం — (లజ్జించును).

సుద — (వాసంతికయెడను-జంపకమాలినియెడను చూచి) తనయా! లెమ్ము. నీవింత ప్రార్థింపనేల? ఈ మదన వివాహమునకుఁ గుంభీనసుఁడొప్పునున్నాఁడా?

చంప — విషయను-జంద్రహాసున (గుటికలు మ్రింగి) కిమ్మని మదనునకు వ్రాసెనని నేఁ జెప్పియున్న యాజాబునందే దీనికి నతఁడంగీకరించి యున్నాఁడు.

సుంద—అట్లయిన మిక్కిలిమేలయ్యె. నాకుం బరమసమ్మతమగుంగదా? తనయా! నీ యభీష్టము తెలిపెప్పుట? శీఘ్రమే వివాహప్రయత్నము లొనరించెద.

వాసం—మామా! పుత్రి వైంగరుణగలంగుట నీకబ్బురము కాదు. నైజమే. చిన్ననాటినుండి తలిదండ్రుల నెఱుంగక నాతల్లియుం దండ్రియు దైవమును నేనుగదయను నీవేయని భావించియున్నదానను. పుత్రికంటె నన్నెక్కువగా మన్నించి పెంచి రక్షించితివి. నీపుత్రి యభిలాషమైన నొకప్పుడు నీవు లేదనియున్ననియుందువుగాక నాకుందీర్పని యభిలాషమే నీకుంగలుగదు. అట్టినన్నవ్యాజ కరుణచే నీవాడు మనస్స్థైర్యము కలిగించితివి.

అనుబంధము 40.

ఈ సంతోషసమయమున నేనిప్పొకటి యనుచుమను నీవవశ్యము తెలివేస్తవను విశ్వాసముననే యనుగ సాహసించెదను. నాయనంగను నీచంపకమాలినిమనసు హరించిన వాండీయూరనేయున్నాండు. మాయింకొక యనుంగను విషయను పాణిగ్రహణ మొనర్చియన్వర్థాభిధానమగు చంద్రహాస నామము వహించియున్నవాండు. పుత్రి యభిలాషమునిండింప ననుగాపాడినభంగి నాయభిలాషము నిండింప నీపుత్రి నింత రక్షింపుము.

సుంద—(ఆశ్చర్యమున) తనయా! నిక్కమా!

చంపక—(లజ్జించుచు).

సుంద—అమ్మరో! నీకట్టి యభిలాషమా! కృతసాపత్నికవై యావిషయయుండ నీవు భోగినీత్వమున కియ్యకొందువా?

చంపక—జనకా! ఇంక నీయెనుట నాడుటకు సిగ్గేటికి? నీవు విషయ వధ్యాధాత్వము సిద్ధించుటను శంకించిన మాటనాడితిగాక పరవైలక్షణ్యమునను శంకింపనైతిని. ఇంతియే చాలు. ఆవిషయమును నేనునుబరమాప్తలము. అనురోహమనకై దాని దాసియని పించుకొనంజాలుదు. అందునున్న చరిత్రము కడువింత ఆ చంద్రహాసుని దొలుత మోహించినది నేను. అతండు తొలుత మోహించినది విషయను. మాలో నెవ్వరధి కున్నయన్నను గావచ్చును.

సుంద—తనయా! మీయిరువుర వృత్తాంతములు వింతలుగానున్నవి. మీయభిలాషముల దీర్చుటకంటె నాకు వేఱు కార్యము కలదా? అయినను మీజననితో మాటాడివత్తును రమ్మా. (నిష్క్ర-9)

క॥ ఎడఁగానకెందు మిమ్ముం
దడఱుక నేఁజూతు నాదరధననిధులనుచుం
ఉనుగని మీయభిలాషమె
కడు నాయభిలాషమయ్యెం గామినులారా!

—: చతుర్థాంక సమాప్తము :—

శ్రీ

అభిజ్ఞాన మణిమంత నాటకము.

పఞ్చమాఙ్కము-ప్రథమరంగము.

సుదర్శనునంతఃపురము

[ప్ర॥ సుదర్శనుఁడు కేంళ బ్రాహ్మణుఁడు. చెంచువాఁడు.]

విషయాద్యంతఃపురస్త్రీలు (దూరమున)

సుద — బ్రాహ్మణోత్తమా! మొట్ట నేనేమియు నెఱుఁగనని కూయుచున్న వాని నిర్యోదకుఁ బిలుచుకొని వచ్చినందున నేమిఫలము?

బ్రాహ్మ — రాజేంద్రా! వాఁడు గా కింకొక్కరుండరు మన మణిమంతుని వృత్తాంతము నెఱిఁగినవారు. ఏమిదుష్కృత్యమొనర్చి యున్నాఁడో మాటుపఱచుచున్నాఁడు.

సుద — అపుడు మనమింకఁ జేయవలయునుపాయమేమి? విప్రనాయకా! నీవేలపోవవడి యుండరాదు?

చెంచు — జియ్యా! నేనాచెట్టు చాటుననున్నపుడీతుఁడు వలెక్కరు మాటలాడిన జాడ వింటిని. పేరుపిలిచినదియు వింటిని. మఱచిపోయియున్న కతమునఁ దొల్త నుగ్గడింప లేనైతి. పట్టినవెంటనే వీనిపేరు తెలిసె. తెలిసినంతనే యఘోరుఁడనుట మదికివచ్చె. వీఁడుగా కిఁకొక్కఁడు కాఁడు!

సుద — అయిన నాయఘోరుని బిలిచికొనిరమ్ము.

చెంచు — (నిష్క్ర)

సుద — సేవకా! ఇప్పుడపోయి మాకుంభీనస మంత్రినిఁ బిలుచుకొనిరమ్ము.

(పునః ప్ర॥ చెంచు అఘోరునితో).

అఘోర — సోమీ! దండం.

సుద — అఘోరా! కూర్చుండుము. నీ ముఖముచూచిన నీవుసత్యవాది వనుటచాటు చున్నది. ఇర్యోదనబద్ధములాడినఁ బ్రయోజనములేదు. అఘోరా! నీపుణ్యమగును. నీ చేతులంటి వేఁడుకొందును. అనుమానుఁడు నీచేతనే చిక్కినాఁడు. నీవే మొనర్చి యున్నను. భయపడక వచింపుము చంపియున్నను జెప్పుమమాత్రముచెప్పితివా

దుఃఖపడకుము. సిగ్గుపడకుము. ఇంకేభంగిగ నిట్లొనర్చియున్నను సంతోషమున నీకు బహుమతియిత్తును. నిను వేడికొందు క్షమింపుమా!

అఘోర—సోమీ! నీవుమాతోకరాయ డున్నట్టుండావు నీయెకుర్గా కల్లల్లాడేది లేదు. మాయబ్బతోడు-నీతోడు-తోకరాయణితోడు. సత్తిగం-సత్తిగం-సత్తిగం శేత్తాను. ఆపాద్దారేతిరి కాడ పిండిబోశినట్టు యెన్నెలుండాది. ఎవ్వడో నాయాలి, నల్లగ నెత్తావల్ల కాణ్ణుంటి కాల్లోరుదంకా నల్లాడం, అంగీ, పైఅంగి, నిండాక రే-క రే-క రే మొద్దాల వచ్చినిల్సుకోనుకోన్ని అఘోరా! అఘోరా! నన్ను పిలుస్తాడు. పిలుస్తాడయ్యా అంటె. సత్తిగం-సత్తిగం తోకరాయడున్నట్టుండావు, ఏయూరప్పాయంటి. శేతిలో అట్టే యెయ్యిరూపాయలు పోశిండాడయ్యా. పోశిండాడు యెయ్యిరూపాయలు. అయ్యో, మారో, లచ్చోచ్చ కానన్నాలాయేడకి దెల్సుని, యిన్నిరూపాయలు పోశిండాడు: మానాస్తగాడెయ్యిరూపాలనె పోశిండాడు. యేమి శెయ్యాలేవ్వా యంటిని? గుల్లోబుడుతోడుండాను, సతిశేశా నొల్దెస్తే యింకానోటిరూపాలిస్తా నంటాడు. నేననొక్కంటి! యీగాడ్దుబుక్కు బుట్టిన్నాయాలు బుడుతోణ్ణి సర్కుశే యింతిస్తాడ అనొక్కంటి. సూస్తివా యెంతన్నపాతి గళ్ళోకి రమ్మంటాడు-పోతి పిల్లోడుండె-యెత్తుకొస్తి-సూస్తి-అయ్యా తోకరాయణితోడు సెప్తాను-అయ్యో-అయ్యో-అయ్యో యెంతముద్దొస్తున్నాడయ్యా?

బ్రాహ్మ—చంపితివా?

అఘోర—నిలశ్శి, కుయాకు. ముద్దొస్తున్నాడయ్యా! సూస్తి సర్కుకిశయ్యాల్దే. నేనూ నా న్యాస్తగాడు మట్లాడు వుంటాంగదా-యీనామ్మనాయాలు యీ శెంచోడు గొణికేసి గొణికేసి గొణికేశి శెట్టు మర్గుముంటిసూస్తుండె. గంద్రగొడ్డలితీసొక్కని మొత్తాల్నని పోతానూ, మూగినాకొండాలేశేశనయ్యా-లేకుంటే బూడాలకానా తెంచేస్తూంటి యెంతమోసం శేశిండాయ్యా-సత్తిగం-సత్తిగం తోకరాయడున్నట్టుండావు.

బ్రాహ్మ—పాపనేమి చేసితివి చెప్పుము!

అఘోర—సోమీ! యీ బాపన్నాయాలు నోరు మూయించు ఈడు బలేదబ్బర నాకొండె.

సుద—బ్రాహ్మణా! ఊరకుండుము. అఘోర! తర్వాతనేమాయె.

అఘోర—ఇంకన్నా వూరొక్క బాపన్నాబట్టా! అక్కడముంటి యీ మూగినాకొండె నేంటిక్క సంపాల్నని పిల్లోణ్ణి కొండొచ్చాయి-పండబెట్టి-యెంతముద్దొస్తున్నాడయ్యా!

సుద—చంపితివా?

అఘోర—అద్దిగో! నీకూబుక్నె చెప్తే శెప్తానేంసి యేలసస్తాయి. సంపింటేయిత్రవు పీక్కుంటుంద్రి. బోత్నెలుకోసి తీసుకోపోయి అక్రినాయాల్కు సూపించి మదు గుమ్మకొనిపోత్మి.

సుదర్శ—హా! దైవమా!

[ప్ర॥ సేవకుఁడు మదనునితో.]

సేవక—దేవా! మంత్రిగారింటిలో నుండలేదు. మదనమంత్రిగారిని పిలుచుకొని వచ్చియున్నాను.

సుదర్శ—మదనా! చంద్రహాసుఁ డెందున్నాఁడు.

మదన—ఏదో పూజకుఁబోవుటకని పూజాద్రవ్యముల సేకరించుకొనుచున్నాఁడు. ఇప్పుడేల

సుదర్శ—నీ వీక్షణముకేఁబోయి వానిఁ గొనిరమ్ము. వైళమ-శీఘ్రము-తక్షణము-వానికేదేని పనియున్న నాపని నీ వొనరింతువని పంపుము. ఇప్పుడే వేగిరమ తడవు సేయక.

మదన— (నిష్క్రమి.)

సుదర్శ—అఘోర! నీవు వచించిన చరిత్రము మాకు సంతోషావహమయ్యె. పోనిమ్ము ఆ బాలునిఁ జంపుటకు నిన్ను నియమించినవాఁడెవఁడు!

అఘోర—యిట్లామస్సంగి నాయాలయ్యా. అవుతే వాణ్ణిసూశిండ్లే. బకొక్రంగానూస్తె మొగమీద ముక్కు అస్తాయేసూస్తాను ఎంతపెద్ద ముక్కయ్యా. యిప్పుడు సూపిస్తే పట్టుకొస్తాను. ఇయిగో వాడిచ్చిండే యెయ్యిరూపాలన్ని తాగితాగి శెడదాగిపాడుకేస్తి-మాయబ్బతోడు నీవు తోకరాయఁడున్నట్టుండావు యీ కాట్కి యీరెండు రూపాయలు నిల్సింది. (అని మూఁడు రూపాయలిచ్చును).

సుద—(చూచి) బ్రాహ్మణా! ఇవి మా రాజ్యములోని ద్రవ్యము. ఇదే నాముద్రయున్నది ఆదుర్బుద్ధి మా రాజ్యముననే యుండవలయు. ఈయఘోరునందుఁగొనిపోయి గుఱుతించునట్లొనర్తము. మామణిమంతునకు నెడమభుజముపై గురుతు మచ్చయుండెనని చెప్పియుంటివి. ఇప్పుడు చంద్రహాసునిఁ జూచిన విశదము కాఁగలదు.

(ప॥ చంద్రహాసుఁడు,)

సుద—(చంద్రహాసునిఁ గూర్చుండఁబెట్టి భుజము పరీక్షించును.)

అఘోర—వోరిపిల్లనాకొండ్యా. ఈడ్యాడో స్తివిరా!

సుదర్శ
బ్రాహ్మ } హా! మణిమంతా! మణిమంతా! (ఆలింగనము)

చంద్ర—మణిమంతా! నేమణిమంతుఁడనా! నాపాలక జనకుఁడడుగఁగా "మమ్మంత" యంటినఁట. ఆమణిమంతుఁడను పేరివాఁడ వేనా?

వాసం—(రభసముగఁ జనుదెంచి) హా! అన్నా! మణిమంతా! నాకుఁలభింపనిదుఃఖిం చుచున్న సోదరా? (ఆలింగనము చేసుకొనును.)

అనుబంధము 41.

మద—కుమారీ! ఇంకేల తడవు? నాకోరినభంగి మణిమంతుఁడును నీకోరినచంద్రహాసుఁడును నగునిక్కఁడే నీకొడవె. ఇదియేనుము హస్తము (చేయిపై చేయిపెట్టించును)

చంద్ర—ఏమిటిదిది? నాకింకయైన నచింపుఁడు.

అఘోర—ఓ-యన్నల్లాలా! మణిమంతా-మమ్మంతా-మణిమంతా-మమ్మంతా-(ఎగరులాడును.)

మద—మణిమంతకుమారా! సావధానముగఁ గూరుచుండుము. నీచరిత్రమంతయు వివరించెద.

మణి—ఈయున్మత్తురాలని నేనెంచియున్న కాంతామణి యెవరు?

వాసం—అన్నా! అది మోహోన్మాదము.

చంద్ర—అయిన నేనెవ్వఁడను.

మద—అందఁ గూర్చుండి మాటలాడుదమురండు. ఈయఘోరునకిఁ జక్కని బహుమాన మిప్పింపవలయు.

అనుబంధము 42,

అఘోర—ఇట్లయ్యేటట్టయితే జమాము వాళ్ళక్కకళ్ళిల్లోన్ని కొడ్డొన్నైనే?

(నిష్క్రమి)

విష్ణుమాహాత్మ్యము-ద్వితీయరంగము.

కుంతల రాజాలయము.

[ప్ర॥ కుంభీనసుఁడు (పాముల సంచులతో).]

కుంభీ—వేళయయినది ఇక్కడి కార్యములన్నియు సిద్ధమైనవి. ఈగర్భగుడివెనుకటి గోడకును దుర్గాపీఠగర్భాలయమునకును గొంచమైన సెక్కువ యెడముచాలదు ఈగోడలోఁ దగినంత గండిపెట్టి యున్నాను. అదురాత్ముఁడు నేఁజెప్పిన ప్రదక్షిణ మొనర్పుటకై వచ్చి ప్రదక్షిణత్రితయము గావించుఁగదా? రెండవప్రదక్షిణ కాలముననే యీసంచిలోని పాముల నిట్టి లోపలికిఁ బంపెద. అప్పుడే మగియఁగలఁడు. తప్పినా, మూఁడవ సారికి మఱియొక సంచియున్నది. కాని! ఎట్లుతప్పించుకొనునో? అయ్యయ్యో! నాజామాతయే వానిఁ జంపుటకింత పాటుపడుచుండగా నేనిట్టి కష్టమునకుఁ బాల్పడుటకు కారణ మేమి? దానివలన నాకుఁగలుగఁగల ఫలమయిననేమి? ఎట్లును వాఁడు నాకినయఁజేపట్టియున్నాఁడు. ఈ రాజుబిడ్డచంపక మాలినియింక నిశ్శంకముగా నా సుతుఁజేపట్టవచ్చును. అప్పుడు నాకునిరాటంకము గదా ఇట్లేలయొనర్పవలయు? అక్కటా! నాకిటుకాదు. వీఁడు నాయాజన్మశత్రువుఁడు. వీఁడుండిన నాకు క్షేమము గలుగదనితోఁచుచున్నది. అదిగాక యాకేరళ బ్రాహ్మణ హంతకుఁడు నాకంటె నసాధ్యుఁడు. వాఁ ఘోరదురాత్ముని బట్టియున్నాడట. ఇంతలోననేవచ్చెదనని జాబువ్రాసియున్నాఁడు. వాఁడు వచ్చిన నాక్షేమమునకు భంగము కలిగినను గలుగవచ్చును. వాఁడునన్ను గుఱుతెఱుఁగఁడు నిజమే. అయినను, నేమార్గమున నెట్లు వచ్చునో. అదిగాక నేఁ జందనావతిలో నాకళిందకహంతకుని రాజ్యమూరునిగాఁజేసిన కాలమునఁ జంద్రహాసుఁడింటిలోఁ జచ్చియుండునని చెప్పితిని. ఇది తెలిసిన నన్ను జను లేమనుకొందురు. అటిపయు నాజాబుమార్చియుండుట గుఱుతించి నిన్ననే నామాటితోఁ బ్రస్తావ వశమున నీ విషయముఁబ్రశంసించి, "అమ్మా! ఈచంద్రహాసుడుఁ నాకు శత్రువుఁడని చంపనెంచి మదనునకు వ్రాసియుండిన జాబు నాపుణ్యవశమున నెవ్వరో మార్చి నీ లగ్నపత్రికగ నొనర్చిరి. ఏమో యొకప్పుడు వానిపై నాకుద్భవించిన సంశయమునుబట్టి యట్లొనర్ప నెంచితి. ఇప్పుడు నీమగని గుణరూపాగ్యతలఁ జూడగాఁ నాభాగ్యమెభాగ్యమనిపించుచున్నది. నీకుఁదగిన మగఁడుగను నాకుఁదగిన యల్లుఁడుగను నున్నాఁడు. నాకెంత సంతోషమైన" దని యంటిని. దానిపై నాచక్కనితానే యాజాబును మార్చుట నొప్పుకొని నాచరణములపైఁబడి క్షమాపణముఁ వేఁడె. నేను క్షమించితి నంటిని. ఇప్పుడా విషయమువిషయమై నాకేమియు భయము కలుగదు కాని యట్టిజాబు వ్రాసియుంటినేయని యది తన

మగనితోఁ జెప్పదనుటకే మత్త్రవాపమ్మా? అప్పుడు చేసెత్తి వాఁడనగునా? ఈచంద్ర హాసుఁడు నన్నెట్లు మామయని చూచునా? కావున నిది కానిపని. పోవలయును నా చంద్రహాసుండుండరాఁడు. (పాములను గొట్టును. అవిబుస్సనును) హా! ఇట్లుండుఁడుఁ.

అనుబంధము 43.

మీరైనఁ దప్పనిభంగి మీపని యొనరింపుఁడు. అదిగో! దూరమున నెవ్వరో వచ్చు చున్నట్లున్నది అహా! ఆచంద్రహాసుఁడే ప్రొక్కబడి చెల్లించుటకు వచ్చుచున్నట్లున్నది. అహా! ఈదురాత్ముఁడు తనమంత్రి నిచ్చుకై నగుబు తెలియఁగఁడు గా? (పాములబుట్టకొను)

[ప॥ మదనుఁడు (పూజాద్రవ్యముతో).]

మదన— మామయ్య నాతో నొక్కనాఁడైనను మనయింటనున్న యీప్రదక్షిణ సంప్రదాయము చెప్పఁడాయెఁగా! ఎవ్వరిపెండ్లియుఁ గాలేదు. ప్రస్తావమును గలుగలేదు నాకు మిక్కిలి యాతురముగా నున్నది. కుంతలేశుఁడంత శీఘ్రముగాఁ జంద్రహాసుఁ బిలుచుకొని యేలగిమ్మనెనో తెలియ కుతూహలము మిక్కిలిగానున్నది. శీఘ్రముగఁ బ్రదక్షిణ మొనరించి పోయెద,

(గుడిలోనికిఁ బ్రదక్షిణ మొనరింప వచ్చును)

అనుబంధము 44.

కుంభీ— (రెండవ ప్రదక్షిణమునకు గోడగండినుండి పాములఁ గొట్టి విడుచును. పాములు రభసమున మదనునిఁ గఱచును).

మదను— హా! హా! దైవమా! (అని క్రిందఁబడును).

కుంభీ (మిగిలిన పాముల వఱల విడుచును అవియుఁ గఱచును).

మదన— హా! నారాయణ! నారాయణ! అయ్యో! నాపాటునకేమందు! అక్కటా! ఈవృత్తాంతము మాజననీ జనకులతో నెవ్వరు చెప్పవారు? అక్కటా పాములు వచ్చి నట్లు భయము కలిగించునని చెప్పినమాట యథార్థముగనే నడచెఁగదా! దైవమా! ఈయరణ్యమున నీయర్ధరాత్రమున నన్నెవ్వరు రక్షించువారు? నను మాయింటికెవ్వరు గొనిపోవువారు? అయ్యయో! నాకిట్లవునని యొక్కనాఁడును దలఁపఁగదా? జననీ జనకులు సర్వమహైశ్వర్యములు గలిగియుండియు నాకు నిట్లు దిక్కులేని చావుగలుగునే? నేనేమి చేయగలను. దైవమును భజించెదగాక ఒకటిమాత్రము నాకుఁ గడు సంతోషము. దిగంతవ్యాప్త మహాయశుఁడై కరుణాగుణ భూషణుఁడైయున్న నామఱంది యాచంద్రహాస జనవరుండిప్పటికివచ్చియుండెనా యతని కీర్తి గలిగియుండు. గదా? అట్లుగాక నేనే దైవాయత్తమై వచ్చియుండినందున నాకింత యూరటగలిగెడు. అయ్యయో! ఆచంద్రహాసున కిట్లయియుండిన నాకును నాప్రియసోదరి విషయ

[illegible] సంతాపము గలుగుచుండెను! అయ్యయ్యో! ఇంత యుక్తులు జాడనయ్యె నొక్కటికి మాత్రము పరితాప పడియెద. నా వాసంతిక గలిగినది హా! వాసంతికా.

అనుబంధము 45.

ఆహా! నాకు మదిదప్పు చావచ్చె. దైవమా! నా వాసంతికను రక్షించి-(మూర్ఛిల్లును).

కుంభీ—(దేవాలయము లోనికి వచ్చి దీపము వెట్టించి) ఆ దురాత్ముండీపాటికే నిద్రించెను. నా కన్నులారం బరీక్షించి మరి సంతసించెదం గా.

పంచచామరము

జయంబు తేజరిల్ల నిర్ధరేంద్రహాస మారణ
ప్రయోగమంత సఫల్లిఁ బట్టునట్టి తీవ్రతన్
భయప్రదోగ్రకల్పనన్ డగ్న నాకు వీడు వైరియై
యయో నయోపయోగ హీన హానిజెందె మందటన్.

అయ్యో! నే నెట్లు చూడఁగలను? చూచి యెట్లు సహింపఁగలను? అంతత్వర యేల? తినకుండానే తెలియఁ జాలియుగదా! పోయెదను-వలదు-వలదు. ఈ దురాత్ముని యొడలు నా కన్నుల నా చేతుల నేనే నమ్మఁగూడని భంగి గలిగియున్నది. పాములు కఱచిన దప్పుడు వింటిని. అనుర్భ్జాం డయ్యో యని యఱచిన యార్తారావము వించుకవింటిని. ఇంతవినినను వాడు చచ్చునను నమ్మకము కలుగనిభంగి తటస్థించినది. అఘోరుఁడు మోసపఱచి నట్లా పాములు మోసపఱచెనా అప్పుడిది యున్నదికదా (కరవాలము చూచి) మాపెదఁ గాక. (లోనికిఁబోయి మూర్ఛిల్లియున్న మదనునిఁ బరీక్షించి చూచి,) (హా! యని మూర్ఛిల్లును).

[ప్ర॥ శ్రీ పూజారి.]

పూజారి—ఏమాశ్చర్యమనిని? మా దేవాలయమునొద్ద క్రైవగో వచ్చెనని తెలిసి. నాకేమైన ఫలప్రాప్తి కలుగునేమోయని వచ్చితి. లోపల "హా" యను నార్తారవము వినిపించె. ఏమోచూచెద. (చూచి) అయ్యో అయ్యో ఇదేమి విపరీతము. ఈ కుంభీనస మంత్రియు మదనుఁడును జచ్చియున్నారే! అయ్యో! పోయి రాజున కెఱిఁగింతు. (నిష్క్ర-మి).

కుంభీ—(లేచి) హా! దైవమా తుదకు నాకీగతి తెచ్చితివా? అయ్యో! నేనింత దైవోపహతుఁడనగుట నెఱుఁగనైతి. ఈ భంగి జరుగఁగలదని కలనైన నెన్ననైతి. ఈ కాలసర్పములఁ బట్టి ఈ ఘోరకార్య మొనర్చినది నా ముద్దుకుమారుఁ జంపుట కా! అల్లుఁడైనను మానెననియుఁ, గూతురు విధవయైనను మానెననియు నించుకైనఁ గనుఁ

సహింపక తెగించి యిట్టి కార్య మొనర్చినది యీ మోహాంధుఁడనయుని మాణిక్యము కా
దైవమా! నీ వాచంద్రహాసు నెట్లు కాపాడ నేర్చితివి? నన్నెట్లు పరిభవింప నేర్చితివి?
కుమారా! మదనా! నేనీపాలిపగదాయ యమకింకరుఁడనుమా! నీతండ్రి గాను
నీముద్దు మోమింత నాకుఁ జూపుము. కన్నెత్తి నన్నింత తిలకింపుము. తనూభవా! నా
చేతులారనే నినుఁ జంపుదునని యెవ్వఁడు నెఱుఁగనుమా. నీవెన్నఁడైన నను
కొట్టితివా! తనయా! నాపాలి మాఱుదైవము నన్ను నీహత్య కారుగాఁ గావించెఁగదా
పట్టీ! నీతల్లికి నీకడమాట యేమి వచించెదవు? నేనెట్టి దురాత్ముఁడనైనను, నెట్టి
హంతవ్యుఁడనైనను నీపై మోహముమాయని నీతల్లి కలదుకదా? ఆయమ కేమి మాట
చెప్పెదవు? అన్నా! ఏల యిట్లు కన్నులు తెఱవకున్నావు?

అనుబంధము 46.

నీ వాసంతికను నీవుమాడనైనఁ జూడవైతివే? అయ్యో! దైవమా! నిను వధించిన
కాలసర్పములు నను వధింపఁగూడదా? హా! వాసుదేవ (అని మూర్ఛ).

[ప్ర॥ శీఘ్రగమనమున పూజారివెంట సుదర్శనుఁడు, చంద్రహాసుఁడు,
అక్షోహుడు, చెంచు, వాసంతిక, చంపకమాలిని, విషయ,
బిందోజి, కేంళిబ్రాహ్మణుఁడు]

అందఱు — హా! ఏమైనది? ఏమైనది?

చంద్ర — హా! మదనా! (అని పైబడి) అకటా! నేఁడేమి దర్శింతు? మిత్రమా!
మదనా! ఏల నాతో మాటలాడవు? నేనే మపరాధ మొనరించితి?

అనుబంధము 47.

విషయ — జనకా! అగ్రజా! ఒక్కసారియే నాకు మీయిరువురు లేకపోయితిరే? నే
నెట్లు భరియింతును?

వాసం — నాథా! నాల్గుదినములలో మనవోములు ఫలింపఁగలవని మొన్న నాకుఁ బూర్ణా
శ్లేష సుఖము గలిగించితివే? నన్నిట్లొనర్చుటకా? అయ్యో! నేనెట్లు భరియింతును?

బిందోజి — ప్రాణుఁడు. కాముఁడు. నేఁజక్కఁగాఁ జూచెదను. (చూచి) ఈకుమారుఁడు
సర్పదష్టుఁడై యున్నాఁడట కేమియు సందేహములేదు. ఈమ త్రిసత్త్వముఁడూఁక
మూర్ఛిల్లియున్నాఁడని తోఁచెను. మతేమియు లేదు ఈకుమారునికన్నో యింకను
ప్రాణవాయువులు పెట్టుకల కంటియున్నవి భయపడకుఁడు. నా మణిమంత్రముల
వలన సాధింపఁజూచెదను (చికిత్స చేయును).

మదన — (కన్నులు తెఱచిలేచి) అహా! ఏమిది? మీరందఱిందు వచ్చియున్నారు.

అందఱు — (మదను నాలింగనము చేయుదురు).

మదన—అయ్యో! ఇందెవ్వరు పశియుండునది? మాజనకుఁడే? దైవమా! జనకా! జనకా! (తేట్టును).

కుంభీ—హా! నిర్భాగ్యము నిర్భాగ్యము (అని లేచును).

అఘో—సోమా సోమా! ఈడే ఈడే. ఈముక్కు ఈకన్నె! శిక్క! శిక్క మొప్పె నాకుఁడే యింకాటిక్క పొయ్యెవురే?

మద—ఏమి? ఏమి! ఎవఁడు? ఎవఁడు?

అఘో—ఈడే-యీడే-యీడే-తప్పుడు నాకొండె. యీడే ఏమశ్శీ! అగ్గోరా అని పిల్సి గొయ్యకూపాయ లిస్తివే? గుళ్ళోయుంటె బుడుకోణ్ణి కుక్కానమ్మంటివే!

చంద్ర—అబద్ధము అబద్ధము అఘోరా! ఇఁకూరకుండుము.

అఘోర—వాన్నా! కులికేవురే. మా లోకరాయఁడువచ్చి యడిగితే నే గొంకేవన్నొక్కంటివా? యీడే యీడే?

చంద్ర—ఇంకామాట యొక్కసారి యంటివేని నాఁడు నన్ను నీవు చంపవచ్చినదికల్ల నిన్ను నేను చంపువాఁడనౌదు. (అని ఖడ్గమెత్తును).

అఘోర—తీయశ్శీ, బిరకినారండా! యీడంటే యీడే.

కుంభీ—అవును నేనే అవును నేనే! రాజచంద్రమా! చంద్రహాసా! తనయా! వీఁడు నాకడ్డ మాడకుఁడు. నేఁజెప్పుట ముగించువఱకు నోండాడకుఁడు. నేనొనర్చిన ద్రోహచింతలన్నియు దాఁపకవచించెదను. ఈ కలసియున్న సభయెదుట నీదైవము నెదుట నాయంతరసాక్షి యెదుట ఇప్పుడు పొడువనున్న యీజగత్సాక్షి యెదుట వచించెదను. భూమ్యాకాశములందుకు సాక్షులవుదురు గాక. నాదుశ్చరితమంతయు వచించుటచే నాకేమియు ఫలముగలుగదు నిక్కవమే. అయినను నీజగమంతయు విన్న నెంతయు నుపయోగకరము. నాయట్టి దురాత్ములెందఱో యుందురుగదా? వారికెల్ల నాయట్టి ఫలప్రాప్తియే కలుగగలదు. ఇదే నాచరిత్రము.

ద్వి॥ జనులార నేఁడు నా చరితంబువిన్న
ఘనసీతి సంధాన కముగాదె తలఁప
ఎల్లభూములవసిఘచెను ధరణి
నల్లభూభుజులకుఁ గప్పంబుల నొసఁగ 4
యవనతురుష్కులే యాదిగాఁగల్గు
నవనీశ్వరులు "పరా"కంచుఁ బెక్కండ్రు
సామంతులైకొల్వ సరిలేని కడిమి
శ్రీమీఱ వసుమతిఁ జెలువార నేను 8

నీకుంత లేకున కిరవారమాత్రి
నై కూర్మిసఖుఁడనై యకలంకగరిమ
సామంత ధారుణీశ్వరులు పూజింప
భూమిపై విఖ్యాతిఁ బొందినవాఁడ 13
"నాలోచనమున బృహస్పతి యతఁడు
పాలసంబున రమావల్లభుం డితఁడు
ధైర్యంబునను మేరుధరనాథుఁ డితఁడు
కార్యభాగమున యుగంధరుఁడితఁడు 16
స్థిరతేజమునఁజూడ దిననాథుఁ డితఁడు
వికజవరమంబునఁ బావకుఁ డితఁడు
సాధింతుననియన్న సాధించువాఁడు
వేధింప యమునైన విడువనివాఁడు" 20
అని జనంబులు కొనియాడంగ జగతి
ననుపమ విఖ్యాతి తారంగఁగంటి
"జగతీశుఁడేలయా సచివు డేమాకు
జగదీశుఁడగు నన్ను సరణిఁ బేర్వడితి 24
యువనృరాజులు"హుజూ"రనిపిల్చుచలకు
లవనీశ వరుసఁగా దొరయానన్నె
యిలకేని నింతైన నెఱుఁగరుకనరు
చెలఁగి యొల్లెడి 'దివాన్జి"గారటన్న 28
"భళిరా" యటందురు ప్రజలెల్లనన్ను
నింతటివిఖ్యాతి యింతటిగరిమ
యింతటిప్రాభవ మేరీతిఁగలిగె
సుగుణంబుననుగాదు సురుచినిగాదు
మగటిమిఁగాదు ధర్మంబునఁగాదు 32

భూతదయయునుగాదు పుణ్యకర్మంగాదు
సత్తపంబునంగాదు హితమునంగాదు
దాపక నాచరిత్రము వెల్లడింతు
నీకట్టునను దీని నేపారవినరె

బుద్ధివచ్చినదినంబులనుండి నేను
శుద్ధవర్తనమును జోలియెఱుంగ
నకలంకమానసంబదియొందు నెఱుంగ
నొకరుని మేలునే నోర్చియెఱుంగ

నొరునింటఁబెడ్లిగానున్నదటన్నఁ
దరము మీఱజేసరి తాపంబు బూని
యాపెండ్లిశ్రాద్ధమానందాఁకవగచి
వాపోయుపలవించి వడిసోలుచుండు

ఒరునకొక్కొడఁ బుత్త్రిఁ డుదయించెనన్న
గురుతాపమున నాడు కొమరుండునీల్గ
నదనున నెంతయు నారాటపడుచు
పదివాసరములైన వాపోవుచుండు

నెవఁడైన దనద్రవ్య మేపారనిచ్చి
భవనంబుమంచిది పడసెనటన్న
నాభవనముఁగూలి నాపైనఁబడిన
యాభంగిఁదపియించి యడలునమించి

యెడదదావానలం బేర్చివపగిదిఁ
గడయెఱుంగనికీతిఁ కడుపువమండి
దుఃరపిల్లివడినిక్షుఁ ద్రొక్కనకోఁతి
కరణి నెమ్మోడనైనఁ గాలూనలేక

యీయింటి నిలఁగూల్చి నంతటిదాఁక
బాయని శోకాగ్ని పాలౌచునుందు
ఇతరు లెవ్వారైన నిద్దఱు మంచి
హితులన్నమాట నొక్కఁతవిన్నవి త 60

నైనలేని క్రోధంబు హృదయంబు గలఁప
మనసునిల్పఁగలేక మాటాడలేక
వారలవిహితంబు వారించుదాఁకఁ
గూరుచు నిదురనేఁ గోరకయుందు 64

ఈయసూయాగుణంబు నీయాజ్ఞనాకు
శాయనివట్టస్వ భావంబులెయ్యె
మిత్రుఁడైనను నన్ను ముదుకఁగఁగోయు
శత్రుఁడైనను నాకు సముఁడె యీవిధికి 68

సంతోషమెఱుఁగ నిచ్చను నెన్నఁడైన
నింతశోకము జెందె వేళలఁగాని
యిట్టిగుణములుండి యింతటిఖ్యాతి
నెట్టులఁబడసితి నెఱుఁగరు గారు 72

మోసంబుననుగాక మదమారనాదు
వాసిచేఁగాదు నా ప్రఖ్యాతియరయ
ఇంపార రాజ్యంబు నెనయుదు రాశఁ
జంపకమాలినీసతి నాసుతునకుఁ 76

బరిణయంబొనరించు భంగికినదుమ
నరుదెంచు మణిమంతు నకటచంపఁగ
మంగళపురికేగి మఱి యఘోరనకు
వెంగలినైద్రవ్య వితతినిచ్చితిని 80

చరణాంగళములఁగోసి చలము పోఁద్రోసి
కరిసమాప్తియొనర్పఁ బరికించిపిఁడు
దైవయత్నముగాని తలపోయుమనదు
భావంబు నిష్ఫల ప్రాయంబుసుండీ.

చందనావతికేగి చంద్రహాసాఖ్య
నందమొందుచనున్న యాలోకవీరుఁ
క్రూరకర్మము నాక ఘోరబాణమున
వారింపఁజూచితి వానికంధరము

కత్తుకకేసిన క్రూరనారాచ
మత్తఱిఁ జెవిదాఁకి యదివ్యర్థమయ్యె
దైవయత్నముగాని తలపోయుమనదు
భావంబు నిష్ఫల ప్రాయంబుసుండీ.

వెంకరిసుతునకు విషమిచ్చివీనిఁ
జంపఁగనొకకమ్మ చయ్యనవ్రాసి
పంపితినాలేఖ వానిమోహించి
సొంపుగాంచిననాదు సుతుచేతఁజిక్క

"విష"మనుమాట వేవేగంబ చెఱిచి
"విషయ"యఁనసురీతి వెలఁదిదామాఱ్చె
"ప్రాణపీడన"మన్న పదముపోనడిచి
పాణిపీడన"ముగా భావింపఁజేసె

"నుద్వాస"మనుమాట నొయ్యనఁద్రిప్పి
"యుద్వాహ"మనుభంగి నొనరంగఁజేసె
నీవింతయేమన నిటుమార్చితనయ
చావుకమ్మను పెండ్లిజాబొనరించె

దైవయత్నముగాని తలపోయుమనదు
భావంబు నిష్ఫల ప్రాయంబుసుండీ.
ఇప్పుడేమనవచ్చు నీవిధంబెఱిఁగి
తప్పనివైరంబు దాళఁగలేక

కులముద్ధరించెడు కొమరుఁడే జ్ఞాన
బలసముగ్రుండగు పాపఁడే యత్యు
దారగుణుండగు తనయుఁడే, తనయ
నొంచేపట్టిన యల్లుఁడే యంచు
నించుకంతయుఁజూడ కీసుత్రాడు
త్రెంచుటకైన నేర్తెఱనోర్చి యొకట
కాలసర్పంబులఁ గడిమిఁ దెప్పించి
కాళికాలయమున గండి వెట్టించి
మణిమంతుఁడంచు నెమ్మదిఁబొంగి విడివి
గుణభూషణునినాదు కొమరుఁజంపితిని
దైవయత్నముగాక తలపోయమనదు
భావంబు నిష్ఫల ప్రాయంబుసుండి.
నానోములఫలంబు నానిదానంబు
నానిండుభాగ్యంబు నావంశఫలము
నాపూర్ణచంద్రుండు నాజీవదాత
నాపెన్నిధానంబు నాముద్దుకుఱ్ఱ
నాకూర్మిచుట్టంబు నాచెలికాఁడు
నాకుమారుండిటు నన్నుఁబాసిపోవ
శోకాగ్ని దహియింప సుకుమారుఁజూడ
వేకారి దరిఁజేరు విధిఁగానలేక
వగఁజెందికుంది నెవ్వగలొందికంది
జగతి దుఃఖపువాపు చావలోనైతి
నాకామితార్థంబు నకుఫలంబిదియె
నాకష్టకృత్యంబు నకు ఫలంబిదియె
నాయసూయగుణంబు నకు ఫలంబిదియొ
నాయీర్ష్యజన్మంబు నకు ఫలంబిదియె
నాదుక్రోధగుణంబు నకు ఫలంబిదియె
నాదుమాత్సర్యంబు నకు ఫలంబిదియె

ఈ చేతఁ జేసిన దీచేతఁగుడుచు
వైచిత్రియయ్యె నెవ్వగలింక నేల
అలయని కేల మహాజనులార
కలుషమెన్నఁడగాని క్షమలించుసుండి 140

(అనిచెప్పి బాకుచే పొడుచుకొని చచ్చును)

అందఱు — హా! హా! (మూర్ఛిల్లుదురు).

(యవనికపడును).

అనుబంధములు.

—(o)—

1 కుంభీ — రాగము-పూర్వి-ఆదితాళ.
అనుమానమే చనదు దీనికై
ఘనయోచనయింకనిదేటికి॥ ॥పల్లవి॥
మనుజాధముఁడా మణిమంతుఁడు
మనియుండినవా కెనయుదుఃఖము ౧
కనుబాలుఁడని కరుణచూపినఁ
చెడిపోయెనునీ యెడనాకార్యము ౨

2 మణిమంతు — రాగముజంజూటి-ఏకతాళము.
అమ్మా అమ్మా ఆరాటమాయెనమ్మమ్మ
రమ్మన్నరావుగా రావె రావేయమ్మమ్మ ॥పల్లవి॥
దాదీ దాదీ బాబూచియాడిరావేమె
మోదముచూపవే ముద్దుగొనఁగరావెమె ౧

3 మణి — రాగము-పీలు-తాళము.
ననుఁబాసిపోయితె చనుబాలనీయక దాదియేలా
బాసిపోయితే చనుబాలనీయక ॥పల్లవి
నేనేమిచేసితి నీమోముఁజూపవు
కానరావుగా బూచివచ్చెనె మానవేల ౧

4 కుందు — రాగము-జంజూటి-రూపకతాళము.
వాడెవ్వఁడో బాపుబాపురె

రూపుమూఢఁగా భూపసుతుఁడుగా బాపుబాపురే ॥పల్లవి॥
పాలపాపని బాలిశాధముల్
కాలుఁగోసరి కాన్ఁద్రోసిరి బాలశాధముల్ ౧

5 సుదర్శ — రాగము-శంకరాభరణము-అటతాళము.
పాపులెందు దీసిముద్దు బాలునేమి చేసిరో
పాపఁడేమి పాటుగనెనో తాపమాయెనయ్యయో ॥పల్లవి॥
పాలుగారు ముద్దుసుతుని పైననెంతనైగమో
గోలకెట్టిఘాత కోరిచేసియుందురో ౧

6 కుంభీ — రాగము-కమాజ్-ఆదితాళము.
రాజపుంగవా రాజరాజనాకీ యోజనగలిగెను
ఈ జగంబులోన నాకు హితుఁడవు సఖుఁడవువిభుఁడవు
తలఁపఁగ ॥పల్లవి॥
ధీరా ననునొండనకు కడు
పారమొందులేనిశోక భారముగలిగెను ౧
భూపా కినుకం గనక నను
పాపజాతినాకచేయు మీపనికరుణను ౨

7 కుంభీ — రాగము-బిలహరి-ఆదితాళము.
బాలచేసుకొనవే నీలవేణిరో వెలయఁగరావె
లీలాయతను శీలానానుపి లాలింపవేదయ ॥పల్లవి॥
కోమలాంగిరో నీమనోహరుఁడేమిచేసియు లేమింగలైను
లేమాయీవగ నామానసము వేమాఱుగలఁచెను ౧

8 విషయ — రాగము-జంజూటి-ఆదితాళము.
కరుణించి పాలింపుమా ఆలింపుమా జనకా ॥పల్లవి॥
వారకకోరని వానికినన్నిటు ధారవ్రాయనీకునింత
భారమా వైరమా నేరమా గంభీరమా జనకా ౧
ఈ పరిణయమున కోపనిపుత్రిని రూపు మాపనీకునీర
రూపమా తాపమా కోపమా నా పాపమా ౨

9 విషయ — రాగము-వరాళి త్రిపుటతాళము.

కనికరమింతయైన గణియింపలేక నన్ను
జనకుఁడు విక్రయింప మనసున నెంచెనయ్యో ॥ పల్లవి॥
మనఁజాల నింక భూమి ననుఁ బ్రోచువారలేరె
వెనువెంట బాయుదాన విననోల్ల ప్రాణముల ౧

10 మదన — రాగము-తోడి-ఆదితాళము.

నన్ను దూరకు నేరంబెంచకు విన్నపమాలకించి
కన్నతండ్రీ నీ కారుణ్యంబున మన్నింపఁగ రాదె ॥పల్లవి॥
మోసమెంచకు మాటాడని నీసుతుఁడను కానే
వాసి నిల్పుము దయచే నా కా వాసంతికఁ గూర్చి ౧

11 కుంభీ — రాగము-నాదనామక్రియ-రూపకతాళము.

సంతాపమాయెఁ జాలఁగ నాకు
నెంతని నామది జింతింతునో ॥పల్లవి॥
శోకాంబురాశి సొంది మునిఁగితి నీకబోవఁగఁ జేసి వెంగలినై
చీకాకుగలిగె
నాకులగతి మీఱె వేకాదరిఁ జేరు విధిగానసు ౧

12 చంద్ర — రాగము-జంజూటి-ఆదితాళము.

ఇంతేల చింతసేయఁగా నావంతయు వలదు ॥పల్లవి॥
రవతప్పి బాణము శ్రవణంబుమాత్రమే
దవిలెనో కింతయు తాపముగలుగదు ౧

13 కుంభీ — రాగము-వసంత-రూపకతాళము.

బాలనీదగు లీలలెల్లను మేలములాయె
మాలవిధిని న్నెందుసింత మూలఁజేయునే ॥పల్లవి॥
వీసమంతగ క్రిందుతగుల మోసముగాదే
గాసిపడితె నేఁడు చంద్రహాస కుమారా ౧

14 చంద్ర—రాగము-సురటి-ఆదితాళము.

ఆహా యేమియాశ్చర్యము ఊహాతీతము ॥పల్లవి॥
ఆలఘువిచారుఁడు సచివేంద్రుఁడనన్నంపెను దనపురికిందు
తెలియఁజాలనేమికలదో దివ్యసుఖము ౧

15 అందరు—రాగము-తోడి-రూపకతాళము.

కనులార చూడరె వనవైభవంబు సొంపు చూపఁగా ॥పల్లవి॥
విజయ తరుజాలముల్సరసాలముల్ తమాలనారికేళముల్
హింతాల తాల సాలకోలముల్ ౧
చంపక అళిజాలముల్ బలుకోకిలల్ కలగాన మొప్పఁజేయఁగా
విలసిల్లుకుంజవీధులెల్ల ౨
వాసంతి సరసిజముల్ కుముదంబులున్ సరిమీరి కన్నుల
కింపుగా నరుదైన నీరజాకరంబులన్ 3
విజయ వనమల్లికల్ ఘనవల్లికల్ అనువైన వాసనలీనఁగాఁ
జనసొంపునించు పూవుదోఁటలన్ ౪

16 చంపక—రాగము-జంజూటి-ఆదితాళము

వలదమ్మా మదముమనఁగా ॥పల్లవి॥
ఈ జాబునని కింత తెలియదె యోజన లేలసుందరాంగి

17 వాసంతిక—రాగము-శ్రీరాగము-రూపకతాళము.

తాళఁగలనా బాళియుంచిన నీకేల చూడ
బాలయావిభు జోలిమానిపి చాలదయచేసేలవే ॥పల్లవి॥
ప్రాణనాథుఁడు నన్నుగన్నుల నైనఁజూడక యుండఁగా
దీననై నాప్రాణతతి నేనూనియుండెదు దానని ౧

18 చంపక—రాగము-పీలు-ఆదితాళము.

ఊరడు మా యో సారసాక్షి ॥పల్లవి॥
ఈ విధముననే లావగఁజెందెదు
నీ విభుఁగానఁగ లేవె బాలా ౧

19 మదన—రాగము-తోడి-రూపకతాళము

ఈరీతిగనన్ను దూరవలదు ఎలనాగా
నేరములవియేవి నాయెడ ॥పల్లవి॥
కడకొనినాపయిఁ గరుణవహింపవె
తడసిన బడలెదఁ దాళఁజాల ౧

20 మదన—రాగము-నాటకురంజి ఆటతాళము.

ఇది నాపాలుమె మందగామిని నీ
మదినింత దయఁజూడు కామినీ ॥పల్లవి॥
మన్ననసరిగాదు ననిబులనరాదు
కన్నగవేణి నీదాసుఁడ ౧

21 మదన—రాగము-హిందుస్థానితోడి-ఆదితాళము.

చెలి నామాట మన్నింపవె నాకు
నామోద మునింపవె ॥పల్లవి॥
కానానుసారముగా నా కీలాగుచేకూరెనె యీ
జాలియేల తాళఁజాల బాలిలీలబాలా ౧

22 విషయ—రాగము-నాదనామక్రియ-ఆదితాళము.

సుందరుఁడీ ధీరుఁడు ఈడెందులేని
అంధము లోచనా నఁదముగావించు ॥పల్లవి॥
యెంతని యీసొగ సెంతునోరజనీ
కాంతుఁడో జయంతుఁడో వసంతుఁడో యాకంతుఁడో ౧

23 విషయ—రాగము-బిలహరి-ఆదితాళము.

మనసారనీ మహానీయు నిన్గంటి ॥పల్లవి॥
కనుగొనినంత మనసుచల్లనయ్యె జనపాలుఁడీసుందరుఁ
డైనాఁడో ౧

ఆరుదాయెఁజూడ సారరుచిరరూప
స్ఫురణంబుసార తర తేజము ను
నవరూప పంచ శరుఁడౌనో లేక
ధరనున్న పురం దరు డౌనో తెలియ ౨

24 చంద్ర—రాగము-ఖమాస్-ఆదితాళము
బాలా చాల మేలాయె నీలాగు
పోలఁ జూడనింకనన్ను పొగడం దగదె ॥ముగువ॥ ॥పల్లవి॥
విషయ ధీరా సారా చారాసి పేకీతి
కోదియాడధన్యనైతి కోదండవల్ తుదగా గదతె ॥పల్లవి॥
చంద్ర నీరమణీయశృంగారవిలాసము
నారినాకుఁజూడఁకలిగె నళిన నయన భాగ్యమె ౧
విషయ మాన్యతనన్ను సన్మానము జేసితి
ధన్యనైతి నింక నేల ధరణీరమణ మేలాయె ౨

25 చంద్ర—రాగము-పీలు--రూపకతాళము.
నినుఁజూడకింతమీఁ వః నుండఁగాంత
గనుమాయీవింత ప్రేమనుబాపుచింత ॥పల్లవి॥
విషయ సదయధీమంతనీ కిదియేమీచింత
ముదమాయెనింత నెమ్మది ప్రాణకాంత ॥పల్లవి॥
చంద్ర బలుతమి మించని మున్నలనీవు పోవ
కలవాణినీ వెంటఁ గడగి వచ్చెదను ౧
విషయ ఇంతేలనాథనె నిదెపోయివత్తు
ఇంపైనఁ దడయని శ్చింతనెలవిమ్ము ౨

26 చంద్ర—రాగము-పీలు (హారసయ్యా అనువెట్టువరస) ఆదితాళము.
నారీమణి సారసపాణిబల్ ధీరగాతరుణీ
చమత్కారము సరిలేనిదయ్యె భళిరెకీరవాణి భళి
భళిరె కీరవాణి భళిభళిరె భళిభళిరె భళిరె భళిభళి

విషయ కాంతనన్ను నింతెటకొండాడ వింతయైనా చరిత
నా సంతోషమీడు లేనిదయ్యె నె నెంతో ధన్యనైతి
(మనుజవర మనుజవర మనుజవర) ॥పల్లవి॥

చంద్ర సరసీజనేత్రి నన్ను నరుదార బ్రోచితివి.
కరుణించి మోహము సమకూర్చితివే తనుదీర్చితి వే
(తరుణీ తరుణీ) ౧

విషయ మనుజేశవర నాపై నెనలేని దయజూపి
మనసార నన్ను నేలితివి నేలితివి కొనజాలితివి రమణా
[రమణా రమణానాదు ౧

27 చంద్ర — రాగము-శంకరాభరణము రూపకతాళము.
ఔరా నారీ యరుదానోయ్యారీ ॥పల్లవి॥
పాకారిరాణియొ కోకారిదేవియొ
లోకవిమోహకా లోకమోహినియో ౧

27 చంద్ర — రాగము-కానడ-అటతాళము.
న్యాయము న్యాయమా కార్యము ॥పల్లవి॥
భామామని వైరమా గంభీరమా నానెరమా

29 చంపక — రాగము-ఖరహరప్రియ-రూపకతాళము.
యెమరితి నయోమింక నేమిసేయుదు
నామదిని ఘనాయాస మెట్లుతాళుదు ॥పల్లవి॥
పొంగి మోదమామెనంత భంగమామె
నింగినేలయొక్కటాయె భ్రమి గరాదయె ౧

30 విషయ — రాగము-ధన్యాసి-రూపకతాళము.

మనుజేశుఁడిట్టులైన మనియుండదాననే ॥పల్లవి॥
చెలమూని నెనునా జనకుఁడౌ నావిభు
పాలియింటఁ గోరియీ బలుజాబులు వ్రాసెనే
తలఁపఁగనిది విలయముఁగద ౧

31 విషయ — రాగము-సావేరి-రూపకతాళము.

భళిభళిరె ఆహా యీ
బలుమోచన నాకుఁదోఁచెను ॥పల్లవి॥
కనినంత నెయ్యరుదౌ నా ఘనభాగ్యనే పొందును
నను దైవము విభుఁగూర్చి కనికరించి బ్రోచెనేఁడు

32 వాసం — రాగము-నాదనామక్రియ-ఆదితాళము.

విభుఁ డొందునను జూచునోయిఁక హాహా ॥పల్లవి॥
ప్రాణనాథు గాంచకున్న ప్రాణములేననుఁ బాయునే ౧॥

33 మదన — రాగము-బ్యాగు-ఆదితాళము.

మానవతి మనకిది భాగ్యమౌనె ॥పల్లవి॥
ఎంతని నాభాగ్య మెంతు నీరజముఖి
చింతలెల్ల నంతమొందె సంతసము నింతదోఁచె ౧

34 కుంభి — రాగము-సురటి-చాపుతాళము.

భీకరగతినె నీలోకముచూడ నాకెవ్వరైననీఁడా
నాకోపభరము జీకాకు పడకున్న శ్రీకాంతుఁడో
వాణీకాంతుఁడో గౌరీకాంతుఁడో శచీకాంతుఁడగునెమి
॥పల్లవి॥
భద్రమునడిపినా రౌద్రముగోంచ క్షుద్రులు పడిపోరా

ము ద్రోషముచసంచ లద్రూపులై నిర్ణిద్రుండనే వీర
భద్రుండనో కాలరుద్రుండనో భీసము ద్రాడనందరు

35 కంఫీ—రాగము-యదుకులకాంభోది-ఆదితాళము.

తనయునాకరుదాయెగా లింప మాయె

జనకుండన్న వాండె నినువధింపనెంచె ||పల్లవి||
ఎ ద్దైన నీకరణి విందుమె యేచునగ
నందన సందెహ మెుందకు దీనికి ౧

36 కంఫి—రాగము-మోహన-ఏకతాళము.

రమ్యాకాముని చనువెలసినతనయా ||పల్లవి||
భూమీశునివర నేమనమిదెకను
తామస మికవిడు తాలిమి ౧

37 చంద్ర—రాగము-సురటి-ఆదితాళము.

కరుణగల్లనీకు జనకుని గలిగించితినాకు
గురుపాపుండని నన్నునంబోకు తరములేని పడిగలిగవితాకు ||పల్లవి||
గెలవొసంగుమింత వెడలెద చెలిగిన గరిచెంత
యలఘులీల జనకుని గనువంత కలహజాలనటువాన
[దుచింత ౧

38 సుదర్శ—రాగము-జంజూటి-ఆదితాళము.

వర మదెభగమానా మానవతీ

యుదంతమదేమి విధంబొ తెలుపవె ||పల్లవి||
తిరుణీనీజాడ తాపప నిచె
యురాశి శిరోజ బిరాన్ దెలసవె

39 చంపక— రాగము-ముఖారి-ఆదితాళము.

అలుకకు యోజనకా హాహా
ఇలగదుపాపిని నేను ॥పల్లవి॥
బడలితినాకై బహుదినములుగా
కడఁగడునిడుములపాలై విసువకేలుంక నాదింక ౧

40 వాసం—రాగము-బిలహరి-అటతాళము.

కాపాడితివి కరుణ తాపముబాపి
నీబుణమెన్నఁడు దీరు పఁజాలను
పారమొఱుఁగ జనకా ౧

41 వాసం—రాగము-కానడ-ఆటతాళము.

చూడనాయె మఱాడనాయె
నేఁడునాదగు భాగ్యమునిండె ॥పల్లవి॥
ఎన్నఁడుగాంతునం చున్నసోదరునిను
నన్నాయని పిల్చు నున్నతియాయె ౧

42 రాగము-శహన-రూపకతాళము.

చంద్ర మణిమంతుఁడంచునన్నుమీ రనసాగినాకు
మణిమంతుఁడెవ్వఁడో మఱి వినుపించి కావరె ॥పల్లవి॥
సుదక్ష శ్రీమీఱుకేరళాధిపు ప్రేమ ప్రసుతుడవు
నామేనయల్లు వాఁడవౌ దామీద తనయా ౧
వాసం వాసంతి కాయటంచునః భాసిల బిల్వమాను
నాసోదరాకృపాకరా నేసంతసించితి ౨
విషయ ఏనాఁడునెబుట్టితి నాన్నాఁడే పేరిమ
నీనారినంచుఁబల్కిరి ప్రాణేశ కావవే 3

43 కుంభి — రాగము-జంజూటి-రూపకతాళము.

తళరే పాములార తారసిల్లుఁగాలము ॥పల్లవి॥
మీరలైన వంచనంబు మీఱికాటువెట్టరే
ఘోరవిషమునించినాడు వైరమింతదీర్పరే ౧

44 మదన — రాగము-నాదనామక్రియ-రూపకతాళము.

శ్రీవాసుదెవ మాధవా కావవేదాసుని
భావంబునందునిన్నునె నేవేళఁబాయను ॥పల్లవి॥
నీపాద నీరజాతముల్ చూపవెకోరితి
కాపడకేదయానిధీ యాపన్నరక్షకా ౧

45 మదన — రాగము-కాఫీ-ఆదితాళము.

భాసురరూపిణి పావనీ
వాసంతికనను బాసితే ॥పల్లవి॥
మిడికివియోగపు జడనిధినేగతి
గడచెదవ్రేమతి కామినీ ౧

46 కుంభీ — రాగము-యదుకులకాంభోధి-రూపకతాళము.

బాలయిందురారా ఈలాగునవేలార్పఁగ నెలాతినెయె
[లాయిక ॥పల్లవి॥
నన్నుజూడరారా అన్నాయిటులున్నాఁడవె విన్నాణము
[జెన్నారఁగ ౧

47 రాగము-తోడి-రూపకతాళము.

అందఱు అక్కటా దైవంబ మాకీ దిక్కుఛాయఁ జేసె తే ||పల్లవి||

విషయ నన్ను ప్్రీతిచూపి యొందు మన్ననంబు సేయు దే
అన్నరో నేఁడేఁ మాట లాడకున్న వాఁడవు ౧

వాసం దీనరీతినించు నాకు జేరిచూపఁజాలవే
మానితే నామీఁదకరుణ ప్రాణకాంత పోయితే ౨

చంద్ర అయ్యయో నామిత్రవర్యా హా సుగుణధుర్య
నెయ్యము పోదోలితెలా నెమ్మినన్నుఁ జూడుమా 3

సుదర్శ ఎల్లవేళలందు మాటి ఉల్లసిల్లు నాడు దె
చెల్లఁబోయిలో వనిట్టి చెటుగల్గఁజాలెనె ౪

చంపక ఎంత ప్రీతిచూపు చుంటి వింత మోసమాయెనె
వంత చేవాసంతి యెలా గింత పాటు తాళునో ౫

శ్రీ రామావిలాస ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపబడెను.